

JIHOČESKÁ UNIVARZITA V ČESKÝCH BUDĚJOVICÍCH
TEOLOGICKÁ FAKULTA
KATEDRA PRAKTICKÉ TEOLOGIE

DIPLOMOVÁ PRÁCE

SOCIÁLNÍ PRÁCE S KLIENTY AZYLOVÝCH DOMŮ
Z ASPEKTU GENDER

Vedoucí práce: Mgr. Michaela Svobodová, Ph.D.

Autor práce: Kateřina Prášilová

Studijní obor: Etika v sociální práci

Forma studia: prezenční

Ročník: II.

2009

Prohlašuji, že svoji diplomovou práci jsem vypracoval/a samostatně pouze s použitím pramenů a literatury uvedených v seznamu citované literatury.

Prohlašuji, že v souladu s § 47b zákona č. 111/1998 Sb. v platném znění, souhlasím se zveřejněním své bakalářské práce, a to v nezkrácené podobě elektronickou cestou ve veřejně přístupné části databáze STAG provozované Jihočeskou univerzitou v Českých Budějovicích na jejích internetových stránkách.

21. dubna 2009

.....

Děkuji vedoucí diplomové práce Mgr. Michaele Svobodové, Ph.D.
za cenné rady, připomínky a metodické vedení práce.

OBSAH

SLOVNÍK POJMŮ	6
ÚVOD	7
<i>TEORETICKÁ ČÁST</i>	10
1. SOCIÁLNÍ PRÁCE S KLIENTY AZYLOVÝCH DOMŮ	10
1.1. DŮSTOJNOST A DEFINICE OSOBY BEZ PŘÍSTŘEŠÍ.....	14
1.2. AZYLOVÉ DOMY	18
1.2.1. POSLÁNÍ A CÍLE AZYLOVÝCH DOMŮ.....	22
1.2.2. CÍLOVÁ SKUPINA AZYLOVÝCH DOMŮ	23
1.3. PROBLEMATIKA AZYLOVÝCH DOMŮ	26
1.4. PROBLEMATIKA BEZDOMOVSTVÍ.....	28
2. SOCIÁLNÍ PRÁCE S KLIENTY AZYLOVÝCH DOMŮ Z ASPEKTU GENDER	35
2.1. TEORIE GENDER	37
2.2. GENDER A BEZDOMOVECTVÍ	38
2.3. GENDEROVÉ STEREOTYPY BEZDOMOVECTVÍ	40
3. SOCIÁLNÍ PRÁCE S KLIENTY AZYLOVÝCH DOMŮ Z ASPEKTU GENDER	42
3.1. PŘÍČINY ZTRÁTY DOMOVA A JEJICH ODLIŠNOSTI U MUŽŮ A ŽEN	44
3.2. PŘIDRUŽENÉ PROBLÉMY TYPICKÉ PRO MUŽE	47
3.3. PŘIDRUŽENÉ PROBLÉMY TYPICKÉ PRO ŽENY	48
3.4. ETICKÝ ASPEKT BEZDOMOVECTVÍ.....	50
3.4.1. ETICKÉ ZÁSADY SOCIÁLNÍ PRÁCE	51
3.4.2. PRAVIDLA ETICKÉHO CHOVÁNÍ SOCIÁLNÍHO PRACOVNÍKA	53
<i>PRAKTICKÁ ČÁST</i>	55
4. CÍLE PRÁCE	55
5. METODIKA	56
5.1. POUŽITÁ METODIKA PRÁCE	59

5.2. CHARAKERISTIKA SOUBORU.....	62
6. VÝSLEDKY ROZHOVORŮ S KLIENTY AZYLOVÝCH DOMŮ ..	65
7. DISKUSE.....	67
ZÁVĚR	81
SEZNAM POUŽITÝCH ZDROJŮ	85
ABSTRAKT.....	91
ABSTRACT	92
PŘÍLOHA	93

SLOVNÍK POJMŮ

Etické dilema – je podle dostupných informací nutnost volby sociálního pracovníka mezi více možnostmi, které pro něj všechny znamenají konflikt morálních principů, práv, zájmů a hodnot více stran a není jasné, která z alternativ je nejvhodnější a nejpřijatelnější. Subjektivně tuto situaci vnímá jako stav, ve kterém nelze najít uspokojivé řešení.

Gender - „Na první pohled by se mohlo zdát, že pojem gender je jen jiný výraz pro pohlaví, avšak každý z nich zdůrazňuje jiné rozdíly mezi muži a ženami. Zatímco pojem pohlaví je vymezen biologicky, a tedy se nemění v závislosti na čase ani na kultuře, pojem gender popisuje především charakteristiky psychologické, sociální, historické a kulturní. Generové rozdíly se liší v závislosti na kultuře v každé společnosti proto mohou mít odlišný charakter.“¹

Genderové stereotypy – „Genderové stereotypy jsou zjednodušující popisy toho, jak má vypadat muž či žena. O takových stereotypech lidé přemýšlejí bipolárně, tzn. že normální muž nenese žádné rysy ženskosti a naopak.“²

Osoba bez přístřeší - záměrně bych se chtěla vyvarovat pojmu „bezdomec“, který nezahrnuje psychologické a emocionální potřeby, ztrácí se zde osobní rozměr člověka. Slovo bezdomec kategorizuje do jakési minority a skoro se zapomíná, že je to člověk, osoba se všemi svými potřebami.

Sociální vyloučení (exkluze) - „Sociální vyloučení (exkluze) je chápáno jako nerovnost v participaci na životě společnosti, která je výsledkem nedostatku příležitostí k této participaci. [...] Na sociální vyloučení je nahlíženo jako na odraz nerovného přístupu k pěti základním zdrojům společnosti: k zaměstnání, zdravotní péči, vzdělání, bydlení a k sociální ochraně.“³

¹ MISÍKOVÁ, M. Sociální vyloučení. In JANOUŠKOVÁ, K.; NEDĚLNÍKOVÁ, D. *Profesní dovednosti terénních sociálních pracovníků*. s. 186.

² RENZETTI, C. *Ženy, muži a společnost*. s. 296.

³ KOTÝNKOVÁ, M. Trendy v prevenci bezdomovectví. In *Příklady nejlepší praxe v boji proti bezdomovectví*. s. 16.

ÚVOD

Problematika osob bez přístřeší je v poslední době stále se rozvíjející téma. V důsledku rychlého rozvoje nových informací, technologií a věd, člověk může ztrácet svoji orientaci ve světě. Ten, kdo se nedokáže rychlým změnám ve společnosti přizpůsobit, je vystaven riziku nejen ztráty orientace ve světě a ve společnosti, ale také od ní se odvíjející ztráty motivace, smyslu pro odpovědnost. Pro korektní pochopení tohoto jevu je předně potřeba mít na paměti komplikovanost celé problematiky a vzájemnou propojenost jednotlivých bodů. Nalezení účinných opatření k jejich řešení se neobejde bez dostatečného porozumění a zohlednění všech souvislostí problému včetně etických souvislostí. Z tohoto důvodu jsem se rozhodla přispět k většímu porozumění jednoho z nejdéle trvajících sociálních problémů bezdomovectví v kontextu moderního pojetí gender a ve společnosti etických souvislostí. Nejen na bezdomovství, ale na jakýkoliv sociální problém lze pohlížet ze dvou úhlů – jak se konkrétní sociální problém dotkne mužů a jaké následky může přinést ženám a jejich dětem. Tyto hlediska pohledu jsou důležité pro uvědomění si vlivu genderu nejen na jedince, ale také na morální vývoj budoucí společnosti a prolínají se celou diplomovou prací. V práci je zdůrazněna snaha začlenit teoretické poznatky do praktického vzdělávání a do praktického života.

Hlavní cíle celé práce má za úkol zmapovat současnou nabídku sociálních služeb azylových domů a spočívá ve vytvoření hlavní hypotézy v oblasti současné nabídky sociálních služeb. Úkolem dílčího cíle je zkoumat názory a spokojenost klientů i klientek na současný systém sociální péče o osoby bez přístřeší a vyvodit z těchto názorů dílčí hypotézu. Další dílčí cíl má rozkrýt klady a zápory rozdílné péče o muže a ženy bez přístřeší. Poslední dílčí cíl slouží spíše pro rozkrývání genderových konstrukcí, stereotypů a předsudků. Mezi další cíle celé diplomové práce, které vyplývají z plánovaných akcí, patří podrobné seznámení se s problematikou klientů a klientek azylových domů, rozpoznání rozdílnosti příčin, důsledků a problémů mužů a žen bez přístřeší a nalézání etických dilemat pro účely rozšiřující obzory. Důležité je zohlednění rozdělení mužů a žen bez domova, protože každého se týká situace jinak. Ženy mají často přidružené

problémy s dětmi, a tudíž sociální práce se musí odvíjet od potřeb konkrétního člověka. Cílem není kritika stávajících sociálních služeb, ani vyřešení komplexu problémů jejich klientů, nicméně práce má sloužit jako jeden z mnoha úhlů pohledu, jak zkvalitnit sociální služby a přizpůsobit je skutečným potřebám klientů.

Před úvodem práce je uveden slovník základních pojmů, které jsou v práci uvedeny a vysvětleny. Znalost těchto pojmů je předpokladem následujícího čtení a orientace v této práci. Diplomová práce je primárně rozdělena na teoretickou a praktickou část. Teoretická část znamená teoretické vymezení problematiky, která je podložena odbornou literaturou a odbornými odkazy a články. Praktická část představuje kvalitativní zkoumání zaměřené na rozhovory s klienty azylových domů. Informace získané tímto způsobem by měli tvořit podklad praktického vymezení dané problematiky, tedy pro zjištění aktuální situace klientů azylových domů. V první části mé práce se zabývám vysvětlením, jaké etické a další aspekty obnáší sociální práce klienty azylových domů včetně zdůraznění důstojnosti lidské osoby. Dále tato práce pokračuje diferenciací sociální práce zacílené na klienty bez domova a také ujasněním základních zaměření jednotlivých služeb. Tato část také předběžně napovídá stručnou charakteristiku klientů azylových domů. První podkapitola této části tvoří polemika nad významem termínu *osoba bez přístřeší*. Význam tohoto termínu by se měl v této části vyjasnit. Také se zde čtenář dozví o těch ženách, které se často nacházejí na ulici, což nabízí úvodní vhled do problematiky bezdomovství a genderu. Následující podkapitola se týká azylových domů a jejich péče o klienty. Uvádí se zde také, jakou pomoc v rámci sociálních služeb nabízejí. Pro lepší představu je zde zahrnuta stručná charakteristika jednotlivých druhů zařízení azylových domů, včetně sdružení azylových domů. Následující podkapitola podrobněji informuje čtenáře o cílové skupině služeb azylových domů. Hlubší pohled do činnosti azylových domů nabízí zobecněné hlavní poslání a cíle azylových domů. Smyslem této podkapitoly je nastínit problematiku činnosti azylových domů, které je věnována poslední závěrečná část. Pro ucelené poznání a objasnění sociální práce s klienty azylových domů je zde významná část věnována problematice

bezdomovectví v obecné rovině, tzn. vysvětlení hlavních problémů osob bez přístřeší tak jak se uvádí v odborné literatuře bez přihlédnutí genderového pojetí. Genderový aspekt dostává prostor ve druhé kapitole, která je konkrétně zaměřena na sociální práci s klienty azylových domů z aspektu gender. Nechybí zde vysvětlení teorie genderu, které je nutné pro pochopení následující podkapitoly, která se zabývá souvislostmi bezdomovectví a genderu. Spíše pro doplnění a snazší orientaci v dané problematice je zde zahrnuta teorie o genderových stereotypech, které utvářejí obraz společnosti. Tato teorie také vysvětluje původ určitých rolí jednání a snaží se odstranit příčiny nerovného postavení mužů a žen. Třetí teoretická část vyplývá ze dvou předchozích. Je tedy zaměřena na sociální práci s klienty azylových domů z aspektu gender. Vyplývá z poznatků z předešlých kapitol, je tedy shrnutím teoretických poznatků. První podkapitola obsahuje příčiny ztráty domova a jejich odlišnosti mezi ženami a muži. Také je zde snaha o rozlišení problémů typických pro muže či ženy bez domova. Etický kontext sociální práce s osobami bez přístřeší je nezbytnou částí celkového poznání problematiky, nabízí prostor pro zamyšlení se nad smyslem sociální práce, poskytuje cenné informace o důstojnosti a bídě člověka a o možnost morálního naplnění života lidí bez přístřeší. Bez pochopení etického kontextu by nebylo možné hledat nové souvislosti mezi sociálními jevy a je nedílnou součástí pochopení člověka.

V praktické části je obsaženo a popsáno kvalitativní šetření. Jako první jsou vymezeny hlavní a dílčí cíle praktické části. Metodika práce obsahuje vymezení základních problémů, použitou metodiku práce a také informace o charakteristiku souboru. Závěrem praktické části jsou uvedeny výsledky rozhovorů, včetně analýz jednotlivých hypotéz. Poslední část práce tvoří diskuse, kde se pokusím o vyjádření vlastního názoru a zkušeností souvisejících s danou problematikou azylové péče. Také zde diskutuji s výsledky uvedených rozhovorů a nechybí ani polemika nad souvisejícími tématy.

Závěr obsahuje shrnutí praktické i teoretické části, shrnutí poznatky a východiska, která tato práce nabízí pro další zkoumání dané problematiky.

V příloze můžete najít přepis vybraných rozhovorů.

TEORETICKÁ ČÁST

1. SOCIÁLNÍ PRÁCE S KLIENTY AZYLOVÝCH DOMŮ

Klienti azylových domů jsou osoby bez přístřeší. Tento název zdánlivě napovídá, že se sociální práce s těmito klienty soustředí výhradně na řešení otázky přístřeší či bydlení. Ale ve chvíli kdy se člověk ocitne na ulici, je více než patrné, že problémů je daleko víc a je třeba je řešit. K tomuto účelu slouží komplex sociálních služeb, který neustále hledá nová řešení stále vznikajících problémů.

„Společným znakem sociální práce a ostatních pomáhajících oborů je poskytování pomoci lidem v obtížných životních situacích. Na rozdíl od ostatních pomáhajících oborů se sociální práce zabývá interakcemi mezi člověkem a jeho sociálním prostředím. Její pomoc je zaměřena na dosahování rovnováhy mezi očekáváním sociálního prostředí, v němž lidé uspokojují své potřeby, a jejich schopností toto očekávání zvládat.⁴ Z těchto očekávání mohou vznikat etická dilemata, jejichž řešení mívají veliké nároky na sociálního pracovníka a jeho znalosti v oblasti etiky. V odborné literatuře se doporučuje sociálním pracovníkům, aby při **řešení etických dilemat** dodržovali následující postup: „Nejdříve je nutné etické dilema identifikovat, včetně hodnot a povinností, které jsou v konfliktu. Potom je vhodné zamyslet se nad tím, kterých jednotlivců, skupin i organizací se řešení dilematu nějakým způsobem dotkne. Následuje důkladná rozvaha všech možných způsobů jednání, včetně pravděpodobných efektů (kladných i záporných) pro zúčastněné a společnost jako celek. Je třeba zvážit pro a proti u každého způsobu jednání. Při tom se berou v úvahu etické teorie a principy (např. deontologická a utilitaristická teorie, etika účasti) a etická doporučení, která jsou na nich založená, etický kodex a právní normy, metody sociální práce a osobní hodnoty sociálního pracovníka (náboženské, kulturní a etnické hodnoty a politická ideologie). Přínosem je i konzultace se spolupracovníky a při supervizi. Na základě tohoto postupu je obvykle možné dilema řešit, každopádně se doporučuje postup zdokumentovat a řešení

⁴ MUSIL, L. "Ráda bych Vám pomohla, ale ..." *Dilemata práce s klienty v organizacích*. s. 15.

zhodnotit.“⁵ Z těchto informací vyplývá důležitost etického vzdělávání sociálních pracovníků.

Diskutabilním tématem současnosti je také „potřeba zkvalitnění a zefektivnění systému sociálních služeb a dávek sociální pomoci a přizpůsobení nové koncepce soudobým podmínkám v kontextu s demografickými a sociálními změnami. Mělo by dojít k vyšší adresnosti, transparentnosti a orientaci na klienta, měla by se zvýšit míra decentralizace a posílit role samosprávných celků.“⁶

„Azylová péče je v ČR poměrně mladým typem aktivit v oblasti sociálních služeb. Její potřeba je však vysoce aktuální. Skutečnost, že se určitá část občanů ocitla na okraji společnosti bez základního zabezpečení, neodpovídala v uplynulém období ideologickým schématům o šťastném socialistickém člověku a tito lidé byli buď přehlíženi zcela, nebo jejich zabezpečení bylo suplováno podnikovými ubytovnami, ubytovnami pro osoby bez přístřeší, pobytem v psychiatrických léčebnách, ale také velmi často vězením, kam je jejich způsob života a nepřítomnost adekvátní pomoci přivedl.“⁷

Činnost sociální práce zacílené na klienty bez domova můžeme diferencovat na preventivní aktivity, služby zaměřené na naplnění základních potřeb a služby zaměřené na reintegraci a soběstačnost. Jednou z preventivních aktivit je **sociální poradenství**. Cílem sociálního poradenství je dovést klienty k soběstačnosti: pomoci člověku tak, aby si dokázal pomoci sám. Jedním ze základních parametrů poradenství (kromě profesionální vybavenosti poradců, která by měla být samozřejmostí) je jeho dostupnost. Služby zaměřené na naplnění základních potřeb jsou určeny pro lidi, kteří již ztratili domov, potřebují základní zázemí, aby se mohli pokusit svou situaci řešit. Kvalitní **zabezpečení základních životních potřeb** je podmínkou úspěšné reintegrace. Lidé přicházející na ulici potřebují místo k odpočinku, jídlo, teplo, základní lékařskou péči, očištění, ošacení. Jako velmi potřebný se ukazuje provoz ordinací praktických lékařů v rámci kontaktních center, neboť bezdomovci zpravidla nejsou žádoucími pacienty klasické zdravotní péče a jejich stav je špatný, ale ne natolik akutní, aby museli být hospitalizováni.

⁵ MATOUŠEK, O. *Řízení a metody sociálních služeb*. s.371.

⁶ KOZLOVÁ, L. *Sociální služby*. s. 9.

⁷ BAUMRUKOVÁ, P.; DUNOVSKÝ, J.; et al. *Obce, města, regiony a sociální služby*, s. 115.

Služby zaměřené na naplnění základních potřeb jsou historicky nejstarší formou sociální práce, ale vyčerpá se na ni příliš mnoho prostředků. Je tedy důležité napnout síly a v plánování sociálních služeb věnovat maximální prostor pro **služby zaměřené na reintegraci a soběstačnost**, protože jediné ty pracují s prvotními příčinami bezdomovství a mohou problémy alespoň některých klientů definitivně a uspokojivě vyřešit. Tento typ služeb nabízí výcvik v potřebných dovednostech a služby podporující zaměstnanost.⁸

Jednou z forem péče o osoby bez přístřeší je **terénní sociální práce**, která obsahuje řadu metod sociální práce. Úkolově orientovaný přístup je jednou z těchto metod pomoci a znamená zákonem deklarované pojetí klienta jako autonomní individuality, která je kompetentní k řešení svých problémů a zodpovědná za důsledky svého jednání. Ukazuje se, že využívání úkolově orientovaného přístupu v současné praxi může přinášet řadu výhod, které jsou zcela v souladu s filosofií zákona o sociálních službách a Standardů kvality sociálních služeb, např. aktivní zapojení klienta do spolupráce, zplnomocnění klienta skrze participaci na pomáhajícím procesu, nižší riziko závislosti klienta, jasná posloupnost, plánování aktivit, nižší náklady na poskytování sociálních služeb, viditelné výsledky.⁹ „Klíčovou službou poskytovanou lidem bez přístřeší v terénu jsou **terénní programy**. Jedná se o činnosti spočívající v aktivním vyhledávání osob bez přístřeší v místech, kde se tyto osoby zdržují, tzv. depistáže. Cílem terénních služeb je minimalizovat rizika životního způsobu jejich uživatelů. Děje se tak pomocí při uplatňování jejich práv, oprávněných zájmů a při vyřizování osobních záležitostí. Dále terénní sociální pracovník/terénní pracovník poskytuje klientům informace o rizicích plynoucích z jejich dosavadního způsobu života a podporuje aktivity umožňující opětovné sociální začleňování těchto osob.“¹⁰

⁸ Srov. SCHVARZOVÁ, G. Sociální práce s bezdomovci. In MATOUŠEK, O.; KOLÁČKOVÁ, J.; KODYMOVÁ, P. et al. *Sociální práce v praxi*. s. 320-324.

⁹ Srov. MISÍKOVÁ, M. Sociální vyloučení. In JANOUŠKOVÁ, K.; NEDĚLNÍKOVÁ, D. *Profesní dovednosti terénních sociálních pracovníků*. s. 195.

¹⁰ ŠIMEČKA, K. Osoby bez přístřeší. In PAVLISKOVÁ, K.; NEDĚLNÍKOVÁ, D.; GOJOVÁ, A.; ČERNÁ, D. et al. *Metodická příručka pro výkon terénní sociální práce*. s. 180.

Další metodou využívanou v rámci sociální práce s klienty azylových domů je **individuální sociální práce**, kdy sociální pracovník poskytuje službu jednotlivci, se kterým řeší jednotlivé problémy.¹¹

„Při práci s lidmi bez domova bývají využívány **krátkodobé skupiny**, zaměřené na poskytování informací preventivního charakteru (ochrana před kriminalitou, před infekčními chorobami) či informací o dostupných službách. Také zde lze pracovat s principy vzájemné pomoci, např. částečně samosprávné fungování denních center pro bezdomovce.“¹²

„Většina českých sociálních zařízení určených bezdomovcům je propojením několika zařízení, např. azylový dům má v přízemí nízkoprahové denní centrum, kam mohou přijít lidé přímo z ulice, jednu místnost využívá jako noclehárnu a pokoje, které mají společnou kuchyni a koupelnu, mohou být domem na půli cesty. Je samozřejmé z finančních důvodů, v jednom městě neexistuje několik zařízení pro bezdomovce, z nichž každé by se specializovalo na určitou oblast či klientelu, naopak – jedno zařízení poskytuje všechny služby všem bezdomovcům v regionu.“¹³

Pro kvalitní sociální práci je také důležité podporovat jakoukoliv pozitivní změnu v životě klienta. „Není-li klient rozhodnutý pro změnu a neusiluje-li o její dosažení, může sociální pracovník pracovat do úmoru a nemění se nic. To platí samozřejmě i pro práci s bezdomovci. Ti vypadají mnohdy pravdu zuboženě a sociální pracovník snadno propadne jakémusi pseudomesiášství. Snaží se udělat pro člověka bez domova všechno, co je v jeho silách, bohužel se však ve svém, byť jistě obdivuhodném zápalu zapomněl svého klienta zeptat, co vlastně potřebuje.“¹⁴ Stává se klientům v krizových situacích, že mají potřebu pouze malé finanční pomoci, což je jasný příznak zoufalství z chudoby. Ale „sociální pomoc není určena k tomu, aby řešila problém chudoby. Sociální pomoc je tu proto, aby

¹¹Srov. MISÍKOVÁ, M. Sociální vyloučení. In JANOUŠKOVÁ, K.; NEDĚLNÍKOVÁ, D. *Profesní dovednosti terénních sociálních pracovníků*. s. 247.

¹² MISÍKOVÁ, M. Sociální vyloučení. In JANOUŠKOVÁ, K.; NEDĚLNÍKOVÁ, D. *Profesní dovednosti terénních sociálních pracovníků*. s. 222.

¹³ PRŮDKOVÁ, T.; NOVOTNÝ, P. *Bezdomovství*. s. 42.

¹⁴ PRŮDKOVÁ, T.; NOVOTNÝ, P. *Bezdomovství*. s. 40.

pomáhala lidem v hmotné nouzi což je stav, kdy chudoba překročila únosnou mez a ohrožuje život, zdraví a důležité zájmy občana.“¹⁵

1. ledna 2007 nabyl účinnosti i zákon č. 111/2006 Sb., o pomoci v hmotné nouzi, který upravuje poskytování pomoci k zajištění základních životních potřeb osobám, které se ocitly v hmotné nouzi, prostřednictvím dávek pomoci v hmotné nouzi. Zákon definuje hmotnou nouzi, určuje, kdo je a není osobou v hmotné nouzi pro potřeby tohoto zákona a vymezuje pojmy sociální poměry a majetkové poměry. Dávky systému pomoci v hmotné nouzi jsou příspěvek na živobytí, doplatek na bydlení a mimořádná okamžitá pomoc. Za osobu v hmotné nouzi je považován člověk, jehož čistý příjem nedosahuje hranice životního minima a z vážných důvodů není schopen zvýšit si příjem vlastním přičiněním a jehož majetkové poměry nejsou takové, aby mohly zajistit jeho základní potřeby.¹⁶ „Cílem reformy sociálních služeb je vytvoření a postupné zavedení takového systému sociálních služeb, který bude respektovat důstojnost uživatelů a podporovat jejich nezávislost, zvýší společenskou a ekonomickou spoluúčasť uživatelů, a to zejména upřednostněním individuálních potřeb oprávněného jedince a přímým adresným směřováním finančních prostředků k oprávněným osobám. Nový systém sociálních služeb by měl včasným rozpoznáním potřeb obcí, měst a regionů v oblasti sociálních služeb a jejich flexibilním zabezpečením předcházet sociálnímu vyloučení jednotlivých osob nebo skupin.“¹⁷

1.1. DŮSTOJNOST A DEFINICE OSOBY BEZ PŘÍSTŘEŠÍ

Pojem osoba je klíčovým pojmem v reflexi křesťanské sociální nauky. Pojem člověka jako osoby ukazují některé sociálně-eticky relevantní hlavní aspekty – člověk jakožto jednota duše a těla, člověk jako duchovně-tělesná osoba je předurčen ke spolubytí s jinými lidmi. Osoba je také charakterizována jako mravní subjekt podléhající hříchu a potřebující transcendentální přesah.¹⁸ Mravní

¹⁵ KAHOUN, V.; KOZLOVÁ, L.; TÓHOVÁ, V. *Sociální práce*. s. 286-287.

¹⁶ Srov. PRŮDKOVÁ, T.; NOVOTNÝ, P. *Bezdomovství*. s. 43-49.

¹⁷ JABŮRKOVÁ, M.; MÁTL, O. et al. *Projekt na podporu sociálních služeb*. s. 6-7.

¹⁸ Srov. ANZENBACHER, A. *Křesťanská sociální etika*. s. 180-184.

kvalifikace člověka se týká jeho hodnoty a důstojnosti.¹⁹ „Úcta k důstojnosti člověka je základní normou moderních ústav a současně základní etický požadavek. Lidská důstojnost je základ společného lidského soužití. Je základní normou, základní hodnotou a základním právem v jednom.“²⁰ Z etického pohledu na sociální problém bezdomovectví by neměla být lidská důstojnost přehlušena konkrétními problémy, např. chudobou. Tím je zřejmé, že důstojnost se ukazuje více ve chvílích utrpení člověka, proto zde zdůrazňuji informace týkající se důstojnosti lidské osoby. Na lidskou svobodu se ptáme především proto, abychom se dozvěděli, v jakém smyslu lze volat člověka k odpovědnosti. Odpovědnost je etický pojem vyjadřující morální vlastnost, která předpokládá komplementární vztah mezi skutky člověka a jeho svědomím v rámci morálního systému, v němž žije a který přijal. Je to schopnost, ochota, resp. povinnost člověka přičítat si a nést následky svých činů případně i činů druhých lidí. Někdy se dokonce mluví o morálním přetížení individua. Informační technologické fungování světa totiž dnes již donucuje individuum vstupovat do konfrontace se značně závažnými morálními otázkami.

V sociální práci s klienty azylových domů se v průběhu dějin názory na pojetí člověka v nouzi měnil. Z hlediska objektivnosti zde uvádím termíny uvedené v odborné literatuře vydané maximálně před deseti lety. „Termín bezdomovec se v ČR začal objevovat až po roce 1989. S pádem komunistického režimu vzešly na povrch sociální problémy, které byly dříve schovávány. Tím vznikla potřeba i možnost užívat nových pojmů a výrazů, mezi které patří i pojem bezdomovec, a které se stalo označením pro osobu nemající střechu nad hlavou.“²¹ Je zřejmé, že „složitý společenský problém, kterým bezdomovství je, musí být dobře poznáván, aby se mohla vytvořit účinná koncepce jeho řešení. K porozumění je nutno zvolit a pojmenovat osobu, která nemá domov. Výraz osoba bez přístřeší, kterou používá zákon je komunikačně nevhodný svým obsahem i formou – obsah není přesný, nikde není definován, forma tří slov je odsouzena jen pro oficiální projevy. Navrhnout českou terminologii se ukázalo velmi složitým, zejména

¹⁹ Srov. ANZENBACHER, A. *Úvod do etiky*. s. 17.

²⁰ ŠRAJER, J. *Lidská důstojnost*. s. 8.

²¹ Srov. HAASOVÁ, J. *Jak žijí v Olomouci ženy bez domova*. s. 9.

v pojmenování osoby, která ztratila nebo nikdy nezískala domov či bydlení. Na jedné straně je slovo bezdomovec běžně užíváno širokou veřejností, na druhé straně slovo bezdomovec v právní řeči, která se vzdaluje běžně užívanému jazyku, je pojem pro osobu bez státního občanství. Bezdomovcem může být upravený člověk v saku s kravatou, který chodí pravidelně do zaměstnání, a od jiných se odlišuje jen tím, že nemá domov. Konsensuálně byl i přesto vysloven názor, že se bez termínu bezdomovec neobejdeme, přestože v sobě může mít negativní konotace.²²

Termín, který by nejlépe charakterizoval osoby bez přístřeší či v nouzi, se postupně rodí. Názory na přesný název jsou různorodé, často protikladné: „Každé označení má své odpůrce i zastánce.“²³ V literatuře se objevuje praktické označení bezdomovec, které se vžilo. Není pejorativní a v zahraničí užívané názvy jsou identické (homeless, obdachlos).²⁴ Oproti tomu se jinde uvádí, že „v současné době se v odborném diskursu častěji než výraz bezdomovci používá sousloví lidé bez domova nebo lidé bez přístřeší. Pojem bezdomovec je podle názoru některých autorů zatížen hluboce zakořeněnými stereotypy, a proto může mít pejorativní význam. Na druhé straně je stručný a výstižný, není nutně zatížen negativními konotacemi (zejména ne v pomáhajících profesích).“²⁵

„Pro potřeby sociální práce se používá několik definic pojmu bezdomovectví s velmi podobným obsahem. Bezdomovectví označuje situaci bezprostřední nouze, v níž se ocitá člověk bez trvalého domova. Záměrně je použit pojem domov, nikoli přístřeší. Výraz domov je asociován s určitou úrovní jistoty a bezpečí, nejen s místem, kde lze přespát v technickém slova smyslu bez hlubších vazeb a odpovídajících emocí.“²⁶ „Dostupné zdroje a schopnosti osob žijících bez domova neumožňují jejich problém řešit svépomocí, přičemž absencí

²² Srov. HRADECKÝ, I. Osoby bez přístřeší. In *Profesní dovednosti terénních sociálních pracovníků*. s. 259.

²³ HAASOVÁ, J. *Jak žijí v Olomouci ženy bez domova*. s. 9.

²⁴ Srov. BAUMRUKOVÁ, P.; DUNOVSKÝ, J. et al. *Obce, města, regiony a sociální služby*, s. 117.

²⁵ SCHVARZOVÁ, G. Sociální práce s bezdomovci. In MATOUŠEK, O.; KOLÁČKOVÁ, J.; KODYMOVÁ, P. et al. *Sociální práce v praxi*. s. 315.

²⁶ SCHVARZOVÁ, G. Sociální práce s bezdomovci. In MATOUŠEK, O.; KOLÁČKOVÁ, J.; KODYMOVÁ, P. et al. *Sociální práce v praxi*. s. 316.

a ztrátou domova je každá osoba hrožena v mnoha aspektech své existence (individuálních i sociálních).“²⁷

Další teze o charakteristice osob bez přístřeší úzce souvisí se sociálním vyloučením. „Sociální vyloučení bývá někdy nepřesně zaměňováno s chudobou nebo s její extrémní podobou. Ve skutečnosti však jde o dva odlišné pojmy. Jednoduše lze říci, že ne všichni chudí musí být nutně sociálně vyloučení, a naopak, ne všichni sociálně vyloučení musí být zároveň chudí.“²⁸

„Jako bezdomovce označujeme lidi, kteří nemají trvalé bydliště (ve smyslu střechy nad hlavou a útočiště). Útočiště naházejí buď v dočasných charitativních útulcích, nebo přespávají na ulicích, v parcích, na nádražích nebo v opuštěných budovách. Výzkumy ukazují, že většinu bezdomovců tvoří lidé, kteří se do této situace dostali v důsledku nějaké osobní katastrofy, respektive několika takových katastrof najednou (např. rozvod a ztráta zaměstnání nebo dlouhodobé onemocnění, konflikty s rodinou). Další (menší) část bezdomovců pak tvoří lidé propuštění z různých ústavních zařízení, kterým se nepodařilo sehnat bydlení, dále pak lidé závislí na drogách nebo alkoholu, kteří ztratili bydlení v důsledku své závislosti. Jen nepatrná část představuje ty, kteří se pro život bez domova rozhodli z vlastní vůle, aby se zbavili všech omezení.“²⁹

Z tohoto množství argumentů a názorů lze vyvodit, že jednotný název pro osoby bez přístřeší, na kterém by se shodli odborníci, zatím není. Nicméně význam tohoto pojmu tkví už v tom, že se pátrá po správném označení, což umožňuje velký pokrok v humanizaci sociální práce. Toto samotné hledání správného pojmu přivádí člověka k hlubšímu pochopení celé problematiky i konkrétní situace lidí bez domova.

²⁷ SCHVARZOVÁ, G. Sociální práce s bezdomovci. In MATOUŠEK, O.; KOLÁČKOVÁ, J.; KODYMOVÁ, P. et al. *Sociální práce v praxi*. s. 316.

²⁸ MISÍKOVÁ, M. Sociální vyloučení. In JANOUŠKOVÁ, K.; NEDĚLNÍKOVÁ, D. *Profesní dovednosti terénních sociálních pracovníků*. s. 179.

²⁹ MISÍKOVÁ, M. Sociální vyloučení. In JANOUŠKOVÁ, K.; NEDĚLNÍKOVÁ, D. *Profesní dovednosti terénních sociálních pracovníků*. s. 180.

1.2. AZYLOVÉ DOMY

Azylová péče je součástí celého systému sociální pomoci. Tento systém má poměrně široké spektrum a spadá nejen do resortu Ministerstva práce a sociálních věcí ČR, ale i do resortu Ministerstva zdravotnictví ČR. Zahrnuje celou řadu dávek státní sociální podpory. Dále zahrnuje práci specialistů ambulantních i terénních, sociálních pedagogů, psychologů, sociálních kurátorů a streetworkerů.

„Azylová zařízení je třeba vymezit jako zařízení, která slouží pro sociální práci s lidmi bez přístřeší a nabízí jim rovněž potřebnou péči, jejíž součástí je i zabezpečení základních životních podmínek. Jejich podstatným odlišovacím znakem je skutečnost, že jsou v nich vůči klientům uplatňovány odborné postupy sociální práce, že nejde jen o ubytování a jídlo, ale o určitý sociální program.“³⁰

„Azylové domy představují komplex služeb, jejichž cílem je pomoci člověku samostatně řešit obtížnou situaci a stát se nezávislým na systému sociální pomoci nebo tuto závislost minimalizovat. V současné době převažují dva typy azylových domů, a to domy pro rodiče s dětmi a domy pro občany společensky nepřizpůsobené“³¹ Azylové ubytování poskytuje standard a trochu soukromí. Předpokládá se aktivní snaha klienta o jeho soběstačnosti, pobyt v zařízení je podmíněn širší spoluprací klienta na řešení svých problémů.³²

„Azylový dům poskytuje komplexní pomoc bezdomovcům, kteří mají zájem o reintegraci do společnosti a jsou ochotni a schopni usilovat o změnu své tíživé sociální situace. Nový klient uvede svá osobní data, pracovník azylového domu ho seznámí s vnitřním řádem, s jeho právy a povinnostmi. V den přijetí nebo v některém z následujících dnů proběhne anamnesticko-diagnostický pohovor se sociálním pracovníkem, který s klientem zároveň sestaví individuální plán péče [...], v rámci něhož pracovník seznámí klienta s tím, co mu azylový dům nabízí a v čem mu může jeho personál pomoci. Klient naopak sdělí pracovníkovi, co od pobytu v azylovém domě očekává, v čem a jak chce pomoci, jaké má do budoucna cíle klienta a způsob, jakým na jejich dosažení budou klient a sociální

³⁰ BAUMRUKOVÁ, P.; DUNOVSKÝ, J.; et al. *Obce, města, regiony a sociální služby*, s. 117.

³¹ KOZLOVÁ, L. *Sociální služby*.s. 30-31.

³² Srov. SCHVARZOVÁ, G. Sociální práce s bezdomovci. In MATOUŠEK, O.; KOLÁČKOVÁ, J.; KODYMOVÁ, P. et al. *Sociální práce v praxi*. s. 323.

pracovník participovat. Nesmí chybět dohodnutý termín naplnění cílů klienta. Žádoucí je, aby se mezi cíli klienta objevilo získání osobních dokladů, nalezení a udržení zaměstnání na řádnou pracovní smlouvu, získání ubytování a vyřešení problémů z minulosti.³³

„Azylové instituce zahrnují sedm druhů zařízení, která mohou být provozována i současně. Jedná se o noclehárny, denní centra, azylové domy, domy na půli cesty, chráněné byty, krizová lůžka a ubytovny pro matky s dětmi v tísní“³⁴

Nízkoprahové denní centrum je určené lidem bez domova, které disponuje prostorem poskytující posezení a odpočinek v čistém, suchém prostředí. Klienti si mohou přinést jídlo, nebo si ho za symbolickou cenu koupit přímo v denním centru. Také zde bývá k dispozici rychlovarná konvice. Mezi standardní služby patří hygienický servis a šatník, kde si klienti mohou vyzvednout oblečení zdarma. Vstup je zakázán pod vlivem alkoholu a jiných návykových látek, agresivním a osobám trpícím infekčním onemocněním. Pracovníci poskytují informace, poradenství a v případě potřeby krizovou intervenci, zprostředkovávají zaměstnání a další pomoc, pomáhají při uplatňování práv, oprávněných zájmů při obstarávání osobních záležitostí.

Noclehárna je sociální zařízení určené lidem bez domova, kteří chtějí přespat, využít hygienického servisu, případně potravinového servisu. Nocleh je poskytován na jednu noc, klienta však lze bytovat i opakovaně. Noclehárna nabízí teplo, sucho, čistotu, postel s dekou a polštářem, střechu nad hlavou.

Azylový dům je sociální zařízení určené lidem bez domova, má však vyšší práh než noclehárna na klienta jsou zde kladeny vyšší nároky. Počítá se zde s jeho pobytem po dobu několika týdnů až měsíců, během kterých se očekává vyřešení jeho problému a návrat k soběstačnosti.

Chráněné byty pro bezdomovce jako poslední stupeň v České republice prakticky neexistují. Pro klienty jsou prakticky nedostupné. V zahraničí se klienti, kteří dobře zvládají nároky na předchozích úrovních azylového ubytování, stěhují do chráněného bytu, jež na danou organizaci (zpravidla na azylový dům) převedl

³³ PRŮDKOVÁ, T.; NOVOTNÝ, P. *Bezdomovství*. s. 45.

³⁴ VACÍNOVÁ, T. Problematika bezdomovectví. In FLEISCHMANN, O. et al. *Vybrané psychologické aspekty terénní sociální práce*. s. 134.

obec. Po uplynutí zkušební doby je chráněný byt převeden na klienta a obec poskytne organizaci nový byt.

Dům na půli cesty je sociální zařízení určené mladým lidem (zpravidla do 26 let věku), kteří opustili školská zařízení pro výkon ústavní nebo ochranné výchovy, popř. odcházejí z výkonu trestu odnětí svobody nebo z ochranné léčby. Někteří z nich by se bez pomoci tohoto zařízení pravděpodobně ocitli na ulici. Poskytuje se zde informační servis, poradenství, krizová intervence, pomoc při uplatňování práv, oprávněných zájmů a při obstarávání osobních záležitostí. Podněcují zde klienty ke kontaktům s rodinou, pomáhá se jim se zvládnutím samostatného vedení domácnosti a učí je hospodařit s penězi. Klient ubytovaný v domě na půli cesty má povinnost pracovat nebo studovat.

Krizová lůžka jsou určena osobám, které se v důsledku mimořádných událostí ocitly bez střechy nad hlavou, potřebují krátkodobé ubytování a zpravidla krizovou intervenci. Tato lůžka by měla být k dispozici v každém regionu, lhostejno v jakém zařízení.³⁵

Ubytovny pro matky s dětmi v tísní – „Azylová zařízení pro matky s dětmi poskytují přechodné ubytování, poradenské, sociální a případně výchovné služby osamělým matkám s převážně malými dětmi nebo těhotným ženám, které se ocitly v mimořádně náročné nebo krizové životní situaci, již nemohou nebo neumějí samy řešit. Osamělými se zde rozumí hlavně matky, resp. těhotné ženy, které jsou neprovdané, rozvedené, ovdovělé, ale i vdané ženy, jejichž manžel je např. dlouhodobě hospitalizován v zařízeních léčebně preventivní nebo sociální péče, je ve vyšetřovací vazbě nebo ve výkonu trestu odnětí svobody, je nezvěstný, je z pracovních nebo studijních důvodů dlouhodobě vzdálen od rodiny nebo vykonává vojenskou službu či opustil rodinu, ale manželství stále formálně trvá. Osamělými se rovněž rozumí ženy v rozvodovém řízení, kde je riziko ohrožení dětí a matky ze strany manžela, či není dořešeno majetkové vyrovnání mezi rozvádějícími se manžely.“³⁶

³⁵ Srov. PRŮDKOVÁ, T.; NOVOTNÝ, P. *Bezdomovství*. s. 43-47.

³⁶ BAUMRUKOVÁ, P.; DUNOVSKÝ, J.; et al. *Obce, města, regiony a sociální služby*, s. 134.

Při pohledu na těchto sedm druhů zařízení je zjevné, že chybí informace o ubytování pro otce s dětmi v tísni, pro rodiny s dětmi, pro manžele bez dětí, ukazuje se velký nedostatek azylového bydlení pro samotné ženy bez dětí a pro matky s dětmi.

„Na fungování většiny azylových zařízení na území České republiky se sice podílí státní správa na různých regionálních úrovních, ale jejich provoz je zajišťován jména nestátními subjekty. Je to příznivý fakt, neboť nestátní organizace nejsou vázány zdlouhavými zákonnými lhůtami, což jim umožňuje být ve vztahu ke klientům flexibilnější než státní zařízení. Mohou vše řešit smluvně, což jim dává prostor pružně reagovat na aktuální situaci vyžadující pochvalu či sankci. Nestátní organizace navíc plně využívají kompetence svých pracovníků a disponují nezanedbatelnou pomocí dobrovolníků. Veřejnost v ně má větší důvěru, tak se ochotněji sponzorsky podílí na jejich provozu a potenciální klienti azylových zařízení, mající se státními orgány zkušenost většinou spojenou s represí, volí nestátní zařízení nezatížení obavami.“³⁷

„Specifická povaha práce v oblasti azylové péče a potřeba výměny zkušeností a informací vedla k vytvoření **SAD** – sdružení azylových domů. Je přidruženým členem mezinárodní organizace **FEANTSA**, kterou lze považovat za profesní organizaci – komoru. Má schopnost formulovat standardy, koordinovat činnost, zabezpečuje vzdělávání pracovníků azylových zařízení apod. [...] Při obnovení azylové péče se vyskytly názory, že je nevhodné užívat pojem bezdomovec s ohledem na jeho užití v mezinárodním právu pro označení osoby bez země příslušnosti. [...] Na území státu vznikají azylové domy poměrně živelně, často ovšem v nejlepší víře, ovšem bez zkušeností a koordinace a často také bez průzkumu potřebnosti. Jako klienti bývají zahrnuti nejen bezdomovci v produktivním věku, ale také starobní důchodci, neplatiči nájemného apod. [...] Azylová zařízení je třeba vymezit jako zařízení, která slouží pro sociální práci s lidmi bez přístřeší a nabízí jim rovněž potřebnou péči, jejíž součástí je i zabezpečení základních životních podmínek. Jejich podstatným odlišovacím

³⁷ VACÍNOVÁ, T. Problematika bezdomovectví. In FLEISCHMANN, O. et al. *Vybrané psychologické aspekty terénní sociální práce*. s. 134.

znakem je skutečnost, že jsou v nich vůči klientům uplatňovány odborné postupy sociální práce, že nejde jen o ubytování a jídlo, ale o určitý sociální program.“³⁸

1.2.1. POSLÁNÍ A CÍLE AZYLOVÝCH DOMŮ

Poslání azylových domů tvoří minimálně jeden jmenovatel společný pro všechny druhy azylových domů a tím je POMOC. Další dílčí poslání jsou odvozena od tohoto pojmu. Nejčastěji uváděnými poslánými bývá:

- poskytnout celkové hmotné zaopatření a sociálně psychologickou pomoc lidem, kteří se vlivem různých životních situací ocitli na pokraji lidské společnosti.
- poskytovat podporu a pomoc lidem, kteří se ocitli v nepříznivé sociální situaci způsobené nebo přímo související se ztrátou bydlení, a usilovat o posílení jejich vlastních kompetencí tak, aby byli schopni samostatně fungovat v realitě každodenního života.
- pomoc zvládnout maminkám s dětmi nebo budoucím maminkám jejich momentální nepříznivou sociální situaci, na kterou jejich síly a prostředky nestačí a potřebují pomoc druhého.

Mezi hlavní cíle azylových domů patří

- vyhledávání osob bez domova a minimalizovat rizika jejich způsobu života.“³⁹
- pomoc klientům překlenout svízelné životní období a vrátit se do běžného života, a také zvýšit šance na uplatnění na trhu práce.
- poskytnutí přístřeší na nezbytně nutnou dobu, maximálně na dobu 1 roku.
- poskytnutí podpory pro posílení psychické soběstačnosti při řešení krizové situace.
- poskytnutí podpory pro zvýšení orientace ve vlastních právech a povinnostech v dané situaci.

³⁸ BAUMRUKOVÁ, P.; DUNOVSKÝ, J. et al. *Obce, města, regiony a sociální služby*, s. 117.

³⁹ HRADECKÝ, I. Osoby bez přístřeší. In *Profesní dovednosti terénních sociálních pracovníků*, s. 259.

- poradenství a pomoc v péči o dítě, poradenství a pomoc při vedení domácnosti.
- zprostředkování kontaktu s jinými odbornými pracovišti.
- vytvoření časově omezeného klidného zázemí, morální útěchy a podpory.
- v případě nouze poskytnutí základního ošacení.

1.2.2. CÍLOVÁ SKUPINA AZYLOVÝCH DOMŮ

Azylové domy „jsou určeny pro osoby, které se ocitly v nepříznivé sociální situaci z důvodu ztráty bydlení, a tuto vzniklou nepříznivou sociální situaci nejsou samy schopny vyřešit.“⁴⁰

V zásadě lze rozdělit bezdomovskou populaci do tří skupin:

a) **skupina zjevných bezdomovců** – tvoří nejviditelnější, ale také zároveň nejredukovanější část bezdomovské populace. Patří sem osoby žijící na ulicích, na nádražích, patří sem ti, kteří vyhledávají ubytování v zimních noclehárnách, azylových domech, v noclehárnách připravených městy nebo charitativními organizacemi. Reprezentují však pouze část obyvatel bez trvalého bydliště.

b) **skupina skrytých bezdomovců** – jsou ti lidé bez přístřeší, kteří se z nějakého jen jim známého důvodu neobracejí na veřejné či charitativní služby, aby našli nocleh. Počet těchto osob může být značný hlavně v regioně, kde nabídka služeb je nedostačující. Při sčítání bezdomovské populace jsou rovněž opomenuty osoby, které užívají jiné formy pomoci, např. ubytování u přítele nebo u příbuzných.

c) **skupina potenciálních bezdomovců** – do této skupiny patří osoby, jejichž potřeby jsou úřadům buď neznámé, nebo známe jen částečně. Žijí v různých životně těžkých podmínkách, denních rodinných problémech, v potížích osobního charakteru, v potížích udržet si byt a v riziku jej ztratit. Podle statistik ze zemí Evropské unie tato situace postihuje až 10 % populace. Do této skupiny řadíme i ty, kteří čekají na propuštění z různých ústavů, vězení, na opuštění dětského domova, dále i ty, kteří zvláště nyní tvoří velkou skupinu migrační a exilní.⁴¹

⁴⁰ KOZLOVÁ, L. *Sociální služby*. s. 30.

⁴¹ Srov. HRADECKÁ, V.; HRADECKÝ, I. *Bezdomovství – extrémní vyloučení*. s. 36-41.

„Výzkum ukazuje, že bezdomovci jsou mnohem různorodější skupina, než by se dalo očekávat. [...] Ukazuje se, že většina dospělých bezdomovců dosáhla úplného středoškolského vzdělání a více než 24 procent navštěvovalo vysokou školu. Značná část dospělých bezdomovců má zaměstnání na plný či částečný úvazek, ale většinou jde o zaměstnání s minimální mzdou, která neposkytuje dostatečný příjem na to, aby si tito lidé mohli najít bydlení, zejména pokud jde o velké městské aglomerace.“⁴²

„Řady bezdomovců často rozšiřují lidé propuštění z výkonu trestu. Mnozí působí dojem sociálně silných jedinců, kteří mají před sebou ještě úspěšnou životní cestu, jiní jsou na první pohled sociálně nezralí, potřebující pomoc, motivaci k dalšímu životu.“⁴³

„Většinu bezdomovců tvoří muži, o tom jasně hovoří statistiky azylových domů či výsledky pilotních studií a anket. Problém ale nastane, pokud si uvědomíme, že ženy se tolik neobjevují ve statistikách, ani nejsou na ulicích vidět. Spojujeme je se skupinou skrytých bezdomovců.“⁴⁴ „Dostupné informace z Evropské unie poukazují na znepokojující proporcionální zvýšení počtu žen a dětí bez domova. Stejně tak statistické údaje, vyplývající z databáze bezdomovství v Praze u organizace Naděje, potvrzují nárůst žen bez přístřeší, které vyhledávají pomoc buď s přítelem, buď samy, nebo s dítětem. Není ojedinělé ani zaregistrování rodin s dětmi, které putují po celém území republiky a hledají zaměstnání s ubytováním.“⁴⁵

„Osamělé ženy bezdomovkyně většinou pocházejí z nejvíce znevýhodněné vrstvy společnosti. Údaje anamnéz převážně dávají obraz nuzných majetkových podmínek, neuspořádaných rodinných poměrů, nepřijatelného bydlení (ve smyslu přelidněnosti, zdravotní závadnosti, zchátralosti, dočasnosti), obraz nízkého stupně vzdělání a semigramotnosti, často špatného zdravotního stavu fyzického i psychického.“⁴⁶ Ženy jsou schopny najít si na krátkou dobu bydlení u někoho

⁴² Srov. RENZETTI, C. *Ženy, muži a společnost*. s. 295.

⁴³ HRADECKÁ, V.; HRADECKÝ, I. *Bezdomovství – extrémní vyloučení*. s. 60-61.

⁴⁴ HAASOVÁ, J. *Jak žijí v Olomouci ženy bez domova*. s. 20.

⁴⁵ HRADECKÁ, V.; HRADECKÝ, I. *Bezdomovství – extrémní vyloučení*. s. 55.

⁴⁶ HRADECKÁ, V.; HRADECKÝ, I. *Bezdomovství – extrémní vyloučení*. s. 55.

jiného. Vymykají se jakékoliv možné sledovanosti nebo kontrole. Až na výjimky těch, které náhodně spatříme na ulici, o nich toho mnoho nevíme. Jednou z příčin je nedostatek azylových domů pro ženy. Na tento nedostatek mimo jiné poukázali respondenti pilotní sondy provedené Výzkumným ústavem práce a sociálních věcí již v roce 1997. Dle názorů části dotazovaných by bylo možné vytvářet odhady osob bydlících příležitostně z informací sociálních odborů obecních městských úřadů, policie, vlastníků domů a bytů, azylových domů a údajů nevládních organizací.⁴⁷ Kromě osamělých žen se na ulici ocitají matky s dětmi, které často prchají před násilím a týráním ze strany otců dětí či otčímů. Ukazuje se, že závažnou skupinu žen tvoří oběti pohlavního zneužívání v dětství. V dospělosti mají častěji obtíže sociální, psychické i sexuální. Jejich sociálně ekonomický status je nižší, často získají jen nekvalifikovanou práci nebo práci špatně placenou. Méně důvěřují životním partnerům a žijí hodně samy, přestože jejich těhotenství probíhá v raném věku.⁴⁸

„Z hlediska fenomenu bezdomovství je největšímu riziku bezdomovství vystavena osoba osamělá, izolovaná, která rodinu opustila či jí byla opuštěna. Také rodině jednorodičovské hrozí rychlé upadnutí do bezdomovství. [...] Zvláštností rodin jednorodičovských je skutečnost, že v jejich čele nacházíme ve velké většině ženy, zatímco muži jsou často izolováni a hledají náhradní ubytování. Muži staršího věku ve své izolaci ztrácejí svou autoritu a jejich pozice je okrajová, neplnohodnotná a někdy neplnoprávná.“⁴⁹

„Postoj společnosti k bezdomovcům bývá typický ambivalencí, kombinací odporu a soucitu. Mnohdy převažuje negativní postoj spojený s odmítáním. (mluví se o únavě soucitu, o opotřebování a vyčerpání schopnosti soucítit s bezdomovci, o ztrátě trpělivosti s těmito lidmi).“⁵⁰

⁴⁷ Srov. HORÁKOVÁ, M. *Současné podoby bezdomovství*. s. 3.

⁴⁸ Srov. KOUKOLÍK, F.; DRTILOVÁ, J. *Vzpouza deprivantů*. s. 258.

⁴⁹ HRADECKÁ, V.; HRADECKÝ, I. *Bezdomovství – extrémní vyloučení*. s. 50.

⁵⁰ VÁGNEROVÁ, M. *Psychopatologie pro pomáhající profese*. s. 411.

1.3. PROBLEMATIKA AZYLOVÝCH DOMŮ

Azylové domy se setkávají s mnoha problémy. Často jde o **problémy spojené se samotnou existencí azylových domů a jejich financování**. „Ke všeobecné škodě, je, že už na začátku budování azylových domů se stávají prioritními problémy ekonomické a odsouvají sociální a jinou potřebnost na další místa. Finanční zdroje často určují rozsah a kvalitu naší práce.“⁵¹

„Tato zařízení nejsou přímo účelově financována ze státního rozpočtu, jako např. lůžka v domovech důchodců; získání každoročního krytí je velmi závislé na finanční situaci, ale také vůli a ochotě všech zúčastněných subjektů. Každoročně se opakující zápas o získání prostředků odčerpává managementu zařízení zbytečně mnoho sil a navíc tento způsob financování nezabezpečuje jistotu pokračování ani možnosti rozvoje.“⁵²

Současné péče o osoby bez přístřeší se týká i to, že sociální služby nejsou koncipované jako prostředek, jimž se sociálně potřebným zprostředkovává možnost návratu k běžnému způsobu života. Vede to k tomu, že pracovníci sociální a zdravotní sféry i jejich klienti se zaměřují především na získávání finančních dávek, aniž by se hledaly jiné způsoby řešení sociální situace. Jak ukazují zkušenosti ze západní praxe, je to nákladné řešení, které státní pokladnu neúměrně zatěžuje, a je to také řešení, které může vést k trvalému snížení osobní motivace klientů.⁵³

Nejen finanční problémy souvisí s poskytováním azylových služeb. „Největším úskalím sociální práce s bezdomovci je to, že bezdomovci nejsou jednodílná skupina, vůči níž by bylo možné uplatnit jednotný, univerzální přístup.“⁵⁴ Tím nastávají **problémy spojené s klienty**. Stává, že potenciální klienti azylových domů nevyhledají sociální služby, přestože mají možnost i potřebné informace. Důvody jsou různé:

⁵¹ KAMP, P. Azylové domy pro ženy a matky s dětmi. In *Sborník vybraných přednášek z IX. konference Společnosti sociálních pracovníků*. s. 73.

⁵² BAUMRUKOVÁ, P.; DUNOVSKÝ, J. et al. *Obce, města, regiony a sociální služby*, s. 123.

⁵³ Srov. ŘEZNÍČEK, I. *Metody sociální práce*. s. 12.

⁵⁴ PRŮDKOVÁ, T.; NOVOTNÝ, P. *Bezdomovství*. s. 52.

- „Lidé, kteří na ulici žijí krátce, často nechtějí využívat služeb azylových domů, protože dokud jsou schopni být bez této pomoci, dává jim to pocit, že ještě neklesli tak hluboko, že ještě stále se dokáží o sebe postarat sami a nepotřebují se nikde doprošovat pomoci. To jim pomáhá zachovat si důstojnost a být zaměřeni spíše na budoucnost. Na druhou stranu je tato situace vytlačuje k vyloučení.
- Někteří z těch, kteří na ulici žijí déle, většinou už svou vlastní zkušenost s azylovým ubytováním mají. Důvody, proč toto ubytování nevyhledávají či odmítají, jsou obecně různé. Mnozí mají odpor k institucím, mnozí dávají přednost soukromí a svobodě před pevným řádem a společným, hromadným ubytováním.
- Někteří mají neopodstatněný strach vycházející z pomluv a fám o špatných hygienických podmínkách na ubytovnách.
- Jiní jsou natolik závislí na alkoholu či drogách, že jsou neustále pod vlivem těchto drog a nejsou schopni dodržet i velmi volný řád ubytoven. Nejsou schopni bydlet s jinými lidmi.
- Někteří si pořizují zvířata, hlavně psy, kvůli ochraně a kvůli vztahu a naplnění citových potřeb.
- Pokud na ulici spolu žijí muž a žena, ať už manželé nebo druh a družka, azylová zařízení jim většinou neposkytují možnost společného ubytování. Je pro ně přijatelnější být spolu a přespávat kdekoli venku.
- Důvodem, proč někteří lidé nevyhledávají pomoc charitativních organizací, může být i křivda, která se jim tam stala, nebo osobní antipatie s pracovníky.“⁵⁵

Čím dál více vyplývají na povrch problémy spojené se skrytým bezdomovectvím, které je nejvíce charakteristické pro ženy. Ty jsou schopny najít si na krátkou dobu bydlení u někoho jiného. Vymykají se jakékoliv možné sledovanosti nebo kontrole. Až na výjimky těch, které náhodně spatříme na ulici, o nic toho mnoho nevíme. Jednou z příčin je nedostatek azylových domů pro ženy. Na tento nedostatek mimo jiné poukázali respondenti pilotní sondy provedené Výzkumným ústavem práce a sociálních věcí již v roce 1997. Dle názorů části dotazovaných by bylo možné vytvářet odhady osob bydlících

⁵⁵ HRADECKÝ, I. *Profily bezdomovství v České republice*. s. 14

příležitostně z informací sociálních odborů obecních městských úřadů, policie, vlastníků domů a bytů, azylových domů a údajů nevládních organizací. Kromě osamělých žen se na ulici ocitají matky s dětmi, které často prchají před násilím a týráním ze strany otců dětí či otčímů.⁵⁶ „Dá se předpokládat, že bezdomovství u žen a matek s dětmi bude i v České republice nadále stoupat. Svědčí o tom žádosti a telefonáty osob v nouzi, které někdy velmi naléhavě potřebují pomoc. Bohužel kapacity mnoha zařízení nestačí nebo v konkrétním městě či oblasti zcela chybí.“⁵⁷

„Ze statistik azylových domů plyne, že bezdomovství není problém okrajový ani zanedbatelný, naopak rok od roku využívá pomoci azylových zařízení stále více klientů. Podle odhadů ženy tvoří menší část bezdomovské populace, ale i tak je nabídka sociálních služeb pro ně nedostatečná.“⁵⁸

1.4. PROBLEMATIKA BEZDOMOVSTVÍ

„Bezdomovství je složitým společenským problémem. Je třeba mít na paměti, že nejde o statistický jev, ale o proces. Někteří lidé se pohybují mezi různými formami bydlení a nebydlení, střídají spaní venku, ve veřejných prostorách s krátkodobými pobyty u příbuzných a přátel, občas využijí sociální služby, někdy procházejí opakovanými epizodami bezdomovství“⁵⁹ „Bezdomovectví je výsledkem generalizovaného psychosociálního selhání, spojeného se ztrátou komplexu běžných rolí.“⁶⁰

„Hlavní problémy bezdomovců⁶¹:

➤ **nedostatečná sociální kompetence** - U osob bez přístřeší jsou patrné nízké dovednosti a znalosti v jednání s institucemi. U některých klientů bývá „častým

⁵⁶ Srov. HORÁKOVÁ, M. *Současné podoby bezdomovství*. s. 41.

⁵⁷ HAASOVÁ, J. *Jak žijí v Olomouci ženy bez domova*. s. 21.

⁵⁸ HAASOVÁ, J. *Jak žijí v Olomouci ženy bez domova*. s. 85.

⁵⁹ HRADECKÝ, I. Osoby bez přístřeší. In *Profesní dovednosti terénních sociálních pracovníků*. s. 259.

⁶⁰ VÁGNEROVÁ, M. *Psychopatologie pro pomáhající profese*. s. 411.

⁶¹ Srov. ŠIMEČKA, K. Osoby bez přístřeší. In PAVLISKOVÁ, K.; NEDĚLNÍKOVÁ, D.; GOJOVÁ, A.; ČERNÁ, D. et al. *Metodická příručka pro výkon terénní sociální práce*. s. 178-179.

jevem chorobný strach z jednání na úřadech. Bez doprovodu si nedokáží uspořádat své záležitosti.“⁶²

➤ **omezená možnost získat zaměstnání, nezaměstnanost** - Projevuje se nízkou kvalifikací, ztrátou či nevybudováním pracovních návyků. „Ne každý, kdo pracuje, je zaměstnaný a na druhé straně také ne každý, kdo nepracuje je nezaměstnaný. Nejde tedy o to nemít práci, ale o to nemít placené zaměstnání a tedy ani nemít příjem ze zaměstnání. Nemít příjem z trhu práce ovšem neznamená nutně nemít na tento trh přístup. Definice nezaměstnanosti je založena nejen na to, že osoba schopná práce je z možnosti pracovat v placeném zaměstnání vyřazena, ale i na tom, že se svým vyřazením nespokojuje a hledá nové placené zaměstnání. Byť i jen na částečný úvazek.“⁶³ „Současný systém podpory v nezaměstnanosti spíše prohlubuje pasivitu a závislost: není využit potenciál institutu veřejně prospěšných prací, je snadné si ilegálně přivydělávat k podpoře v nezaměstnanosti, pro zaměstnavatele není výhodné nabízet částečné úvazky, [...] chybí podporovaná pracovní místa pro znevýhodněné osoby na trhu práce, nabídka rekvalifikačních kurzů je velmi omezená.“⁶⁴ „Československo bylo postiženo odbytovou krizí spojenou s nezaměstnaností hned počátkem 20. let, ale situace se v dalších letech vyvíjela, až do konce 30. let, relativně příznivě. Nezaměstnanost v průběhu krize 30. let však zasáhla Československo plnou silou. Dlouhotrvající trauma, které s ní bylo spojeno, se stalo v české společnosti pevným základem popularity ideologie plné zaměstnanosti za každou cenu. Nezaměstnanost tak zaznamenala výrazný pokles životní úrovně, často na hranici strádání. Nešlo jen o pokles příjmů obyvatelstva v důsledku ztráty výdělku po propuštění ze zaměstnání či v důsledku poklesu mezd, ale i o disproporci mezi vývojem výše příjmů a výše životních nákladů.“⁶⁵ „Někteří vládní ekonomové očekávají, že práceschopní občané budou raději pracovat než se nechat živit systémem sociálního zabezpečení, jejich politika však způsobuje, že pracovat za

⁶² Srov. HÁLA, J. *Psychosociální práce s maladjustovanými osobami*. s. 35.

⁶³ MAREŠ, P. *Nezaměstnanost jako sociální problém*. s. 16.

⁶⁴ SCHVARZOVÁ, G. Sociální práce s bezdomovci. In MATOUŠEK, O.; KOLÁČKOVÁ, J.; KODYMOVÁ, P. et al. *Sociální práce v praxi*. s. 318.

⁶⁵ MAREŠ, P. *Nezaměstnanost jako sociální problém*. s. 37-38.

minimální mzdu je pro chudé přinejmenším sejně nevýhodné, jako být na dávkách.“⁶⁶

➤ **nedostatek finančních prostředků, chudoba** – Jednou z příčin může být nesplňování podmínek k čerpání sociálních dávek, na nichž je závislých přes 30 % bezdomovců (cca 40 % pobírá invalidní a starobní důchody). „Chudoba je subjektivní pocit, nelze ji definovat pouze pomocí vnějších kritérií, ale je třeba vzít v úvahu individuální hodnocení situace.“⁶⁷ „Chudoba není historický fenomén, ale právě pro svou relativní povahu je trvalou součástí společenské stratifikace i v moderních bohatých státech. Je omyl domnívat se, že prosperující ekonomika odstraní chudobu, spíše naopak. S růstem bohatství jedněch se jiní budou stávat relativně chudšími.“⁶⁸

➤ **chybějící či propadlé osobní doklady** - časté ztráty a krádeže osobních dokumentů, které bezdomovci musí nosit neustále u sebe.

➤ **problém bydlení** – Tento problém je hlavní důvod, proč se lidé ocitají na ulici. Lidé často přišli o bydlení v důsledku rozvodu, neplacení nájemného apod. „Bezdomovci podle našich zákonů v podstatě neexistují, protože každý občan České republiky má v občanském průkazu zaznamenáno trvalé bydliště. Bezdomovci se v místě svého trvalého bydliště nezdržují, což s sebou nese četné komplikace, především to oslabuje jejich možnost uplatňovat své zákonné nároky, které jsou vázány na trvalé bydliště.“⁶⁹ „Tyto problémy se nejčastěji projevují přechodem od chráněného nájemního vztahu ke vztahu nechráněnému. Příčinou tohoto procesu může být jak porušení povinností ze strany pronajímatele, tak porušení povinností ze strany nájemce. Na straně pronajímatele se může jednat o nejrůznější polozákonné nebo nezákonné praktiky, které používá k tomu, aby z bytů dostal „problémové“ nájemníky (např. cílené zabránění doručení obsílky, souhlas s ukončením nájmu v bytě získaný pomocí podvodu, nejasné výměny,

⁶⁶ MUSIL, L.; ŠRAJER, J. Dimenze životní situace rodiny. In ŠRAJER, J.; MUSIL, L. *Etické kontexty sociální práce s rodinou*. s. 9.

⁶⁷ VÁGNEROVÁ, M. *Psychopatologie pro pomáhající profese*. s. 404.

⁶⁸ TOMEŠ, I. *Sociální politika : teorie a mezinárodní zkušenost*. s. 129.

⁶⁹ PRŮDKOVÁ, T.; NOVOTNÝ, P. *Bezdomovství*. s. 32.

kritický stav bytu znemožňující jeho obývání). Na straně nájemce se nejčastěji jedná o dluhy na nájemném a službách spojených s užíváním bytu.⁷⁰

➤ **nepříznivý zdravotní stav** - Ubohé a slabé, chatrné a oslabené - to je všeobecná charakteristika tělesného a mentálního zdraví bezdomovců. Nemohou zachovávat ani zdravou životosprávu, ani se vyvarovat škodlivých vlivů působících na zdraví, navíc jejich osobní životní podmínky nedovolují dodržovat často ani nezákladnější hygienické zásady. [...] Bezdomovcův život je velmi těžký a životní podmínky jej vystavují zvěšujícímu se riziku onemocnění.⁷¹ Jeho zdravotní stav je dán mimo jiné životním stylem, dlouhodobým stresem, nedostatkem odpočinku a nevyhovující výživou spojenou s konzumací alkoholu. Časté jsou také různé druhy mentálních retardací a psychická onemocnění. Jedná se zejména o deprese, neurózy a chorobné stavy úzkosti. U bezdomovců roste pravděpodobnost výskytu schizofrenie. Dalšími zdravotními komplikacemi jsou bronchitidy, TBC, artritidy, kožní onemocnění a infekce či bércové vředy. Úmrtnost ve věkové skupině 16- 64 let je 25krát vyšší než u běžné populace.⁷² „Koncem roku 1994 byla zřízena v centru města nedaleko hlavního nádraží ordinace praktického lékaře, která navazuje na denní centrum. Toto ojedinělé zařízení je od začátku finančně podporováno Ministerstvem zdravotnictví a městem Prahou. Za rok 2005 vyhledalo pomoc lékaře 5054 osob, z toho 3997 mužů (79 %) a 1057 žen (21 %), mimo ordinační hodiny ošetřila zdravotní sestra dalších 1682 osob. Tabulka ukazuje nejčastější onemocnění, se kterými bezdomovci lékaře vyhledávají. Existence tohoto zdravotnického zařízení, kromě přímé pomoci samotným bezdomovcům, je mocným nástrojem prevence šíření přenosných chorob a parazitů.“⁷³

➤ **ztížený přístup k uspokojování základních potřeb** – Mezi tyto potřeby patří strava, ošacení, hygiena, zdravotní péče a přístřeší. „Schopnosti bezdomovců bývají snižované, chybí jim základní kompetence, které jsou nezbytným

⁷⁰ DOSOUDILOVÁ, K.; POLÁČKOVÁ, L. et al. Obyvatelé sociálně vyloučených lokalit. In PAVLISKOVÁ, K.; et al. *Metodická příručka pro výkon terénní sociální práce*. s. 68.

⁷¹ srov. HRADECKÁ, V.; HRADECKÝ, I. *Bezdomovství – extrémní vyloučení*. s. 61 -63.

⁷² srov. VÁGNEROVÁ, M. *Psychopatologie pro pomáhající profese*. s. 411.

⁷³ HRADECKÝ, I. *Národní zpráva o bezdomovství v České republice* [online].

předpokladem k přijatelné sociální adaptaci. Nedovedou účelněji jednat. [...] Bezdomovci nejsou schopni poučení ze zkušenosti, ulpívají na nefunkčních způsobech chování, které jim připadají vhodné jen proto, že je používali vždycky. [...] Bezdomovci mají mnohdy odlišné a většinou neuspokojené potřeby, leckdy na ně pod vlivem nepříznivých zkušeností rezignují. Bezdomovec často nic nechce, nic nečeká a domnívá se, že ani nemá cenu se o něco pokoušet. U bezdomovců dominuje postoj rezignace, apatie a fatalismu.⁷⁴

➤ **závislost na alkoholu, drogách a kriminalita** - V důsledku permanentního stresu se závislost osob bez přístřeší prohlubuje a tím člověk ztrácí schopnost žít dle životního řádu. „V této souvislosti se nabízí otázka, zda může být krádež přípustná, resp. ospravedlnitelná. Na základě přirozeného práva cítíme, že taková situace může nastat, a to např. v krajní nouzi, tedy při zcela mimořádných situacích, kdy hrozí nebezpečí ztráty života, zdraví, svobody atp. Zde vzniká právo opatřit si z bohatství druhých to, co člověk v krajní nouzi potřebuje.“⁷⁵

„Účinek kriminality a kriminálního jednání na bezdomovství je hrozivý. Sociální skupina, které je upíráno právo na normální existenci, se hrouť a zase naopak vzrůstá pod neustálým napětím z obklíčení a sevření kleští trestných činů. Plodnost zločinného chování ovlivňuje způsob života člověka, jeho postoje, záměry, aktivity, jeho společenské vztahy, vydává plody společenské nerovnosti ničí osobní důstojnost člověka. Odtud vyrůstají vývojové poruchy osobnosti, psychická deprivace, týrání a zneužívání, mizení smyslu života, eroze mravního řádu, násilí.“⁷⁶ Lidé orientující se v problematice bezdomovectví nepochybují o tom, že bezdomovci jsou převážně oběti, nikoli pachatelé násilí. Podle výpovědí mnoha osob nocujících na ulici jsou často obětí uniformovaných policistů. Způsobují svým obětem specifická zranění snadno odlišitelná od ostatních. Obuškem je bijí přes paty, chodidla, kotníky a holeně, čímž jim zkomplikují pohyb na dlouhé dny až týdny. Některé osoby bez přístřeší odvezl za město, kde je policisté tímto způsobem zbili nechali je tam. Zřejmě za

⁷⁴ VÁGNEROVÁ, M. *Psychopatologie pro pomáhající profese*. s. 412-413.

⁷⁵ JANKOVSKÝ, J. *Etika pro pomáhající profese*. s. 107.

⁷⁶ HRADECKÁ, V.; HRADECKÝ, I. *Bezdomovství – extrémní vyloučení*. s. 59.

účelem vyčištění města od bezdomovců.⁷⁷ Alkohol působí na ulici jako levný, leč zdraví ničící kompenzační prostředek. Lihovina rychle zahřeje a otupí mysl, která touží po tom, co sám nemá. Ve většině případů to jsou touhy po bezpečí, zázemí a jistoty. „Bezdomovec žije touto „kulturou“, která se organizuje okolo láhve, spolčnice neštěstí jeho trápení a bídy. Společensky opilství sice omezuje a zužuje jeho možnost znovupřijetí, nicméně oplátkou mu otevírá mentální svět. Zcela nepřirozeným způsobem alkohol usnadňuje druhotné, originální a rozdvojené vnímání osobě, která své denní strádání může strávit v malé, časově omezené veselosti, veselosti opilce. Pití ničí sice život, usnadňuje však přežít právě tento den.“⁷⁸

➤ **rizika spojená s životem na ulici v zimním období** – Největší riziko představují podchlazení, omrzliny, umrznutí. Bezdomovci přespávají v sedě v prostředcích MHD, na nádražích apod. Jsou neustále buzeni okolím, z čehož u nich vzniká spánkový deficit a tím celkové oslabení organismu a náchylnost k onemocněním. V zimě je také menší možnost získat příležitostné zaměstnání. Také možnost umýt se v přírodě je značně snížena. Bezdomovci v zimě nosí velké vrstvy prádla, díky čemuž jsou náchylnější ke kožnímu onemocnění.

➤ **psychické problémy** – „Aby se žebrák a bezdomovec vyrovnal s stigmatem líného a proto neplnohodnotného člověka, obrátí toto negativní stigma a interpretuje ho pozitivně. Děje se tak tím, že se vůči okolí prezentuje například jako někdo, kdo s určitou hrdostí práci odmítá. Dělá si z práce legraci, ironizuje ji.“⁷⁹ Mimo to „je jasné, že člověk vyčerpaný a zanedbaný nemá velké šance k úspěšnému návratu k soběstačnosti: budí pozornost a pohoršení, není považován za důstojného partnera při jednání z úřady a s potenciálními zaměstnavateli.“⁸⁰ Také „potřeba citového vztahu, jistoty a bezpečí nebývá uspokojována. Bezdomovec obvykle žádné stabilní a spolehlivé citové vazby nemá. [...] Identita bezdomovce je typická přijetím negativního obrazu sebe sama a rezignací na

⁷⁷ srov. PRŮDKOVÁ, T.; NOVOTNÝ, P. *Bezdomovství*. s. 39.

⁷⁸ HRADECKÁ, V.; HRADECKÝ, I. *Bezdomovství – extrémní vyloučení*. s. 64.

⁷⁹ GIRTLE, R. *Okrajové sociální kultury*. s. 51.

⁸⁰ SCHVARZOVÁ, G. Sociální práce s bezdomovci. In MATOUŠEK, O.; KOLÁČKOVÁ, J.; KODYMOVÁ, P. et al. *Sociální práce v praxi*. s. 315.

změnu nebo pokusy o jeho zlepšení alespoň na symbolické úrovni. Prostředkem bývá bájeví lhavost. Stylizace a zkreslování reality není pravou lží, má primárně za cíl podporu sebeúcty a teprve sekundárně může jít o získání výhod.“⁸¹ „Bezdomovectví, respektive sociální marginalita obecně, ovlivňuje člověka v mnoha ohledech. Ve smyslu psychologickém se setkáváme s jakýmsi začarovaným kruhem marginality – postavení na okraji společnosti prohlubuje depresivní a sebevražedné tendence, může napomáhat vzniku a rozvoji psychického onemocnění, má obecně destruktivní vliv na sebehodnocení a emocionalitu. Na druhé straně jsou marginalizací ohroženi právě a především lidé zranitelní: lidé s nižší sociální inteligencí, hendikepovaní, hraniční osobnosti, psychicky nemocní apod.“⁸²

➤ **sociální vyloučení** - „Proces vyloučení je svou povahou multidimenzionální a stal se endemickým jevem. Jeho postup je dynamický. Ohrožuje společenskou soudržnost a volá po mobilizaci veškerého úsilí ke spojení hospodářských krok se sociálními. [...] Spirála vyloučenosti je proces, který souvisí s nezaměstnaností a nízkými příjmy, ztrátou bydlení, nerovnostmi mezi muži a ženami, nevyvážeností rodinného života, nízkým vzděláním a nekvalifikovaností, malými příležitostmi, jichž se lidem dostává, se zdravotní péčí, zabezpečením ve stáří, s občanstvím a dalšími jevy.“⁸³

➤ **problém v přístupu společnosti** – Solidarita s osobami bez přístřeší se ukazuje být na vzestupu. „Mnozí lidé dnešní doby mají obzvlášť vyvinutý cit pro důstojnost a práva člověka. Odráží se to v požadavcích na sebeurčení a seberealizaci, v touze po svobodě a utváření vlastní identity, v odvolání se spravedlnosti, míru a ochrany stvoření.“⁸⁴ „V běžném jazyce solidarita znamená vzájemný závazek či ochotu vzájemně se podporovat. Princip solidarity tedy zavazuje k sociální spolupráci, jejímž cílem je zaručit lidsko-právní status osoby pro všechny.“⁸⁵ Přesto se ve společnosti najde mnoho lidí, kteří stereotypně

⁸¹ srov. VÁGNEROVÁ, M. *Psychopatologie pro pomáhající profese*. s. 413-414.

⁸² SCHVARZOVÁ, G. Sociální práce s bezdomovci. In MATOUŠEK, O.; KOLÁČKOVÁ, J.; KODYMOVÁ, P. et al. *Sociální práce v praxi*. s. 320.

⁸³ HRADECKÁ, V.; HRADECKÝ, I. *Bezdomovství – extrémní vyloučení*. s. 43.

⁸⁴ *Život z víry*. s. 14.

⁸⁵ ANZENBACHER, A. *Křesťanská sociální etika*. s. 198.

přebírají jednoduché názory a bez ohledu na jakýkoliv kontext odsuzují člověka. „Veřejné mínění soudí bezdomovce jako „smečku“ špinavých pobudů, štítících se práce, nebezpečných asociálů a bezcitných obejdů. Po letech poznání bezdomovství, jeho strádání, chudoby, hladu a krutého zacházení, se dnes už nedivíme, když při evokacích vzpomínek na nějakou dobře prožitou chvíli, muži i ženy pláčí.“⁸⁶ „Pro širokou veřejnost může být pojem spojený s negativním stereotypem: Bezdomovci jsou ti pobudové z pražského Hlavního nádraží, opilci, flákači kriminální živly.“⁸⁷

➤ **rodinné problémy, rozvodovost** – „Rostoucí počet žen a dětí se ocitá bez přístřešku v důsledku odchodu od násilnického manžela, respektive otce. Pro ženy a děti, které jsou oběťmi domácího násilí, je život na ulici strategií přežití. Bezdomovectví ale samo vede k rozpadu rodin, protože v mnoha městech je například nutné, aby ženy s dětmi žily v útulcích pro bezdomovce oddělené od mužů.“⁸⁸ „Rozvedené a separované ženy musí ustavičně bojovat s diskriminací, vykonávat často těžkou fyzickou práci, bez přístupu ke vzdělání překonávat daleko těžší úkoly života chudých a bez domova.“⁸⁹ „V poměrech pozdní moderny je v oblasti rodin značná materiální a duševní nestabilita“⁹⁰

2. SOCIÁLNÍ PRÁCE S KLIENTY AZYLOVÝCH DOMŮ Z ASPEKTU GENDER

Sociální péče o osoby bez přístřeší vytvořila síť služeb, které odpovídají na základní potřeby těchto lidí. „Tato síť však zdaleka není optimální, je potřeba ji posílit. Reintegrace lidí bez domova (a všech znevýhodněných vůbec) je současnými službami zajišťována ještě méně uspokojivě než naplňování základních potřeb klientů – zejména zde se otevírá prostor pro nové služby

⁸⁶ HRADECKÁ, V.; HRADECKÝ, I. *Bezdomovství – extrémní vyloučení*. s. 57.

⁸⁷ SCHVARZOVÁ, G. Sociální práce s bezdomovci. In MATOUŠEK, O.; et al. *Sociální práce v praxi*. s. 316.

⁸⁸ RENZETTI, C. *Ženy, muži a společnost*. s. 296.

⁸⁹ HRADECKÁ, V.; HRADECKÝ, I. *Bezdomovství – extrémní vyloučení*. s. 22.

⁹⁰ RENÖCKL, H. Rodiny v silovém poli společenských realit. In ŠRAJER, J.; MUSIL, L. *Etické kontexty sociální práce s rodinou*. s. 63.

a projekty.⁹¹ „Podle dosavadních zkušeností se ukazuje, že kapacita a množství dosavadních azylových zařízení pro matky s dětmi jsou nedostatečné.“⁹² „Azylové zařízení tohoto typu by mělo být v každém okresním městě, průměrně je potřeba 4,2 míst na 100 000 obyvatel, čemuž stávající stav neodpovídá“⁹³ „S nástupem emancipace žen rozvojem moderní (industriální) společnosti dochází k proměňování rodinných vztahů i v souvislosti se změnami na trhu práce – ženy nastupují do zaměstnání, což vymezilo dichotomii péče o domácnost a zaměstnání za mzdu. [...] žena sice pracuje, ale její identita je založena na činnostech spojených s rodinou, domácnost a domovem. Žena sama sebe primárně vnímá a je svým okolím vnímaná jako manželka, nikoli jako zaměstnaná či pracující žena.“⁹⁴ Tento fakt je důležitou součástí vývoje člověka a proto by se mu měly podřídit i sociální služby. Sociální práce je profesionální práce s člověkem a pro člověka speciálními pracovními metodami, jejímž základním kritériem a požadavkem je humanita. Lidská důstojnost tak pro oblast sociální práce představuje základní etický pojem, který v sobě zahrnuje základní požadavky humanity. Přijetí sebe sama, utváření svého profilu na základě vlastní důstojnosti spojené s úctou k důstojnosti klienta, je základem kvality práce (služby) sociálního pracovníka. Že je úcta k druhým bez úcty k sobě samému zcela nemožná.⁹⁵

Charakteristikou genderově citlivého přístupu (i výchovy) je zohledňování rodových aspektů problému a snaha o zamezení a předcházení rodové diskriminace. V sociální práci je tematicke gender věnovaný minimální prostor, i přes to, že požadavky rodové senzitivity a respektování genderové rovnosti je nevyhnutelná. Mnozí odborníci a odbornice přispívají k reprodukci genderových stereotypů a neuplatňují např. rodově citlivý jazyk, resp. genderově citlivý přístup vůbec. Přitom i v sociální práci je nevyhnutelné uplatňovat genderové hledisko při řešení všech sociálních problémů, protože právě genderové stereotypy vedou

⁹¹ MATOUŠEK, O.; KOLÁČKOVÁ, J.; KODYMOVÁ, P. et al. *Sociální práce v praxi*. s. 328.

⁹² BAUMRUKOVÁ, P.; DUNOVSKÝ, J. et al. *Obce, města, regiony a sociální služby*, s. 137.

⁹³ VACÍNOVÁ, T. Problematika bezdomovectví. In FLEISCHMANN, O. et al. *Vybrané psychologické aspekty terénní sociální práce*. s. 136.

⁹⁴ HRUŠKOVÁ, M.; KOZLOVÁ, L. Rodina z hlediska uspořádání genderových vztahů a rolí. In MUSIL, L.; ŠRAJER, J. *Etické kontexty sociální práce s rodinou*. s. 31-32.

⁹⁵ srov. ŠRAJER, J: Lidská důstojnost a sociální práce. In *Sociální práce*. s. 111.

často k mnohým omezením a mají reálné konsekvence pro životy mužů a žen. Genderově citlivý přístup je žádoucí uplatňovat a etablovat už do vzdělávání budoucích sociálních pracovníků a pracovníc a následně je systematicky uplatňovat v praxi.⁹⁶ Sociální práce jako praktická činnost je determinována konkrétním vývojovým stupněm společnosti, jejími hodnotami, normami, společenskými tradicemi, morálními principy, filozofií, tj. kulturou dané společnosti, ale také, a ne v poslední řadě, ekonomickou situací konkrétní společnosti, otvírá možnosti sociální práce i sociální politiky. Tímto skutečným je potřebné přizpůsobit i vzdělávání sociálních pracovníc a pracovníků.⁹⁷

2.1. TEORIE GENDER

„Gender je soubor sociokulturně vytvořených sociálních rolí spojených s příslušností k biologickému pohlaví.“⁹⁸ Pojem gender zdůrazňuje, že žádné uspořádání vztahů mezi muži a ženami není přirozené, teda dané, nutné, povinné či racionální. Gender je tedy možno chápat jako organizující princip sociální reality, prostřednictvím kterého se utvářejí a probíhají vztahy mezi muži a ženami.⁹⁹ „Lidé se definují mnoha různými způsoby - a jedním z těch nejzákladnějších je, když řeknou *jsem muž* nebo *jsem žena*, když se vymezují z hlediska pohlaví. Sdělení, které takovou jednoduchou větu vysílají, však přesahuje pouhý anatomický popis jejich vlastního těla. Právě tak totiž vyvolává i představu určitého souboru osobních vlastností a vzorců chování, které se k nim vztahují. Ostatní si o nich, i bez toho, že by je kdy viděli, udělají určitou představu, a to včetně toho, jak se oblékají a jakým činnostem se věnují. Lidské pohlaví jako biologická danost (bytí mužem či ženou) tu slouží jako základ, na němž lidé konstruují společenskou kategorii zvanou gender (maskulinitu či femininitu). Předpoklady vztahující se k genderu, lidé obecně přijímají za platné

⁹⁶ srov. MARKOVÁ, D. Rodovo citlivý přístup v práci s klientom a klientkou sociálnej práce. In SMUTEK, M.; KAPPL, M. et al. *Proměny klienta sociální práce*. s. 299.

⁹⁷ srov. MARKOVÁ, D. Rodovo citlivý přístup v práci s klientom a klientkou sociálnej práce. In SMUTEK, M.; KAPPL, M. et al. *Proměny klienta sociální práce*. s. 303.

⁹⁸ HARTL, P.; HARTLOVÁ, H. *Psychologický slovník*. s. 176.

⁹⁹ srov. MARKOVÁ, D. Rodovo citlivý přístup v práci s klientom a klientkou sociálnej práce. In SMUTEK, M.; KAPPL, M. et al. *Proměny klienta sociální práce*. s. 297.

či správné a že na nich zakládají svůj rozdílný - někdy vysloveně protikladný - přístup k osobám mužského a ženského pohlaví.¹⁰⁰ Gender je konstruovaný jako asymetrická kategorie; vše, co je spojené s maskulinitou (např. objektivita, racionalita, aktivita apod.) je v naší kultuře vnímané jako odlišné, hodnotnější a nadřazené tomu, co je ženské. Každodenní realita je ve všech oblastech ovlivňovaná společností vytvořenými rodovými rozdíly, přičemž potřeby a možnosti žen a mužů jsou nestejně a nespravedlivě rozdělené.

„Již pouhé zabývání se rozdíly mezi ženou a mužem lze analyzovat a ptát se, jaké vědomé přání či obavy k tomu psychology motivuje, proč se tím zabývají. Může se totiž ukázat, že se za tím skrývá jistá zaujatost [...]. Na jedné straně může zdůraznění rozdílů mezi mužstvím a ženstvím sloužit ke zdůraznění vlastní, od druhého pohlaví odlišné identity. [...] Skrývá se za tím úzkost z oslabení či ztráty vlastní identity, z kontaminace druhým pohlavím, což je výraznější u mužů, neboť se musí separovat od ženského prvku, od matky, kdežto dívky žijí ve společné identifikaci s matkou nerušeně dál. Proto se tímto tématem zabývají spíše muži, a to tím způsobem, že rozdíly mezi nimi a ženami zdůrazňují. Naproti tomu se často snaží ženy dokázat, že žádné podstatné psychologické rozdíly mezi pohlavími nejsou, že se jedná jen o společensko-kulturní role, jimž se člověk neubrání.“¹⁰¹

2.2. GENDER A BEZDOMOVCTVÍ

„Co se týče pohlaví, uvádí se mezi bezdomovci více mužů než žen, což souvisí se sklonem žen v nouzi hledat si jako alternativu k úpadku do bezdomovství nové partnery disponující přístřeším. V roce 2001 byli muži zastoupeni v 85,5 % a ženy 14,5 %.“¹⁰² „Menší podíl žen mezi bezdomovci se vysvětluje větší orientací žen na mezilidské vztahy (což pravděpodobně není dáno ženstvím o sobě, ale

¹⁰⁰ RENZETTI, C. *Ženy, muži a společnost*. s. 20.

¹⁰¹ PONĚŠICKÝ, J. *Fenomén ženství a mužství*. s. 28.

¹⁰² VACÍNOVÁ, T. Problematika bezdomovectví. In FLEISCHMANN, O. et al. *Vybrané psychologické aspekty terénní sociální práce*. s 132.

sociokulturním konstruktem ženství). Ženy mají bohatší sociální síť, většinou jsou schopny vytěžit její zdroje a v krizi se obrátit na někoho, kdo se o ně postará.“¹⁰³

„Muž je tradičně považován za živitele rodiny. Má živit rodinu, zatímco od ženy se očekává, že bude pečovat nejen o domácnost a o děti, ale i o vydělávajícího muže. To se promítá nejen do ospravedlňování jejich nižších výdělků, ale i do jejich propuštění v první vlně při každé ekonomické depresi (spolu s důchodci a zahraničními pracovníky přicházejí na řadu jako první). Důsledkem tohoto stereotypu je i to, že jsou jim často nabízena pracovní místa se zkrácenou pracovní dobou.“¹⁰⁴ „Nerovnoprávnost mužů a žen, odlišnosti jejich rolí, povinností a nerovných přístupů k prostředkům jako jsou nemovitosti, půjčky, školy školení, ztěžuje ženám možnost pozvednout svou životní úroveň a úroveň svých dětí. Městská chudoba tak roste především mezi ženami. Rozvedené a separované ženy musí ustavičně bojovat s diskriminací, vykonávat často těžkou fyzickou práci, bez přístupu ke vzdělání překonávat daleko těžší úkoly života chudých a bez domova.“¹⁰⁵

Destabilizující dopad chudoby a vyloučení atakuje muže, ženy i děti. Nicméně poslední jmenované vidíme ve všech statistikách na nejvyšším stupni zjištěných hodnot. Závratná eskalace bídy postihuje tvrdě zvláště děti a ženy v situacích uprchlíků, extrémně bídých životních podmínek, nízkého vzdělání a analfabetismu, obětí agrese, negativního účinku rozvodů.“¹⁰⁶

„Mezi lidmi bez domova se stále častěji objevují velmi mladé dívky, nevědomé a neodpovědné. Přicházejí z dětských domovů, výchovných ústavů či z domova, který pro nějakou příčinu opustily, nebo byly z něho vyhnány. Netuší, že ulice, na kterou se vydaly, je ještě více rozloží, využije, vysaje, zinvalidizuje a třeba i zničí. Soustředěné na sebe, zahleděné do propasti svých ideálů, očekávání a hledání, nechávají se fascinovat vábením zla, které jim tuto „svobodu“ nabízí. Bez pocitu strachu, mnohdy lehkomyšlně střídají své partnery, jejich přátele, skupiny a tlupy mladých. Čas uzrání nenechá na sebe dlouho čekat. Ani negativní

¹⁰³ MATOUŠEK, O.; KOLÁČKOVÁ, J.; KODYMOVÁ, P. *Sociální práce v praxi*. s. 316.

¹⁰⁴ MAREŠ, P. *Sociologie nerovnosti a chudoby*. s. 51-52.

¹⁰⁵ HRADECKÁ, V.; HRADECKÝ, I. *Bezdomovství – extrémní vyloučení*. s. 30-31.

¹⁰⁶ HRADECKÁ, V.; HRADECKÝ, I. *Bezdomovství – extrémní vyloučení*. s. 54-55.

hodnoty nesnášejí libovůli. Ulice má svá pravidla a své podmínky. Jen za jejich dodržování je ochotna považovat tyto přicházející za své členy. V čase nepřízně dochází k vyloučení a odmítnutí. Těhotenství, potraty, porod s následným opuštěním dítěte, útěk z porodnice a opětný návrat na ulici, je nenasytná spirála, strhávající do sebe v prohře, která je neospravedlnitelná. Z intolerance pochází i hněv rodičů, kteří vyhánějí svou těhotnou dceru z rodiny. Každý čin je následován někdy nezamýšlenými následky. Rodiče mohou chtít potrestat dle svého uvážení zlo a způsobí svým činem velkou škodu dobru. Člověk a poznání pravdy jsou pozice, na kterých leží tíživá hypotéka lidské nevědomosti a eroze rozkladu vztahů.¹⁰⁷

2.3. GENDEROVÉ STEREOTYPY BEZDOMOVECTVÍ

Rodové/gender stereotypy jsou definované jako soubor předsudků týkajících se mužskosti a ženskosti, považovaných za dané, neměnné. Jsou to ustálené, zjednodušené až rigidní, přesvědčení o „vhodném a přiměřeném“ chování se mužů a žen a jejich „vhodných a přiměřených“ vlastnostech a dalších psychických či sociálních kvalitách.¹⁰⁸ „Genderové stereotypy jsou univerzálně platné, neboť se předpokládá, že charakteristiky tvořící genderový stereotyp sdílejí všichni příslušníci daného pohlaví. Mnozí lidé mužského i ženského pohlaví se ve skutečnosti oněm stereotypním obrazům vymykají. Někdy se na takové případy pohlíží příznivě, častěji se však nekonformní jednatel označuje jako deviantní, abnormální či zkažený a podle toho se s ním také nakládá. Je důležité si přitom uvědomit, že podobné rozlišování se odehrává nejen na úrovni vzájemné komunikace mezi jednotlivci, ale i na strukturální úrovni společnosti, v níž žijí.“¹⁰⁹ „Genderový kontrakt a z něj vyplývající stereotypy vedou k tomu, že všechny tyto situace jsou rizikové z hlediska reprodukce různých forem diskriminace obou pohlaví. Iluze „přirozenosti“ může vést pomáhající ke krokům, kdy měří různým metrem pro muže a ženy, aniž by konkrétní situaci podrobně

¹⁰⁷ HRADECKÁ, V.; HRADECKÝ, I. *Bezdomovství – extrémní vyloučení*. s. 54.

¹⁰⁸ srov. MARKOVÁ, D. Rodovo citlivý přístup v práci s klientem a klientkou sociální práce. In SMUTEK, M.; KAPPL, M. et al. *Proměny klienta sociální práce*. s. 297.

¹⁰⁹ srov. RENZETTI, C. *Ženy, muži a společnost*. s. 20-21.

analyzovali. Pak automaticky směřují své apely týkající se péče o děti nebo domácnost na ženy, zatímco mužskou schopnost starat e o dítě bagatelizují.

„V naší společnosti existuje mnoho stereotypů a předsudků o ženách a mužích, jejich postavení ve společnosti a jejich vzájemných vztazích, které nám poskytují jistou základnu pro hodnocení životů ostatních lidí i životů našich.“¹¹⁰ Existuje předpoklad, že ženy bez domova jsou promiskuitní a nemorální. Pokud mají děti, jsou často stereotypně pokládány za *matky na podpoře*, které těží ze systému a promiskuitně se rozmnožují. Dá se říci, že v důsledku své situace jsou velice častým cílem sexuálního obtěžování. Často se však také předpokládá, že by svoji situaci dokázali vyřešit, kdyby si jen našly *toho správného muže*. Je ironií, že se často přehlíží právě ten fakt, že vztahy s muži byly původním důvodem, který tyto ženy do života bez domova uvrhl.¹¹¹

„Muži a ženy zastávají rozdílné společenské role, které jsou předepisované společností na základě pohlaví. Z těchto rolí vyplývají určité způsoby chování a jednání, které se od mužů a od žen očekávají. Pokud se v nahlížení těchto rolí projevují předsudky a zkreslené představy o tom, jací by měli muži či ženy být, jde o genderové stereotypy. Právě tyto stereotypy jsou často příčinou nerovného postavení mužů a žen, které se projevuje zejména v následujících oblastech:

- Přetrvávají stereotypy v rozlišování tzv. mužských a ženských povolání (horizontální segregace trhu práce). V profesích vnímaných jako typicky ženské je navíc nižší úroveň mezd.
- Ženy mají často nižší mzdy i tehdy, když zastávají stejné pozice jako muži.
- Pro ženy je obtížnější dosáhnout vyšších pozic a kariérního postupu (vertikální segregace trhu práce).
- Zaměstnavatelé se obávají konfliktu mezi pracovními a rodinnými povinnostmi žen, a proto jsou ženy diskriminovány (více či méně skrytě) při náboru do zaměstnání.“¹¹²

¹¹⁰ JARKOVSKÁ, L. Prohlédněme genderové stereotypy. In *ABC feminismu*. s. 19.

¹¹¹ RENZETTI, C. *Ženy, muži a společnost*. s. 297.

¹¹² srov. MISÍKOVÁ, M. Sociální vyloučení. In JANOUŠKOVÁ, K.; NEDĚLNÍKOVÁ, D. *Profesní dovednosti terénních sociálních pracovníků*. s. 186.

- „Nejrychleji rostoucí skupinou bezdomovců jsou mladé rodiny s dětmi. Valnou většinu rodin tvoří ženy s dětmi. Mnozí považují bezdomovectví pouze za překračování vysoké míry chudoby rodin matek samoživitelek.“¹¹³

„Genderové stereotypy jsou institucionalizovány, což znamená, že se stávají kulturní normou. Jsou předávány a reprodukovány prostřednictvím socializace. Promítají se do politiky i legislativy. Jsou jimi ovlivňovány i sociální pracovníci a pracovnice. Vzniklá iluze přirozenosti funkčnosti se může projevat v jejich každodenních intervencích.“¹¹⁴

3. SOCIÁLNÍ PRÁCE S KLIENTY AZYLOVÝCH DOMŮ Z ASPEKTU GENDER

Biologické a s tím spojené psychologické odlišnosti však zdaleka nevystihují pohlavní rozdílnost, nepředstavují totiž identitu bytí muže a ženy jako člověka. Člověk jako osoba v sobě zahrnuje nejen rozdílnou jednotu fyziologicko-psychologických elementů, nýbrž i funkcí a činů, které mají svůj původ v duchu s jeho potencí poznávajícího intelektu (rozumu) a svobodného utváření sebe sama. Člověk jako osoba stojící v protikladu k celkové skutečnosti, se ptá po jejím původu a smyslu. Kromě toho má schopnost tvůrčí inovace a neuskutečňuje své bytí jen na základě biologických pochodů, nýbrž ho rozvíjí ve svobodném výběru možností. Jinými slovy řečeno, člověk je s to utvářet, ovšem na základě svých přirozených daností, prožívání svého mužství či ženství. Tak není rozdíl mezi ženou a mužem jen záležitost přirozených daností, nýbrž také produkt dějin resp. dějinně utvořené společnosti se svým společensky podmíněným určením pohlavních rolí, které vymezuje prožívání pohlavní odlišnosti člověkem. Nevylučuje však jeho svobodu, jak ukazuje dnešní společenská situace se schopností člověka protestovat proti stanoveným rolím.¹¹⁵ „Přirozené danosti, společenská dělba rolí a sebeurčení tvoří předivo vztahů, v nichž je třeba se ptát

¹¹³ RENZETTI, C. *Ženy, muži a společnost*. s. 296.

¹¹⁴ JANEBOVÁ, R. Sociální problémy z aspektu gender. s. 10.

¹¹⁵ Srov. SCHERER, G. Frau/Mann. In: *Lexikon der Bioethik*, s. 790.

po antropologii muže a ženy. Jedině celistvý pohled na člověka jako muže a ženu se všemi jeho aspekty umožní neztratit ze zřetele jeho specificky lidskou dimenzi, svobodně a zodpovědně utvářet svůj život. V tomto získává celek personální praxe poslední individuální a autentickou kvalitu. Humánní společnost, potažmo církev, by měla k tomu vybízet, a vytvářet k tomu pro člověka obou pohlaví stejné podmínky.“¹¹⁶

„Sociální práce se orientuje především na marginalizované skupiny s cílem aktivovat schopnosti a možnosti jejich participace. Nicméně zahraniční zkušenosti a výzkumy ukazují, že praktická sociální práce může proces marginalizace naopak posilovat, ať již v důsledku působení kulturních hodnot a norem, politických objednávek, ekonomických zájmů, působení kultury organizací či samotných osobních stereotypů a předsudků sociálních pracovníků a pracovníků. Přestože profesionální ideál sociální práce je postaven na procesech reflexe a sebereflexe všech aspektů situace, paradoxně panuje v oblasti genderové analýzy sociální práce převažující ticho, ať již v akademické či v praktické rovině. [...] Marginalizaci na základě genderové příslušnosti je u nás největší pozornost věnována především v oblastech politiky, trhu práce a rodinného či partnerského života. Naopak marginalizace žen či mužů v oblasti sociální práce zůstává spíše na okraji pozornosti českých odbornic a odborníků jak na genderovou tematiku, tak na sociální práci, a to přesto že řada zahraničních studií ukazuje, že jak na systémové úrovni, tak v individuální rovině k marginalizaci klientek a klientů dochází.“¹¹⁷

„Obecně lze konstatovat, že „tématu bezdomovství a zvláště ženskému bezdomovství není v současné české společnosti věnována patřičná pozornost. Je to problematika hodně nejasná. Je potřebné ji osvětlit a náležitě odborně prozkoumat, nejen pro potřeby státní politiky, ale i pro širokou veřejnost, která má převážně velmi zkreslené představy o lidech na ulici.“¹¹⁸ „Statistiky Armády spásy z let 2000–2003 vykazují 22 % žen a 11 % mužů ve věkové kategorii 18–25

¹¹⁶ ŠRAJER, J. *Etické dimenze (ne)rovnosti muže a ženy*. s. 57.

¹¹⁷ JANEBOVÁ, R.; ČERNÁ, L. *Konstrukce žen-klientek a mužů-klientů v praxi sociální práce*. [online].

¹¹⁸ HAASOVÁ, J. *Jak žijí v Olomouci ženy bez domova*. s. 7.

let. ¹¹⁹ „Vzhledem k objektivní představě se uvádí i poměr bezdomovců podle rodinného stavu. Největší zastoupení v populaci bezdomovců mají nesezdaní či rozvedení lidé. Zajímavý je především rozdíl v podílech ženatých mužů (11 %) a vdaných žen (20 %) a dále pak poměr vdov (6 %) a vdovců (2 %). Bezdomovectví vdaných žen lze vysvětlovat tak, že ženy jsou ve větší míře oběťmi domácího násilí, vyšší počet vdov pak může plynout ze špatné ekonomické situace osamělých starých žen. Tyto hypotézy však nejsou podloženy daty a bude nutné je ověřit, pokud se objeví společenská zakázka v tomto znění. ¹²⁰

3.1. PŘÍČINY ZTRÁTY DOMOVA A JEJICH ODLIŠNOSTI U MUŽŮ A ŽEN

Z pohledu gender jsou důležité faktory vyvolávající fenomén bezdomovství, hlavně faktory vztahové („změny struktury rodiny, rodinné nebo manželské problémy, diskriminace ženy, porušené vztahy mezi partnery, mezi rodiči a dětmi, mezi dětmi a rodiči, rozvod manželů, rozchod partnerů žijících v konkubinátu, rozdělení nebo rozpad rodiny, násilí v rodině, sexuální zneužívání a znásilnění, osamělost.“¹²¹

„Obecně lze konstatovat, že příčiny u mužů a žen se kvalitativně liší:

- a) Příčinou bezdomovství mužů bývají obvykle faktory materiální a osobní, méně pak vztahové a institucionální. Charakter bezdomovství mužů je více veřejný. Vedou k tomu dva důvody: především u mužů převládají jako prvotní faktory materiální (ztráta bytu, ztráta zaměstnání, nedostatečné příjmy) často v kombinaci s faktory osobními (nemoc, osamělost, stáří, alkoholismus či závislosti). Občasné je mužům přirozenější tendence demonstrovat své bezdomovství tím, že aktivně vyhledávají nabízené služby, anebo e předvádějí na veřejnosti.
- b) Příčinou bezdomovství žen bývají obvykle faktory vztahové, především problémy v partnerských vztazích, ve většině případů doprovázené násilím. Protože ženy většinou chtějí předejít riziku života v podmínkách zjevného bezdomovství je u nich charakteristické bezdomovství skryté. Často řeší svůj

¹¹⁹ KOSOVÁ, P; OSMELKOVÁ L; SEDLÁČEK P. *Bezdomovectví v hlavním městě Praze*. s. 19.

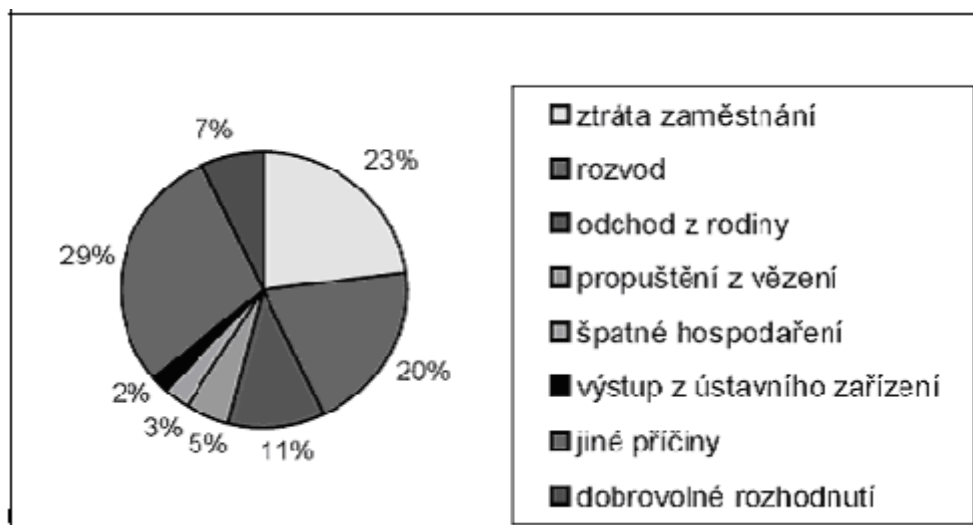
¹²⁰ KOSOVÁ, P; OSMELKOVÁ L; SEDLÁČEK P. *Bezdomovectví v hlavním městě Praze*. s. 20.

¹²¹ HRADECKÁ, V.; HRADECKÝ, I. *Bezdomovství – extrémní vyloučení*. s. 44.

partnerský problém způsobem, který je vlastní právě znevýhodněným ženám: bydlením u přítele, přítelkyně, rodičů, případně návratem po jistém čase. Nutno zdůraznit ještě další velmi závažnou skutečnost, že ženy zjevného, skrytého či potenciálního bezdomovství mají často s sebou děti.

c) Příčinou bezdomovství dětí a mladistvých bývají faktory institucionální (kojenecké ústavy, pak přechod do dětského domova, pobyt v ústavech výchovných), neúplná rodina, násilí v rodině, zanedbávání, týrání a psychická deprivace dítěte, problémy působení alkoholu a jiných návykových látek, hazardní hra v dětství a dospívání, příčiny poruchy zdraví (mentální retardace, emoční poruchy, syndrom hyperaktivity, schizofrenie, psychomotorická epilepsie a dědičnosti). V poslední době patří k těmto příčinám jalovost pasivního sledování médií, nuda, nezaplňený volný čas, přepracovanost rodičů v rodinných podnicích a ztráta pevnosti rodinných priorit.¹²²

Graf. č. 3: Nejčastější příčiny bezdomovectví

„Primárním důvodem bezdomovectví matek s dětmi jsou rostoucí náklady na bydlení a nemožnost najít si práci dostatečným příjmem.“¹²³ U žen je „riziko ztráty zaměstnání větší než u mužů. Ženy bývají dříve propuštěny, zejména pokud

¹²² HRADECKÁ, V.; HRADECKÝ, I. *Bezdomovství – extrémní vyloučení*. s. 44–45.

¹²³ RENZETTI, C. *Ženy, muži a společnost*. s. 296.

nemají dobrou kvalifikaci.“¹²⁴ „Jestliže ženy pracovaly, vykonávaly často sekundární práce, které jsou špatně placené a které nenabízejí žádné výhody. Pokud se octly bez domova, bylo pro ně obtížnější než pro muže znovu si najít práci.“¹²⁵ V případě, že „žena ztrácí zaměstnání, není to společensky tak stigmatizující a degradující jako v případě muže.“¹²⁶

„Existují [...] rozlišné faktory, které etablují další rozdíly mezi muži a ženami. K našemu překvapení muži bezdomovci povětšinou nebyli nikdy ženatí, rozvedení nebo separovaní. S velkou pravděpodobností nalzáme mezi bezdomovci muže svobodné, zatímco ženy jsou všeobecně vdané, nebo byly vdané. Jen malá část žen bezdomovkyň je svobodných. Co však v anamnézách je zvýrazněno jako společné, je vleklá chronicita chudoby a z ní plynoucí anomální jevy jako např. defektivita, afektivní labilita, mentální retardace, sociální nezralost a emoční nevyrovnanost. Tyto sociální deficity, důsledky patoplastického terénu, např. špatného zacházení v dětském věku, nevhodné sociální prostředí zapříčiní, že osoby tohoto typu negativně působí na sociální poměry, dopouštějí se protisociálního jednání kriminálního charakteru, porušují trestní řád a končí často ve věznicích.“¹²⁷

„Běžně se má za to, že bezdomovci jsou nezaměstnaní svobodní muži a ženy, alkoholici, závislí na drogách či lidé s psychickými problémy, kteří byli neuváženě propuštěni z psychiatrických léčeben. Přestože mezi bezdomovci takové lidi určitě najdeme, netvoří většinu. A dále není jasné, zda se drogová závislost či alkoholismus a symptomy psychiatrických poruch (např. slyšení hlasů, antisociální chování, hromadění věcí) objeví před tím či až po tom, co se člověk stane bezdomovcem - tj. jestli tento typ chování není spíše adaptací na bezdomovectví než jeho příčinou. Demoralizace a dezorientace, které přicházejí jako důsledek toho, že se člověk musí neustále přesouvat z místa na místo bez

¹²⁴ VÁGNEROVÁ, M. *Psychopatologie pro pomáhající profese*. str. 408.

¹²⁵ RENZETTI, C. *Ženy, muži a společnost*. s. 296.

¹²⁶ VÁGNEROVÁ, M. *Psychopatologie pro pomáhající profese*. s. 409.

¹²⁷ HRADECKÁ, V.; HRADECKÝ, I. *Bezdomovství – extrémní vyloučení*. s. 56.

toho, že by měl pevné útočiště, a fakt, že za této situace nemá člověk v životě pevný řád, by pravděpodobně psychicky oslabily i mentálně silné jedince.“¹²⁸

3.2. PŘIDRUŽENÉ PROBLÉMY TYPICKÉ PRO MUŽE

Problémy bezdomovců je nutné vnímat komplexně a vždy ve vztahu k působícím příčinám. „Hlavní sociální rolí dospělého muže je role živitele, má zajistit rodinu (nebo přinejhorším alespoň sebe sama) ekonomicky. Nezaměstnaný muž ztrácí v rodině svou dominantní roli, a tím i svůj status, autoritu a prestiž. Propuštění z práce představuje pro muže větší stres než pro ženy. U mužů převažoval aktivnější a ofenzivnější postoj.“¹²⁹ „Až na výjimky se muži neostýchají požádat své příbuzné či přátele o pomoc nebo využít jejich nabídky dočasného ubytování. Současně je mužům přirozenější tendence demonstrovat své bezdomovství tím, že aktivně vyhledávají nabízené služby nebo se předvádějí na ulici.“¹³⁰ „Muži, kteří se objevují na ulici či nádraží, vykazují nižší stupeň schopnosti spolupracovat, nižší stupeň spolehlivosti, ochoty a vůle jednat, nižší stupeň cílevědomosti než ženy. Projevují podrážděnost, úzkostnost, zaujatost, často nepřátelství vůči jiným osobám, egocentrismus, cítí křivdu na nich spáchanou, cítí se být poníženi a skepticky zatrpknou po celkem krátkém čase setrvání na ulici. Ženy mají více sebekázně, kooperativnosti, adaptability a solidarity, bývají submisivnější, častější je však u nich plachost, nesmělost, bázlivost a tréma.“¹³¹ Muži se stávají bezdomovci nejvíce v důsledku neúspěchu na trhu práce, další příčiny lze hledat v častější závislosti na návykových látkách, patologickém hráčství a kriminalitě. „Muži zůstávají na ulicích déle, přežívají v horších podmínkách, nesnaží se své bezdomovectví tolik skrývat před sociální kontrolou.“¹³²

¹²⁸ RENZETTI, C. *Ženy, muži a společnost*. s. 295.

¹²⁹ VÁGNEROVÁ, M. *Psychopatologie pro pomáhající profese*. s. 409.

¹³⁰ PRŮDKOVÁ, T.; NOVOTNÝ, P. *Bezdomovství*. s. 24.

¹³¹ HRADECKÁ, V.; HRADECKÝ, I. *Bezdomovství – extrémní vyloučení*. s. 64.

¹³² KOSOVÁ, P; OSMELKOVÁ L; SEDLÁČEK P. *Bezdomovectví v hlavním městě Praze*. s. 16.

3.3. PŘIDRUŽENÉ PROBLÉMY TYPICKÉ PRO ŽENY

V nedávné minulosti byly ženy často nucené uprchnout (i s dětmi) před násilím a tyraní ze strany svého manžela či partnera. Od 1.1. 2007, kdy nabyl účinnosti zákon č. 108/2006 Sb., o sociálních službách, se situace pomalu mění k lepšímu.¹³³ Také „pracovní diskriminace starších lidí, žen a Romů je každodenní realitou“¹³⁴ „Diskriminace žen na trhu práce bývá ideologizována jejich rolí v rodině.“¹³⁵ „Zaměstnání otevřená ženám, i když jde pouze o služby v domácnosti, vyžadují, aby žena zachovávala určitý způsob odívání a vzhled, který je prakticky nedosažitelný pro ženy bez domova. Tyto ženy často zjišťují, že jsou vylučovány ze zaměstnání, u nichž nejsou reference či vzhled vůbec důležité.“¹³⁶ „Diskriminace žen ve sféře práce má i sekundární efekt pro jejich důchodové zabezpečení, na možnost využívání výhod různých podnikových sociálních služeb a pro jejich podíl na dávkách sociálního státu.“¹³⁷

Jak již bylo zmíněno, „ženy často volí latentní formu bezdomovství. Formou utajení alespoň na čas skryjí nešťastnou situaci svou a svých dětí. Žijí v nejrůznějších společenstvích, v nejrozmanitějších podmínkách. Sociální stigma bezdomovství je příliš odporné pro pobouřenou a nezainteresovanou veřejnost. Navíc přijmout toto bolestivé znamení by mohlo znemožnit aplikovat jejich starost a odpovědnost o děti, které s sebou nosí a o které chtějí pečovat. Osamocená žena se raději vyhne zjevnému bezdomovství. Společenské vyloučení ve své extrémní podobě bezdomovství není veřejností přijatelné pro muže, ne tak pro ženy. Většina lidí pociťuje zmatek a znepokojení, podrážděnost, hněv, ba nenávisť, setká-li se s bezdomovcem mužem, který zanechává v mnoha pocit pochybnosti o nutnosti žít tímto neadekvátním způsobem. Bezprizornost ženy vyvolává tyto pocity daleko intenzivněji a ulpívá na pozorovateli jako malomocenství. Reakce lidí na bezdomovství žen je daleko nepřátelštější a ve své negaci daleko pronikavější. Tvrdé odsouzení bolí bezbranné ponížené, trápí

¹³³ Srov. PRŮDKOVÁ, T.; NOVOTNÝ, P. *Bezdomovství*. s. 25.

¹³⁴ SCHVARZOVÁ, G. Sociální práce s bezdomovci. In MATOUŠEK, O.; et al. *Sociální práce v praxi*. s. 318.

¹³⁵ MAREŠ, P. *Sociologie nerovnosti a chudoby*. s. 51.

¹³⁶ Srov. RENZETTI, C. *Ženy, muži a společnost*. s. 296.

¹³⁷ MAREŠ, P. *Sociologie nerovnosti a chudoby*. s. 52.

ohrožené, popouzí k nenávisti nejisté, prozatím pokorné.¹³⁸ „Bezdomovkyně se pod vlivem prostředí přizpůsobují mužům-bezdomovcům. Zhrubnou, zdrsň a někdy se i vzhledem přibližují mužům. Rezignují na péči o sebe. Zřejmě proto, že v prostředí nemilosrdné ulice křehká květinka nepřežije. Nepochopitelné se může zdát, že bezdomovkyně nejeví zájem o své děti, mají-li je, a nemluví o nich. Nadměrné požívání alkoholu je po všech stránkách devastuje mnohem více než muže.“¹³⁹ Také „nepříznivé bytové podmínky mají obecně negativní vliv na vývoj dětí. Výzkumy ve Spojených státech bylo u dětí z chudých rodin a rodin bez domova zjištěno několik faktorů, kterými se odlišují od dětí v normální populaci.“¹⁴⁰ U dětí se projevuje nižší školní úspěšnost, zhoršení kognitivních funkcí, mají narušené prožívání a mnohem méně vazeb na své vrstevníky. Některé příčiny naznačených faktorů jsou dány přímo nejistotou vyplývající ze způsobu života bez stabilního bydliště – vyšší mírou možného zneužití, násilí, častou změnou škol nebo institucí, kam dítě musí pravidelně docházet. „Děti k svému pocitu štěstí potřebují mít ve svém životě otce i matku spojené silným rodinným poutem lásky. Z toho vyplývá potřeba dítěte pociťovat bezpečí a ochranu, potřeba harmonických vztahů a prostředí obohaceného krásou umění, hudby, malířství, literatury, sochařství, přírody. Děti se potřebují naučit vnitřní svobodě moudrých a vyspělých lidí, která by je chránila v dobách zlovůle a omezení svobody vnější. Potřebují se učit smyslu pro pořádek, řádu kázně, sebedisciplíně a poslušnosti. Pod moudrým vedením by měl být v dítěti pěstován jeho charakter, talent, emoce, pracovitost, celá osobnost. Od takto vychovaného člověka bychom právem očekávali výkvět kvalitní osobnosti mravní i etické s rozvitou lidskostí a rozvinutí potenci daných pouze člověku. Bohužel vše co je živé, se dá kultivovat jen se zřetelem možnostem, které jsou jedincům dány.“¹⁴¹

Feminizace chudoby neboli zvýšené riziko žen ocitnout se mezi chudými, je v současnosti silně diskutované téma. Obecně je v sociologii chudoby rozšířen

¹³⁸ Srov. HAASOVÁ, J. *Jak žijí v Olomouci ženy bez domova*. s. 85-86.

¹³⁹ PRŮDKOVÁ, T.; NOVOTNÝ, P. *Bezdomovství*. s. 25.

¹⁴⁰ Srov. BUCKNER, J. C.; BASSUK, E. L.; WEINREB, L. F. Predictors of Academic Achievement among Homeless and Low – Income Housed Children. In: *Journal of School Psychology*. s. 45–69.

¹⁴¹ HRADECKÁ, V.; HRADECKÝ, I. *Bezdomovství – extrémní vyloučení*. s. 51.

názor, že mezi muži a ženami existují rozdíly, co se týče rozsahu i hloubky jejich chudoby. Chudoba žen má nejen větší rozsah než chudoba mužů, ale má i odlišný obsah – je odlišnou životní zkušeností. Feminizace chudoby nevíce postihuje neúplné rodiny. Je pravdou, že situace neúplných rodin, které jsou tvořeny matkou a dítětem či dětmi (svobodných matek i rozvedených žen), ale i situace osamělých žen (zejména vdov) je často pozitivně ovlivněn podporou ze strany dřívějšího partnera či politikou sociálního pojištění v dané zemi. Přesto však závisí primárně na tom, jak jsou těmto ženám dostupné pracovní příležitosti. Jejich manévrovací prostor je zatížen péčí o dítě. Proto se častěji ocitají na sekundárním trhu práce, kde je pro ně menší nabídka nejen pracovních míst, ale i profesí. Koncept feminizace chudoby zahrnuje ovšem i situaci v úplných rodinách, kde existuje předpoklad nerovnosti muže a ženy v přístupu ke zdrojům. Žena má jen malou kontrolu nad těmito zdroji a menší podíl na použití společných zdrojů rodiny pro osobní účely. I když má žena často volnost rozhodování o použití značné části rodinných příjmů, týká se to pouze vymezeného okruhu výdajů – obvykle jde o přímé výdaje na chod rodiny. Muži si sice většinou rezervují menší část příjmů, ale disponují s ní čistě pro své osobní potřeby.¹⁴²

3.4. ETICKÝ ASPEKT BEZDOMOVECTVÍ

Velká problematika se objevuje ve svědomí osob bez přístřeší. Nejen pocity zoufalství a beznaděje je doprovází na nekonečné cestě po ulicích, ale také je trápí i špatné svědomí. I. Hradecký uvádí etické dilema ze své praxe, při které se setkal s lidmi, kteří se ocitli bez přístřeší. Některé osoby bez přístřeší se „žebrať stydí a krást se bojí“¹⁴³. Dostávají se tím do svízelné situace kdy ani jedno řešení nevyhovuje požadavkům člověka. V dnešní době není neobvyklé dostat se do situace, kdy dodržování mravních norem, naslouchání svědomí připadá lidem jako absurdní a nereálné a nevýhodné.

U profesí, které jsou zaměřeny na práci s lidmi je zřejmé, že „tato povolání nelze s úspěchem vykonávat, aniž by přitom nebyly respektovány určité etické

¹⁴² MAREŠ, P. *Sociologie nerovnosti a chudoby*. s. 51.

¹⁴³ HRADECKÝ, I. *Proč pomáhat lidem bez domova?*

zásady. Dalším neméně důležitým předpokladem k jejich výkonu je přirozeně také ochota ke službě druhým.“¹⁴⁴ „Etika pomáhá vymezit prostor působení sociálních pracovníků a určuje mantinely, které nesmějí být překročeny.“¹⁴⁵ Jak uvádí Nečasová, „etika je pro sociální práci důležitým pojítkem mezi rozrůzněnými oblastmi celé sociální práce a její důležitost vystupuje do popředí také v souvislosti s problémy praxe, omezováním zdrojů a vstupem nových technologií do života lidské společnosti.“¹⁴⁶

3.4.1. ETICKÉ ZÁSADY SOCIÁLNÍ PRÁCE

„Sociální práce je založena na hodnotách demokracie a lidských práv. Sociální pracovníci dbají na dodržování lidských práv u skupin i jednotlivců tak, jak jsou vyjádřeny v Chartě lidských práv Organizace spojených národů a v Úmluvě o právech dítěte.

Etické kodexy nejsou záležitostí teprve posledních let. Jako první etický kodex v historii se označuje „Hippokratova přísaha“ vydaná přibližně před 2400 lety, je adresována lékařům a zavazuje je nezištně pomáhat nemocným, zachovávat lékařská tajemství, apod. Etické zásady a pravidla etického chování sociálního pracovníka je poměrně nová záležitost. První oficiální návrh etického kodexu sociální práce byl u nás v České republice formulovaný v roce 1993. Tento „návrh etického kodexu sociální práce pro Českou republiku, [...] stanovuje etické zásady, formuluje pravidla chování vůči klientům, definuje problémové etické okruhy a navrhuje postupy pro řešení etických problémů“¹⁴⁷ Tento kodex byl vydán roku 1995 Společností sociálních pracovníků. „Etický kodex je pro sociální pracovníky inspirací, pomáhá při rozhodování se v nejednoznačných situacích, je kritériem pro hodnocení praxe z pohledu etického a tím, co pomáhá udržovat identitu jejich profese.“¹⁴⁸

¹⁴⁴ JANKOVSKÝ, J. *Etika pro pomáhající profese*. s. 157.

¹⁴⁵ PRŮDKOVÁ, T.; NOVOTNÝ, P. *Bezdomovství*. s. 65.

¹⁴⁶ NEČASOVÁ, M. 2001. Úvod do filozofie a etiky. *Brno: Masarykova univerzita*

¹⁴⁷ ŘEZNÍČEK, I. *Metody sociální práce*. s. 31-32.

¹⁴⁸ PRŮDKOVÁ, T.; NOVOTNÝ, P. *Bezdomovství*. s. 65.

Je třeba upozornit, že etika sociálního pracovníka a organizace, ve které je zaměstnán se obvykle shoduje s etikou majority ve společnosti, ale nemusí se shodovat s etickými principy určité skupiny, skupin ve společnosti.

- Sociální pracovník respektuje jedinečnost každého člověka bez ohledu na jeho původ, etnickou příslušnost, rasu či barvu pleti, mateřský jazyk, věk, pohlaví, rodinný stav, zdravotní stav, sexuální orientaci, náboženské a politické přesvědčení a bez ohledu na to, jak se podílí a životě celé společnosti.
- Sociální pracovník respektuje právo každého jedince na seberealizaci v míře, aby současně nedocházelo k omezení takového práva druhých osob.
- Sociální pracovník pomáhá jednotlivcům, skupinám, komunitám a sdružení občanů svými znalostmi, dovednostmi a zkušenostmi při jejich rozvoji a při řešení konfliktů jednotlivců se společností a jejich následků.
- Sociální pracovník dává přednost profesionální odpovědnosti před svými soukromými zájmy. Služby poskytuje na nejvyšší odborné úrovni.¹⁴⁹

„Pomoc druhým lidem a lidem v nouzi, pomoc chudým a zadluženým národům se stává aktuálním zájmem odborníků i mladé generace.“¹⁵⁰ „Poskytnutí azylové péče je elementárním projevem lidské solidarity. Jde ovšem současně o velmi specifickou službu, reagující na neopakovatelné lidské soudy, o službu, která musí reagovat na často zcela specifické vlastnosti občanů, jejich životní názory a mravní normy, které je dovedly do takového stavu, že nejsou bez pomoci schopni dostát běžným zvyklostem života.“¹⁵¹ Proto je důležitý komplexní, ale individuální přístup ke klientům. „Sociální pracovník vystupuje vůči klientovi v ideálním případě jako rovnocenný partner podílející se na řešení jeho tíživé sociální situace. Fakticky má sociální pracovník nad klientem výraznou převahu, kterou by však neměl dávat příliš najevo, neměl by vystupovat vůči klientovi

¹⁴⁹ MATOUŠEK, O. *Metody řízení sociální práce*. s. 369-370.

¹⁵⁰ KAHOUN, V.; KOZLOVÁ, L.; TÓHOVÁ, V. *Sociální práce*. s. 20.

¹⁵¹ BAUMRUKOVÁ, P.; DUNOVSKÝ, J. et al. *Obce, města, regiony a sociální služby*, s. 115-116.

emocensky. Nikdy ovšem nelze vyloučit selhání lidského faktoru. Zabývat se etickým aspektem sociální práce je nezbytně nutné i proto, že klienti, bezdomovce nevyjímaje, zpravidla nejsou schopni účinně se bránit, jsou-li obětí svévolného sociálního pracovníka.¹⁵² „Součástí kvalitní odborné příprav budoucích sociálních pracovníků musí být také etika, která studentům ukazuje nový rozměr sociální práce, objasňuje mnohé souvislosti, inspiruje, podněcuje k přemýšlení a obohacuje je nejen jako profesionály, ale především jako lidské bytosti.“¹⁵³

3.4.2. PRAVIDLA ETICKÉHO CHOVÁNÍ SOCIÁLNÍHO PRACOVNÍKA

- „Sociální pracovník podporuje své klienty k vědomí vlastní odpovědnosti.
- Sociální pracovník jedná tak, aby chránil důstojnost a lidská práva svých klientů.
- Sociální pracovník pomáhá se stejným úsilím a bez jakékoliv formy diskriminace všem klientům. Při žádné formě diskriminace nespolupracuje a neúčastní se jí.
- Chrání klientovo právo na soukromí a důvěrnost jeho sdělení. Data a informace požaduje s ohledem na potřebnost při zajištění služeb, které mají být klientovi poskytnuty a informuje ho o jejich potřebnosti a použití. Žádnou informaci o klientovi neposkytne bez jeho souhlasu. Výjimkou jsou osoby, které nemají způsobilost k právním úkonům, nebo tehdy, kdy jsou ohroženy další osoby. V případech, kde je to v souladu s platnými právními předpisy, umožňuje účastníkům řízení nahlížet do spisů.
- Sociální pracovník dbá na to, aby klienti obdrželi všechny služby a dávky sociálního zabezpečení, na něž mají nárok, a to nejen od instituce, ve které je zaměstnán, ale i od ostatních příslušných zdrojů. Poučí klienty o povinnostech, jež vyplývají z těchto poskytnutých služeb a dávek. Pomáhá řešit i jiné záležitosti a problémy klienta týkající se jiné složky jeho života.

¹⁵² PRŮDKOVÁ, T.; NOVOTNÝ, P. *Bezdomovství*. s. 65.

¹⁵³ PRŮDKOVÁ, T.; NOVOTNÝ, P. *Bezdomovství*. s. 67.

- Sociální pracovník hledá možnosti jak zapojit klienty do procesu řešení jejich problému.¹⁵⁴

„Pro ty, kteří přemýšlejí, jak bezdomovcům pomoci je důležité si uvědomit, zda a k čemu bezdomovec chce pomoci. Někteří předpokládají, že chce vést běžný kultivovaný život. To však nemusí být pravda.“¹⁵⁵ „Snad jsme schopni posoudit jen to, co je v jednání člověka patrné na první pohled, ale to, co se děje v jeho nitru, může, a to ještě s obtížemi, posoudit jen on sám. Hlubinná struktura skutků člověka je totiž jen obtížně přístupná, a proto je zapotřebí opatrnosti v našich soudech, a to především v těch situacích, kdy se z morálního hlediska tážeme po vině.“¹⁵⁶ „Převládající názor, že dospělý člověk je osobně odpovědný za svůj život a za životní úroveň své existence, není dostatečně zdůvodnitelný. Poruchy procesu socializace a adaptace, bariéry mezilidských vztahů, nemoc, duševní nebo tělesné postižení, stáří a jiné příčiny brání mnohým žít odpovědně, uplatnit svou osobnost a žít plnohodnotně po celou délku svého života.“¹⁵⁷ „Ti, kteří nevědomě ztrácejí naději, avšak nasazují si masku optimismu, nejsou nijak moudří. Ale ti, kteří se naděje nevzdali, mohou uspět pouze v případě, že budou směělými realisty, bez iluzí a plně si vědomi všech problémů.“¹⁵⁸

¹⁵⁴ MATOUŠEK, O. *Metody řízení sociální práce*. s. 369-370.

¹⁵⁵ OPATRŇY, A. *Pastorační péče v méně obvyklých situacích*. s. 57.

¹⁵⁶ JANKOVSKÝ, J. *Etika pro pomáhající profese*. s. 39.

¹⁵⁷ HRADECKÁ, V.; HRADECKÝ, I. *Bezdomovství – extrémní vyloučení*. s. 32.

¹⁵⁸ FROMM, E. *Mít, nebo být?* s. 200.

PRAKTICKÁ ČÁST

4. CÍLE PRÁCE

Hlavní cíl č. 1. – první a hlavní cíl této diplomové práce je podporován pomocí první návodné otázky, která má za úkol zmapovat současnou nabídku sociálních služeb azylových domů a spočívá ve vytvoření hlavní hypotézy v oblasti současné nabídky sociálních služeb. Tato hypotéza by měla vyplynout z nejdůležitějších výsledků odpovědí jednotlivých klientů. Další dílčí cíle praktické části diplomové práce je vytvoření dílčích hypotéz.

Dílčí cíl č. 2. –. Z tohoto cíle by měla vyplynout další dílčí hypotéza v oblasti potřebnosti sociálních služeb klientů azylových domů. Zde je úkolem zkoumat názory a spokojenost klientů i klientek na současný systém sociální péče o osoby bez přístřeší a vyvodit z těchto názorů dílčí hypotézu.

Dílčí cíl č. 3. – je zahrnut do diplomové práce, aby se projevila či neprojevila další dílčí hypotéza, která má rozkrýt klady a zápory rozdílné péče o muže a ženy bez přístřeší. Tím se otevírá prostor pro zjišťování informací o tom, jaké formy pomoci jsou klientům a klientkám nabízeny a jak jsou s touto pomocí spokojeni či nespokojeni.

Dílčí cíl č. 4. - Příležitost se našla i pro splnění dílčího cíle, který slouží spíše pro rozkrývání genderových konstrukcí, stereotypů a předsudků a to v rovině percepce klientek a klientů a v rovině praktického přístupu. Tímto cílem je zkoumání, zda klientům či klientkám vyhovuje péče od osoby stejného pohlaví či naopak.

5. METODIKA

V souladu se zaměřením výuky a zkoumáním problematiky sociální práce jsem provedla kvalitativní šetření vlivu genderu na sociální práci s osobami bez přístřeší a jeho důsledcích. Vzhledem k tomu, že se jedná v českém kontextu o relativně nové téma, které není zakotveno v odborné literatuře, rozhodla jsme se pro kvalitativní výzkumnou strategii. Dalším důvodem pro volbu kvalitativního výzkumného paradigmatu byl náš záměr prozkoumat percepce klientů a klientek více do hloubky. Kvalitativní bádání pracuje s malým souborem respondentů bez nároků na statistickou reprezentativnost. Analýza dat se provádí vyhodnocováním jednotlivých případů aplikací metod kvalitativní analýzy. „Genderová analýza: diagnostikuje rozdíly mezi ženami a muži v podmínkách, potřebách, úrovni participace, přístupu ke zdrojům a vývoji, kontrole majetku, rozhodovacích pravomocích atd. v kontextu jim určených genderových rolí. Ukazuje jejich specifické aktivity, podmínky, potřeby, jejich přístup ke zdrojům (zejména finančním) a možnosti řídit je, stejně tak jako jejich přístup k rozvojové podpoře a rozhodování. Analýza zkoumá tyto vazby a další faktory v jejich širším společenském, ekonomickém a politickém kontextu a v kontextu životního prostředí. Genderová analýza předpokládá - zaprvé a především – sběr údajů dělených podle pohlaví a genderově senzitivní informace o předmětné populaci.“¹⁵⁹

Tématem praktické části diplomové práce je zkoumání aktuální situace v azylových domech a účinnost jimi poskytovaných služeb z pohledů klientů a klientek, tedy z aspektu gender. Jde o zjištění příčin nespokojenosti klientů a nízké efektivitě sociálních služeb. Klienti se často do azylových zařízení vracejí a snahy sociálních pracovníků o účinné začlenění do společnosti naráží na několik problémů, často ze strany klientů. Proto se zde také zjišťuje názor klientů a klientek na stávající sociální služby a jejich návrhy na zlepšení současné situace. Jednou z tezí této práce je, že sociální pracovnice a pracovníci by každou situaci

¹⁵⁹ ČESKÝ STATISTICKÝ ÚŘAD [online].

měli posuzovat individuálně. Aby byl jejich přístup skutečně situační, musí být naplněna tři kritéria „uvážlivé pomoci“. Za prvé musí být naplněno „kritérium komplexity situace“, což znamená, že sociální pracovníci a pracovnice se musí zabývat při svém posuzování současně tím, jaká jsou fakta, jak se k situaci staví sociální normy a zda jsou informace, se kterými pracují, věrohodné. Z hlediska naší studie jsme zkoumaly pomocí otázek, zda při zkoumání objektivní stránky situace (sběru faktů) nedochází u sociálních pracovníků a pracovníků k rozdílnému přístupu u klientek a klientů, zda nejsou na ženy a muže uplatňována odlišná normativní měřítká a zda neposuzují odlišně věrohodnost žen a mužů v klientské roli. Tyto otázky jsme v případě pozitivní odpovědi doplňovaly hledáním odpovědí, „jak“ tyto rozdílné přístupy vypadají.

Do vymezeného rámce práce zapadá pojednání o problematice genderových vztahů mezi klientem a pomáhajícím. Tyto vztahy mohou být komplikované právě kvůli genderovým stereotypům. Muži-klienti se mohou před ženou-pomáhající stydět, nebo vzhledem k předchozím zkušenostem může mít v ženy nedůvěru a naopak. Ženy-klientky mohou také mít z muže-pomáhajícího strach, apod.

V textu práce je dostatečně zdůrazněn fakt, že problematika bezdomovství se u mužů a žen v mnoha ohledech liší. Právě proto je třeba zaměřit pozornost na činnost azylových domů a vyzískat tak informace, které by mohly vést k lepšímu fungování.

Námět této práce vznikl jako důsledek problémů silně vnímaných velkou částí veřejnosti, která se obává a obtížně vyrovnává s rychlými změnami a ekonomickou krizí. Je úkolem nejen azylových domů, ale i státu, aby se zabývali nejen řešením vzniklých problémů, ale hlavně prevencí vznikajících sociálně-patologických jevů. Tyto jevy mají velký vliv na společnost. Bezdomovectví a gender se stává cílem zkoumání práce z důvodu hrozícího rychle rostoucího růstu počtu osob a rodin bez přístřeší v důsledku krize a také z důvodu nedostatku informací z této problematiky, která se stává čím dál víc palčivou.

Daný problém je odvozen z často sdílených hodnot osob bez přístřeší o závažnosti, palčivosti, ale i řešitelnosti dané problematiky. Lze jej definovat jako otázku, zda vymezené sociálně-patologické jevy skutečně tak významně negativně ovlivňují fungování a další vývoj sociálního uspořádání lidské společnosti, zda jsou opravdu dostatečně vnímány populací a zda jejich zkoumáním lze dojít k doporučení konkrétních postupů.

Tato práce provádí zkoumání problematiky pomocí techniky kvalitativního interview. Rozhovor je ucelená soustava ústního jednání mezi tazatelem a respondentem kde dotazující získává informace prostřednictvím otázek, směřujících ke zjištění skutečností, vztahující se ke zkoumané společenské realitě. V této práci jde o polostandardizovaný rozhovor, což je hrubý seznam otázek, které musí být připravené, ale jinak je v tomto rozhovoru volný prostor pro zjišťování dalších informací.¹⁶⁰ Polostandardizovaný rozhovor v této práci je připraven v uchu dostupného obecného teoretického poznání a je zaměřen na podstatné skutečnosti zkoumaných sociálních problémů.

Způsob organizace sociologického zkoumání v užším smyslu představuje monografická procedura. „Je charakteristická pro případy, kdy se škála potřebných poznávacích operací zaměřuje na jeden sledovaný jev, který se zkoumá z různých hledisek a to jako celek. Jejím cílem je podat systematický popis, přičemž se hledají souvislosti mezi jednotlivými aspekty studovaného jevu. Monografická metoda poznává jevy a procesy ex post facto, tj. vlastně už hotové jevy, které musely nastat a pak teprve mohou být pozorovány a registrovány.“¹⁶¹

Další metodika práce představuje vytyčení hlavních a dílčích cílů a z následovně vyvození hlavní a dílčích hypotéz. „Hypotéza je většinou charakterizována jako vědecký zdůvodněný předpoklad možného stavu skutečnosti. Hypotéza nestojí na počátku vědeckého poznání, tam je domněnka. Hypotéza již musí být podložena celou řadou faktů vytyčující nám další směr výzkumu. Hypotéza vzniká, když pátráme po nutné souvislosti mezi fakty.

¹⁶⁰ Srov. BÁRTLOVÁ, S.; HNLICOVÁ, H. *Vybrané metody a techniky výzkumu zjišťování spokojenosti pacientů*. s. 27- 29.

¹⁶¹ Srov. BÁRTLOVÁ, S.; HNLICOVÁ, H. *Vybrané metody a techniky výzkumu zjišťování spokojenosti pacientů*. s. 22.

V tomto procesu je možné fakta vyložit několika různými hypotézami, která pak v dalším bádání ověřujeme. Hypotéza musí být slučitelná se všemi fakty, jichž se týká.“¹⁶²

5.1. POUŽITÁ METODIKA PRÁCE

Pro získání potřebných dat bylo nezbytné kontaktovat tyto subjekty: vedoucí a sociální pracovníci Azylového domu sv. Pavla pro muže a jejich klienty, sociální pracovníci Azylového domu pro ženy a jejich klientky, sociální pracovníci a klientky Azylového domu pro matky s dětmi v tísní.

Výskyt genderových konstrukcí, tedy představ o tom, jaké jsou klientky a jací klienti v rovině percepce, se zkoumaly prostřednictvím dvou oblastí (rozdíl v péči o muže a ženy bez přístřeší a vnímání genderových rozdílů ve vztahu mezi klienty/klientkami a sociálními pracovníky/pracovnicemi).

Polostandardizované rozhovory jsou během dotazování zapisovány do předem připravených archů. Jeden z nich je pro přesnou představu připojen v příloze (viz. příloha č. 1). Z těchto archů jsou poté zpracovány výsledky těchto polostandardizovaných rozhovorů.

Otázky jsou uspořádány do čtyř tématických okruhů vlastního obsahu práce. Součástí je i průvodní monolog (viz. níže) a část identifikující respondentů. Rozhovor je anonymní. Dotázaný odpovídá na každou položenou otázku. Otázky představují kombinaci uzavřených, otevřených a filtračních otázek. Otázka č. 1. je otázka uzavřená. „Uzavřené otázky nabízejí soubor možných variant odpovědí, ze kterých respondent vybere vhodnou odpověď. Odpovědi na otázky jsou předem formulovány a dotazovaný vybírá odpověď, která se nejvíce blíží jeho názoru.“¹⁶³ Otázka č. 2 má dvě části, protože bylo třeba některé klienty filtrovat. Proto je první část zpracována jako filtrační otázka. „Filtrační otázky mají eliminovat respondenty, kteří z objektivních i subjektivních důvodů nemohou odpovědět na

¹⁶² <http://nb.vse.cz/kfil/win/atlas1/hypoteza.htm>.

¹⁶³ BĀRTLOVĀ, S.; HNLICOVĀ, H. *Vybrané metody a techniky výzkumu zjiřování spokojenosti pacientů*. s. 33.

následující.“¹⁶⁴ Druhá část této otázky pak nabízí volný prostor pro odpověď. Je to otevřená otázka. „Otevřená otázka nechává zcela na respondentovi, jaká bude jeho odpověď.“¹⁶⁵ Následující otázky použité v polouzavřeném rozhovoru jsou otevřené, neboli volné. Tyto otázky umožňují vytvářet odpovědi samotným dotazovaným, může sdělit svůj vlastní názor. Snahou autora této práce je koncipovat kladené otázky jako dotazy věcně relevantní (významné) a smysluplné. „Definice představují analýzu potřeb jako proces identifikace problémů jedinců, sociálních skupin či organizací a způsob jejich řešení.“¹⁶⁶ „Prostřednictvím analýzy výzkumník systematicky pátrá po užitečných informacích potřebách, aby byly následně uspokojeny v rámci rozhodovacích politik a intervenčních programů.“¹⁶⁷

Každé otázce předcházela úvodní monolog dotazujícího:

Dobrý den,

jsem studentka Teologické fakulty Jihočeské univerzity a v rámci mé diplomové práce bych Vás chtěla požádat o zodpovězení následujících otázek. Těmito otázky bych chtěla zjistit některé Vaše názory na sociální práci, která se Vás bezprostředně týká. Věřím, že společný čas strávený tímto rozhovorem bude příjemný a že nám přinese spousty zajímavých informací. Ještě je důležité Vás informovat o tom, že tento rozhovor je anonymní, to znamená, že nemusíte sdělovat své jméno a žádné Vaše osobní informace nebudou v této práci uváděny.

Otázka č. 1. :

V rámci azylového domu Vám jsou nabízeny služby zaměřené na materiální pomoc, psychologickou pomoc, zdravotní péči, právní poradenství. Jste se všemi těmito druhy pomoci spokojen/a?

¹⁶⁴ BÁRTLOVÁ, S.; HNLICOVÁ, H. *Vybrané metody a techniky výzkumu zjišťování spokojenosti pacientů*. s. 34.

¹⁶⁵ BÁRTLOVÁ, S.; HNLICOVÁ, H. *Vybrané metody a techniky výzkumu zjišťování spokojenosti pacientů*. s. 33.

¹⁶⁶ Srov. MCKILLIP, J. Needs Analysis. In BICKMAN, L. *Handbook of Applied Social Research Methods*. s. 268.

¹⁶⁷ REVIERE, R. *Needs assessment: a creative and practical guide for social scientists*. s. 5.

Tato otázka byla položena z důvodu snahy zjistit jaké formy sociální práce s klienty/klientkami azylových domů jsou pro tyto osoby nejvíce potřebné a zda jsou s nimi spokojeni. Materiální pomocí se zde rozumí využití charitativního šatníku, drobná finanční pomoc, poradenství v oblasti získávání zaměstnání a bydlení. Význam tohoto pojmu byl v rámci polostandardizovaného rozhovoru vysvětlen. Tato otázka nabízí několik alternativ, z nichž je možné vybrat libovolné množství odpovědí

Otázka č. 2. :

a) Jsou, podle Vašeho názoru tyto služby pro Vás dostačující?

Tato otázka je podmínkou pro zjištění odpovědi na otázku navazující, ale těsně související. Cílem je zjistit, zda jsou klienti/klientky spokojeni se službami příslušného azylového domu.

Následující otázka je určena již jen respondentům, kteří odpověděli NE :

Pokud jsou podle Vás tyto služby nedostačující, jakou pomoc byste v azylovém domě přivítal/a?

Tato otázka má za cíl postřehnout tu oblast sociální práce s osobami bez přístřeší, která v azylových domech chybí.

Otázka č. 3.

Jistě jste se někdy setkal/a s osobami opačného pohlaví, které také vyhledali pomoc azylových domů. Domníváte se, že existuje rozdíl v péči o muže a ženy bez přístřeší?

Otázka č. 3 se zabývá rozkrýváním povědomí klientů a klientek azylových domů o genderových aspektech bezdomovectví a jejich vlivu na situaci člověka.

Otázka č. 4. :

Někteří lidé vnímají pomoc od muže a pomoc od ženy trochu jinak. Jaký je Váš názor?

Tato otázka je položena z důvodu zamyšlením se nad problematikou genderu z jiného úhlu pohledu a má spíše doplňující charakter. Přesto se zde dají hledat další souvislosti mezi sociálními pracovníky a jejich klienty/klientkami.

5.2. CHARAKTERISTIKA SOUBORU

Charakteristiku souboru tvoří klienti a klientky azylových domů ve stoosmdesátitisícovém městě. Z každé instituce zahrnuté do této práce se pro zjišťování potřebných zapojilo celkem dvacet účastníků. V Azylovém domě sv. Pavla pro muže bylo zahrnuto do polostandardizovaných rozhovorů deset mužů, v Azylovém domě pro ženy bylo dotazováno sedm žen a v Azylovém domě pro matky s dětmi v tísní byly dotazovány tři ženy. Bylo tedy realizováno celkem dvacet rozhovorů, deset rozhovorů se ženami a deset s muži. Vzájemný poměr žen a mužů je tedy v šetřeném vzorku populace celkově vyrovnaný. Případovou jednotkou této studie byly konkrétní osoby a jejich subjektivní konstrukty, nikoliv organizace jako celek. Nejedná se tedy o případovou studii organizace. Na druhou stranu reflektujeme rizika zkreslení, ke kterým eliminací organizačního kontextu mohlo dojít, kdy konkrétní strategie dotazovaných mohly být ovlivněny právě tímto prostředím.

MUŽI

Ke zjištění potřebných informací bylo dotazováno deset mužů ve věku 34 – 57 let. Abychom porozuměli rodinné situaci klientů, byl dotazován jejich rodinný stav. Šest z těchto mužů bylo rozvedeno, tři muži byli rozvedení a jedem muž byl vdovec. K pochopení celkové sociální situace bylo též důležité ptát se,

zda jsou dotazovaní zaměstnání či nikoliv. Z deseti dotazovaných mužů bylo osm nezaměstnaných a dva byli zaměstnání v rámci Azylového domu.

ŽENY

Pro vyrovnanost kvalitativního zkoumání bylo dotazováno také deset žen. Věkové rozložení dotazovaného vzorku bylo celkově mladší než u mužů. Jejich věkové rozmezí se pohybovalo od 28 do 51let. Rodinný stav žen byl následující: pět žen bylo rozvedeno (některé i několikrát), čtyři byly svobodné a jedna žena byla v trvalém manželském vztahu. U těchto žen byla také dotazovaná míra zaměstnanosti. Devět z těchto žen bylo nezaměstnaných a pouze jedna žena měla stálé zaměstnání (její situace byla odvozena od problémů s bydlením). Pro úplné doplnění by bylo vhodné ještě dodat, že tři z těchto deseti žen byly klientkami Azylového domu pro matky s dětmi v tísní. Je tudíž zřejmé, že tři ženy uvedené v této práci vychovávají dítě.

Mají-li být prováděným polouzavřeným rozhovorem zjištěna objektivní, všeobecně vypovídající data, musí zkoumaný sociální vzorek občanů zahrnovat zastoupení všech věkových skupin. Připustíme-li komplikovanost zkoumaných služeb v azylovém domě pro ženy a v azylovém domě pro matky s dětmi v tísní, budu se po zbytek praktické části zaměřovat ne na tyto organizace, ale pouze na rozlišení pohlaví, což je klíčové pro tuto práci.

Tabulka č. 2: Rozdělení respondentů podle věku.

pohlaví	celkem	věk	počet	%
ŽENY	10	do 25	0	0%
		do 30	1	10%
		do 35	3	30%
		do 40	2	20%
		do 45	2	20%
		do 50	1	10%
		do 55	1	10%
		nad 55	0	0%
MUŽI	10	do 25	0	0%
		do 30	0	0%
		do 35	1	10%
		do 40	4	40%
		do 45	2	20%
		do 50	0	0%
		do 55	1	10%
		nad 55	2	20%

Tabulka č. 3 : Rozdělení respondentů podle stavu.

pohlaví	celkem	stav	počet	%
ŽENY	10	rozvedený	5	50%
		manželský	1	10%
		vdovecký	0	0%
		svobodný	4	40%
MUŽI	10	rozvedený	6	60%
		manželský	0	0%
		vdovecký	1	10%
		svobodný	3	30%

Tabulka č. 4 : Rozdělení respondentů podle zaměstnanosti.

pohlaví	celkem	zaměstnaní	počet	%
ŽENY	10	zaměstnanost	1	10%
		nezaměstnanost	9	90%
MUŽI	10	zaměstnanost	2	20%
		nezaměstnanost	8	80%

6. VÝSLEDKY ROZHOVORŮ S KLIENTY AZYLOVÝCH DOMŮ

Rozhovory byly uskutečněny během chladného měsíce března, kdy se ještě v azylových domech zahřívali osoby bez přístřeší. V azylovém domě pro muže bylo dotazováno 10 mužů/klientů. Prostor pro rozhovory byl poskytnut v denním centru, kde bylo soukromí a čas pro dotazování. V azylovém domě pro matky s dětmi byly dotazované dvě ženy/klientky. Tyto dva rozhovory se uskutečnili v parku při odpolední vycházce s dítětem. V azylovém domě pro ženy bylo rekrutováno osm žen/klientek. Každý rozhovor trval průměrně 20 minut. Doba rozhovoru nebyla pokaždé stálá, často záleželo na vnějších podmínkách. Většina odpovídajících klientů byla velmi vstřícná a projevovala velký zájem o dané téma. Někteří klienti byli pesimističtí a nedůvěřiví, ale na otázky adekvátně a ochotně odpověděli.

Výsledky rozhovorů jsem rozdělila do čtyř částí podle základních problémů, které jsou v této práci řešeny: výsledky rozhovorů k problému současné nabídky sociálních služeb. Výsledky rozhovorů k problému potřebnosti sociálních služeb, výsledky rozhovorů k problému rozdílnosti v péči o muže a ženy bez přístřeší a jako poslední jsou uvedeny výsledky rozhovorů k problému vnímání genderových rozdílů u sociálních pracovníků ze strany jejich klientů. Z těchto výsledků byly vytvořeny následující hypotézy :

VÝSLEDKY ROZHOVORŮ K PROBLÉMU SOUČASNÉ NABÍDKY SOCIÁLNÍCH SLUŽEB AZYLOVÝCH DOMŮ

K tomuto problému se vztahuje první otázka, ve které zjišťuji, jaké nabízené služby jsou pro klienty/klientky nejvíce potřebné.

Z dostupných informací je důležité vyvodit hlavní hypotézu, která se v tomto případě rovnou potvrzuje. Jde o to, že: klienti a klientky jsou nespokojeni s formami sociální práce poskytované v azylových domech, považují je za zbytečné a některé za nedostatečné.

VÝSLEDKY ROZHOVORŮ K PROBLÉMU POTŘEBNOSTI SOCIÁLNÍCH SLUŽEB AZYLOVÝCH DOMŮ

Z otázky č. 2. lze po shrnutí zásadních informací vyvodit další hypotézu této práce: sociální práce s klienty azylových domů je nedostatečně dostupná pro muže i pro ženy, je třeba zkvalitnění a zefektivnění sociálních služeb a přizpůsobení se soudobým podmínkám v mnoha aspektech, včetně aspektu gender.

Tato hypotéza může sloužit jako podklad pro vytvoření pracovní hypotézy například v disertační práci vztahující se k podobné problematice.

VÝSLEDKY ROZHOVORŮ K PROBLÉMU ROZDÍLNOSTI PÉČE O ŽENY A MUŽE BEZ PŘÍSTŘEŠÍ

Existuje-li rozdíl v péči o ženy a muže bez přístřeší, ptá se třetí otázka. Z těchto výpovědí lze vyvodit následující hypotézu : existují rozdíly v péči o ženy a muže bez přístřeší, které mohou vést ke znevýhodnění či protekci jedné či druhé strany.

Z této hypotézy jasně vyplývá informace o nedostatečné péči o rodiny a páry s dětmi či bez dětí. Sociální práce s těmito klienty je striktně rozdělena na mužskou a ženskou, což příliš nemotivuje k vytvoření pozitivního partnerského vztahu. Zkoumáním těchto rozdílů v péči lze určit postupy, které napomohou prevenci těchto negativních projevů a které budou přispívat k jejich účinné společenské regulaci.

VÝSLEDKY ROZHOVORŮ K PROBLÉMU VNÍMÁNÍ GENDROVÝCH ROZDÍLŮ U SOCIÁLNÍCH PRACOVNÍKŮ ZE STRANY KLIENTŮ

Doplňující otázka se snaží odlehčit celý rozhovor a má za cíl spíše podat podněty pro další rozvoj zkoumání problematiky genderových vztahů.

Z informací získaných poslední otázkou lze usuzovat, že zde vychází další obecná hypotéza. Tato hypotéza předpokládá, že sociální pomoc poskytovaná od ženy či od muže může mít vliv na spolupráci mezi klientem a pomáhajícím.

7. DISKUSE

Výsledky rozhovorů potvrdily, že kvalitativně zkoumaná oblast není vybavena sociálními službami podle potřeb, jak z kapacitního aspektu, tak i z hlediska pestrosti služeb. Ve vývoji těchto služeb brání nevhodná legislativa, ekonomické aspekty, které se vztahují zejména k nestátním subjektům, ale také nedostatek kvalifikovaných pracovníků. Z jednotlivých rozhovorů vyplynul fakt, že muži a ženy mají rozdílné potřeby a že je třeba podle toho zaměřit směr sociální práce.

Tato práce obsahující kvalitativní bádání je koncipována tak, aby pokládané otázky vystihovaly podstatné problémy posuzovaných sociálních jevů. Při vyhodnocování výsledků bylo zjištěno, že respondenti i respondentky jsou nespokojeni se současným stavem sociálních služeb azylových domů. Muži i ženy se shodují, že by potřebovali větší kapacity azylových domů a lepší přístup ke zdravotní péči. Podle sdělených informací lze vnímat velkou orientaci osob bez přístřeší a pochopení v potřebách člověka opačného pohlaví.

Posuzujeme-li stanovené hypotézy práce formulované podle vymezených teoretických předpokladů a shromážděných poznatků a informací průběžných rozhovorů, můžeme v kontextu s provedenými polostandardizovanými rozhovory uvažovat o jejich správnosti, pravdivosti a uplatnitelnosti v sociální teorii i praxi. Sociální teorie i sociální praxe shodně uvádějí, že nejúčinnějším způsobem zbavení se patologických a sociálních jevů společnosti je předcházení kolizím odstraňováním jejich příčin, tedy prevencí.

Jak již bylo uvedeno, složitý společenský problém, kterým bezdomovství je, musí být dobře poznáván, aby se mohla vytvořit účinná koncepce jeho řešení. K porozumění je nutno zvolit a pojmenovat osobu, která nemá domov. Již při pohledu na charakteristiku souboru je jasně zřetelný stav respondentů. Tato

skupina vyvrací tezi že „s velkou pravděpodobností nalézáme mezi bezdomovci muže svobodné, zatímco ženy jsou všeobecně vdané, nebo byly vdané. Jen malá část žen bezdomovkyň je svobodných.“¹⁶⁸ Z toho lze usuzovat, že roste počet rozvedených mužů, kteří se ocitají na ulici. U žen je také možné uvažovat o změně. Bezmála polovina dotazovaných klientek azylových domů byla svobodna. Tento fakt může být dán náhodným výběrem respondentů, nebo může poukazovat a fakt, že nastávají rychlé a dynamické změny stavu populace. Nicméně stav respondentů nebyl pro následující zkoumání klíčový a proto nijak neovlivnil výsledky rozhovorů.

Zjišťování rozdílů v problematice bezdomovství žen a mužů ukazuje také určité společné faktory. „Mužům i ženám je např. společná nevíra v úspěch, kterou získali po neustálých debaklech, ztráta sociálních kontaktů, deziluze, uzavřenost do sebe, neschopnost udržet pozornost a z toho plynoucí rozržitost, nesoustředěnost, náhlá únava. Oběma je společná vertikální sociální mobilita, vždy však směrem nižšího zařazení (jen ojediněle jsme zažili návrat do vyšší sociální vrstvy). Muži i ženy pod vlivem alkoholu zhrubnou, prožívají pocit hostility vzápětí vystřídaný zoufalstvím. Následkem duševní choroby, či působením alkoholu, drog, přicházejí ve stavu krajní duševní a tělesné vyčerpanosti a zchátralosti.“¹⁶⁹

Cílem výsledků rozhovorů bylo poukázat na absenci genderového přístupu ke klientům. V teoretické části bylo zmíněno, že charakteristikou genderově citlivého přístupu (i ve výchovy) je zohledňování genderových aspektů problému a snaha o zamezení a předcházení rodové diskriminace. V sociální práci je tematicke gender věnovaný minimální prostor, i přes to, že požadavky genderové senzitivity a respektování genderové rovnosti je nevyhnutelná. Mnozí odborníci a odbornice přispívají k reprodukci rodových stereotypů a neuplatňují např. rodově citlivý jazyk, resp. rodově citlivý přístup vůbec. Přitom i v sociální práci je nevyhnutelné uplatňovat genderové hledisko při řešení všech sociálních problémů, protože právě genderové stereotypy vedou často k mnohým omezením a mají reálné

¹⁶⁸ HRADECKÁ, V.; HRADECKÝ, I. *Bezdomovství – extrémní vyloučení*. s. 56.

¹⁶⁹ HRADECKÁ, V.; HRADECKÝ, I. *Bezdomovství – extrémní vyloučení*. s. 64.

konsekvence pro životy mužů a žen.¹⁷⁰ Z uvedených informací vyplývá, že výsledky dosažené pomocí rozhovorů zapadají do teoretické části a jejího obsahu.

K **problému současné nabídky sociálních služeb azylových domů** se vztahuje první otázka, ve které zjišťuji, jaké nabízené služby jsou pro klienty/klientky nejvíce potřebné.

Ženy : Nejdříve se zamýšlely nad službami, které jsou zaměřené na materiální pomoc. Respondentky se zmínily, že ze služeb nabízejících materiální pomoc využívají hlavně šatníku a poskytování základních hygienických potřeb. V šatníku mají *možnost vybrat si čisté oblečení zdarma*. Tuto pomoc vyhledávají ženy bez přístřeší velmi rády a jsou spokojeny. Také je zmíněna problematika legislativní. *Ženy si myslí, že právní systém není přizpůsoben potřebám klientů a že nedává prostor pro získání minimálního obnosu peněz ve chvíli akutní nouze*. Tím jsem často navázala na nabídku psychologické pomoci. Podle odpovědí lze usuzovat vnímání klientek, které vede k názoru, že *odborná psychologická pomoc v azylovém domě pro ženy ani pro matky s dětmi v tísní poskytována není*. Jedna respondentka uvedla, že psychologickou pomoc vnímá jako *ochotu sociálních pracovníků naslouchat a že s touto formou psychologické pomoci je spokojena*. Z toho vyplývá, že převážná většina klientek azylových domů se s odbornou psychologickou pomocí nesetkala, přestože by jim taková pomoc mohla být užitečná. Co se týká matek s dětmi bydlících v azylovém domě, zastávají názor, že si o nich všichni myslí, že *mají spousty starostí a běhání s dětmi a tak jim nezbývá čas na nějaké psychické problémy*. Vnímají genderový stereotyp, že *matky mají věnovat dítěti nebo se mají zaměstnat úklidem, aby nemusely myslet na své problémy a psychicky se hroutit*. Jistá nespokojenost se objevuje i v oblasti zdravotní péče v rámci azylového domu. Největší úskalí zdravotní péče je v tom, že klientky azylových domů často nemají zdravotní pojištění. Více než polovina respondentek odpověděla, že *když už potřebují, mají své zdraví ve svých rukách a dokážou si lékařskou péči samostatně či s pomocí sociálních pracovníků*

¹⁷⁰ srov. MARKOVÁ, D. Rodovo citlivý přístup v práci s klientom a klientkou sociálnej práce. In SMUTEK, M.; KAPPL, M. et al. *Proměny klienta sociální práce*. s. 303.

vyhledat. *Lékařskou péči v rámci azylového domu by sice uvítaly, ale potřebují zejména zlepšení zdravotní péče v nemocnicích a bez poplatků.* V odpovědích jsem se setkala s neochotou navštěvovat služby zdravotní péče právě z důvodu nově zavedených poplatků. Nejen že zdravotní péče o osoby bez přístřeší byla často *dost tragická, ale navíc chtějí za tu tragédii platit.* Přestože mají možnost se informovat o novém způsobu hrazení informovat, tento nový systém přijde klientkám *příliš složitý a zbytečný* a tím je odrazuje. Respondentky přiznávají, že *raději snesou nějakou nemoc či bolest nebo úraz, než aby riskovaly zbytečný čas a peníze za to, že nakonec ani nebudou ošetřeny.* Tím jsme se často v rozhovoru dostaly k otázce službám právní pomoci. S těmito službami jsou klientky spokojeny ze všech nabízených služeb nejvíce. Když potřebují právní radu, obrátí se nejčastěji na sociální pracovníky, kteří jsou schopní a ochotní poradit buď s konkrétním problémem, nebo s vyhledáním potřebných informací o tom kde pomoc najdou. Nečastěji potřebují pomoc *s vyřizováním dokladů, s rozvodem a také jde o pojištění a o informace týkající se mateřství a práv dětí.* Vyhledávanou právní oblastí se stává zákoník práce. Klientky se často setkávají s neznalostí těchto práv, a tudíž dochází k jejich neuplatňování. Samy klientky přiznávají, že *často dojely na neznalost svých práv v zaměstnání a proto byly z práce propuštěny.*

Muži – Mezi muži panovala v oblasti služeb nabízejících materiální pomoc převážná spokojenost. Toto uspokojení však plyne z přesvědčení, že *ji nepotřebují.* Často se setkávám s názorem, že tuto pomoc nevyužívají, protože *peníze v azyláku nedají, tak co jinýho by měli chtít. Ani malá půjčka nepřichází v úvahu.* Spokojenost projevují spíše v dalších oblastech materiální pomoci. Šatník všichni dotazovaní využívají *celkem pravidelně* a také si chválí možnost *zvýhodněné zakoupení či darování některých potravin, hlavně pečiva.* Snahu o poskytnutí materiální pomoci spatřují někteří klienti *v pomoci s hledáním zaměstnání a s vyřizováním invalidních důchodů.* Psychologická pomoc je v azylové domě nabízena ve formě terapie. Tuto službu využívá polovina dotazovaných mužů. *Kdo tuto službu využívá, je z ní často nadšen, protože si může promluvit o svých problémech a konečně někdo poslouchá.* Druhá polovina

dotazovaných vyslovila spíše nespokojenost, protože *tato psychologická pomoc nijak viditelně nikomu nepomohla, je zbytečné ztrácet tím čas*. Dva jednotlivci se zatím stále rozhodují, zda těchto služeb využít, či nikoliv. Co se týká zdravotní péče, převážná většina dotazovaných je silně nespokojena. Přestože mají možnost využívat lékaře přímo v azylovém domě (i když jen omezeně), sdílí problémy spojené se zdravotním pojištěním, s vyhledáváním odborné lékařské péče a samozřejmě s poplatky vybírané za tyto služby. Klienti azylových domů časté zdravotní problémy, které je třeba řešit. Ale podle získaných informací jsou klienti často odmítáni zdravotnickým personálem například z důvodu užívání alkoholu či drog, což je také příčina jejich zdravotních problémů. Pouze dva klienti jsou spokojeni se zdravotní péčí. Tento fakt je vysvětlitelný tím, že tito klienti jsou zdraví a zdravotní péče pro ně není aktuální. Nicméně se většina dotazovaných shodla na tom, že oblast zdravotní péče se v azylovém domě řeší a hledají se cesty ke snazšímu způsobu uplatnění této pomoci, což klienti vnímají pozitivně. S právní pomocí je spokojena více než polovina dotazovaných klientů azylového domu. Někteří klienti vidí užitečnost této služby v pomoci s vyřizováním dokladů v pomoci s jednáním na úradech. Někteří klienti přiznávají, že *kdyby bylo třeba, tuto pomoc využijí a věří, že budou spokojeni*. To značí důvěru klientů v tuto službu. Nespokojenost klientů způsobil *nedostatek právních prostředků azylových domů k řešení některých právně složitých problémů, kdy nedošlo k dostatečnému či uspokojivému výsledku*.

Jelikož tyto výsledky splňují hlavní cíl a proto bylo možno z dostupných informací vyvodit hlavní hypotézu, která se v tomto případě rovnou potvrzuje. Jde o to, že: klienti a klientky jsou nespokojeni s formami sociální práce poskytované v azylových domech, považují je za zbytečné a některé za nedostatečné.

Pro zkoumání problému **potřebnosti sociálních služeb** se pokládala otázka zaměřená na zjišťování, zda jsou současné služby dostačující. Pokud jsou podle klienta/klientky služby nedostatečné, vyšetřuje se, jakou konkrétní pomoc, která se zatím v azylovém domě nevyskytuje, by přivítali.

Ženy: Devět z deseti žen odpovědělo, že zmíněné služby jsou nedostatečné. Kladně odpovídající respondentka dodala, že *tyto služby jsou dostatečné, když je*

člověk dobře využije. Ale člověk by se měl k tomu hodně snažit, protože pouhé využívání sociálních služeb nevede k návratu do běžného života. Všechny ostatní respondentky se shodovaly v názoru, že materiální, psychologická, zdravotní a právní služby jsou obecně nedostatečné. Hovoří o svých stísněných pocitech, několik málo žen se cítí v azylovém domě *jako zvíře v kleci*. Některé klientky namítají, že se v azylovém domě *vše platí a ubytování je tam drahé*. Klientky se také shodují v názoru, že by potřebovaly služby jiné, nebo nové. Navazující otázka vztahující se ke zjištění, jakou pomoc by si v azylovém domě představovaly, je tedy na místě. Každá klientka by si představovala trochu jiné služby. Většinou se shodují v tom, že je velmi malá kapacita azylových domů pro ženy a matky s dětmi v tísní. Část žen se dále shoduje, že jediné co by potřebovaly je *získat byt*. Dále se respondentky v odpovědích rozcházejí. Objevují se zde individuální návrhy zavést *poradenství v oblasti získávání sociálních dávek*, nebo *zajistit praktickou i teoretickou pomoc při výchově dětí* v rámci prevence patologických jevů způsobných vlivem negativní výchovy. Patří sem i názor matky s dětmi bydlící v azylovém domě, která považuje za velký nedostatek skutečnost, že nemá nejmenší *možnost získat ubytování pro manžela či druhu se který by měli vychovávat dítě*. Takto se stává, že je rodina oddělena bez možnosti bydlet spolu a podporovat se navzájem v krizovém období jejich života. Jedna klientka si myslí, že je třeba *soustředit se nejvíce na zkvalitnění zdravotně-hygienických služeb*. Nejvíce se respondentky shodují v nedostatečné kapacitě azylových domů, zmínily se o problémech spojených se získáním volného lůžka v azylovém domě. Tento fakt charakterizují jako *neustálý boj o kousek střechy nad hlavou*. V rozhovorech prováděných s klientkami azylových domů se odpověď *nevím* objevila jedenkrát.

Muži : Nedostatečnost sociálních služeb azylových domů projevilo osm deseti dotazovaných. Dva respondenti prokázali spokojenost s dosavadními službami azylových domů. Vysvětlili to tím, že jim *stačí někde přečkat zimu, zahřát se, vyměnit oblečení a obnovit hygienu. Více služeb neočekávají, nechtějí a nepotřebují*. Osm mužů, kteří odpověděli negativně, byli tázáni dále na navazující otázku vztahující se ke zjištění pro ně potřebných služeb. I u mužů se

lze setkat s několika návrhy, mezi nimiž se nejčastěji objevuje poradenství a informace v oblasti trhu práce. Tito klienti pociťují *důsledky dlouhodobé nezaměstnanosti* a vnímají nezaměstnanost jako svůj *primární problém*. Snaží se hledat práci, ale vzhledem k tomu, že je dnes *pracovní trh zamrzlý*, práci nenacházejí, což přisuzují malému rozhledu v pracovních nabídkách. Hovoří o tom, že *hledají asi málo, protože neví kde hledat a tak by uvítali více informací, které jim z časových důvodů nemohou dostatečně sdělit sociální pracovníci*. Další nedostatek vidí klienti v nízké kapacitě lůžek v azylových domech a s ní související nedostatek soukromí. Podle názoru dvou klientů by *rozšíření počtu klientů pomohlo uvolnit atmosféru stísněných prostředí*. Potřeba řešit otázku zdravotní péče se i u mužů projevuje jako akutní. Podle jejich názoru by v každém azylovém domě měl být *přítomen lékař nebo alespoň zdravotní sestra, který by poskytoval potřebnou péči*. V odpovědi jednou zazní názor, že je třeba zvýšit pozornost péče o osoby z jiného regionu. Uvádí se zde *problematika trvalého bydliště, které bývá odlišné od skutečného místa ve kterém se člověk pohybuje*. Nerozhodnost a nízkou orientaci ve vlastních potřebách projevil jeden respondent, který neví, jaké služby by byly pro něj užitečné.

Z otázky č. 2. lze po shrnutí zásadních informací vyvodit další hypotézu této práce: sociální práce s klienty azylových domů je nedostatečně dostupná pro muže i pro ženy, je třeba zkvalitnění a zefektivnění sociálních služeb a přizpůsobení se soudobým podmínkám v mnoha aspektech, včetně aspektu gender. Tato hypotéza může sloužit jako podklad pro vytvoření pracovní hypotézy například v disertační práci vztahující se k podobné problematice.

Existuje-li **rozdíl v péči o ženy a muže bez přístřeší**, ptá se třetí otázka.

Ženy odpovídaly svižně a s překvapivým rozhledem. Osm žen z deseti potvrdilo, že tento rozdíl sami pociťují. Spatřují *některé výhody i nevýhody* vyplývající z jejich genderové role. Říkají, že *lidé jsou ochotni pomoci spíše ženě na ulici než muži*. V průběhu rozhovorů vyplývá na povrch také informace o tom, že *lidé se mužů bez přístřeší bojí a se ženou mají větší soucit*. Od výhod se dostáváme k nevýhodám, které jsou zmiňované častěji. Největší rozdíl vidí klientky především v mateřství. Většina žen bez přístřeší má podle dostupných informací

dítě, o které se nemohou starat a jsou za to společnostmi odsuzovány více, než když se o dítě nestará jeho otec. Některé ženy vidí také důležitý rozdíl především v rozdílných nárocích na hygienu. Ženy bez přístřeší se svěřují, že tento problém jim na celé problematice bezdomovectví vadí nejvíce. Některé klientky azylových domů tvrdí, že sociální práce s muži existuje delší dobu a proto mají azylové domy s větší kapacitou. Vadí jim, že kapacity azylových domů jsou nedostatečné. Také se projevuje vnímání nerovných šancí na trhu práce. Podle mínění dvou respondentek muži mají větší šanci uplatnění na trhu práce. Jedna respondentka uvedla, že neví, zda existuje rozdíl v péči o muže a ženy bez přístřeší.

Muži : Dva dotazovaní klienti neměli v dané problematice žádné zkušenosti, a proto shrnuli svou odpověď do slova *nevím*. Žádný rozdíl v péči o muže a ženy bez přístřeší nevidí dva respondenti z deseti. Jeden z nich to vysvětluje, že *sociální práce s muži či se ženami je stejná, dokonce stejně nedostatečná*. Zbývající počet dotazovaných naopak viděl rozdíly několik. Nejčastěji ze objevoval názor, že *pro ženu jsou menší možnosti využití sociálních služeb azylových domů*. Projevilo se, že muži si uvědomují nedostatečnou kapacitu azylových domů pro ženy a matky s dětmi. Jednou také zazněla *zmínka o nutné potřebě azylových domů pro rodiny*. Muži také během rozhovoru dali najevo *pochopení s komplikovanou hygienickou situací žen bez přístřeší*. Jsou dále zmíněny další komplikace a rozdíly vztahující se k mateřské roli ženy a výchově dětí. Někteří respondenti vyjádřili obavy nad celkovou komplikovanou situací samotné matky s dítětem a někteří vyjádřili názor, že *pro matky s dětmi existuje lepší a kvalitnější sociální práce*. Dva respondenti hovořili o rozdílech, které se objevují ve společnosti. Vztah společnosti k mužům bez přístřeší je spíše pasivně-agresivní, zatímco k ženám bez přístřeší se lidé chovají vstřícněji a s ochotou pomoci.

Z těchto výpovědí lze vyvodit následující hypotézu : existují rozdíly v péči o ženy a muže bez přístřeší, které mohou vést ke znevýhodnění či protekci jedné či druhé strany. Z této hypotézy jasně vyplývá informace o nedostatečné péči o rodiny a páry s dětmi či bez dětí. Sociální práce s těmito klienty je striktně rozdělena na mužskou a ženskou, což příliš nemotivuje k vytvoření pozitivního

partnerského vztahu. Zkoumáním těchto rozdílů v péči lze určit postupy, které napomohou prevenci těchto negativních projevů a které budou přispívat k jejich účinné společenské regulaci.

Doplňující otázka se snaží odlehčit celý rozhovor a má za cíl spíše podat podněty pro další rozvoj **zkoumání problematiky genderových vztahů**.

Ženy přivítaly tuto otázku s překvapením, že je ještě nenapadlo se nad touto otázkou zamyslet. Po krátké úvaze ale dokázalo odpovědět všech deset dotazovaných klientek azylových domů. Polovina žen vyjádřila *lepší zkušenosti se sociálními pracovníci*. Nejde jen o lepší zkušenosti, ale také i o pocity klientek, které mohou pramenit ze strachu z mužů a špatných zkušeností s muži obecně. Také se objevuje názor, že *muž nemá proporce ani takovou schopnost zapřít své ego, aby pomáhal ženám*. Dvě ženy naopak cítí *větší jistotu, když s nimi spolupracuje sociální pracovník*. Vysvětlují to tím, že mají větší pocit bezpečí a dostatečné ochrany před vlivy okolí v případě kooperace s mužem/sociálním pracovníkem. Tři ženy z deseti uvedly, že *záleží čistě na povaze člověka a ne na jeho pohlaví* či genderovou identitu.

Muži: Na pohlaví nezáleží i polovině dotazovaných klientů azylového domu. Často dodávají, že je jim *lhostejné, zda je pomáhající muž či žena*. Důležité pro ně je, aby to byla *hodná a spolehlivá osoba*. Rozdíly charakterizují spíše mezi dobrými a zlými lidmi, nikoliv mezi mužem a ženou. Převážná část druhé poloviny dotazovaných se pak shodují v názoru, že by preferovali sociální pomoc *spíše od muže*. Odůvodňují to buď názorem že některým typům ženám *nevěří, protože umí být zlé*, nebo *se nechtějí ženám svěřit* se svým problémem, aby se necítili úplně poníženi. Sociální pomoc od ženy s nadšením vítají dva respondenti. *Žena jim sama o osobě připadá milejší, vlídnější a spolehlivější než muž*. Podle výpovědí těchto dvou respondentů panuje shoda v názoru, že *ženy/sociální pracovníce umí lépe naslouchat*, což považují za důležitý faktor.

Z informací získaných poslední otázkou lze usuzovat, že zde vychází další obecná hypotéza. Tato hypotéza předpokládá, že sociální pomoc poskytovaná od ženy či od muže může mít vliv na spolupráci mezi klientem a pomáhajícím.

Výsledky rozhovorů k problému současné nabídky sociálních služeb azylových domů souhlasí s tím, že sociální péče o osoby bez přístřeší vytvořila síť služeb, které odpovídají na základní potřeby těchto lidí. „Tato síť však zdaleka není optimální, je potřeba ji posílit. Reintegrace lidí bez domova (a všech znevýhodněných vůbec) je současnými službami zajišťována ještě méně uspokojivě než naplňování základních potřeb klientů – zejména zde se otevírá prostor pro nové služby a projekty.“¹⁷¹ „Podle dosavadních zkušeností se ukazuje, že kapacita a množství dosavadních azylových zařízení pro matky s dětmi jsou nedostatečné.“¹⁷² „Azylové zařízení tohoto typu by mělo být v každém okresním městě, průměrně je potřeba 4,2 míst na 100 000 obyvatel, čemuž stávající stav neodpovídá“¹⁷³ Plně se ztotožňuji s názorem, že je potřeba zkvalitnění a zefektivnění systému sociálních služeb a dávek sociální pomoci a přizpůsobení nové koncepce soudobým podmínkám v kontextu s demografickými a sociálními změnami. Mělo by dojít k vyšší adresnosti, transparentnosti a orientaci na klienta, měla by se zvýšit míra decentralizace a posílit role samosprávných celků.“¹⁷⁴ Sociální práce jako praktická činnost je determinována konkrétním vývojovým stupněm společnosti, jej hodnotami, normami, společenskými tradicemi, morálními principy, filozofií, tj. kulturou dané společnosti, ale také, a ne v poslední řadě, ekonomickou situací konkrétní společnosti, otvírá možnosti sociální práce i sociální politiky. Tímto skutečností je potřebné přizpůsobit i vzdělávání sociálních pracovníků a pracovníků.¹⁷⁵ Lepšímu poskytování sociálních služeb brání také zákon o sociálních službách. „Tento zákon zřetelně signalizuje znevýhodnění služeb sociální intervence a bezdomovců zvláště. Jako by jeho autoři zásadně odmítali jakékoliv připomínky lidí z terénu a vnímali bezdomovce jen ze svého pohledu. Jako by viděli v bezdomovcích jen muže, kteří žijí na

¹⁷¹ MATOUŠEK, O.; KOLÁČKOVÁ, J.; KODYMOVÁ, P. et al. *Sociální práce v praxi*. s. 328.

¹⁷² BAUMRUKOVÁ, P.; DUNOVSKÝ, J. et al. *Obce, města, regiony a sociální služby*, s. 137.

¹⁷³ VACÍNOVÁ, T. Problematika bezdomovectví. In FLEISCHMANN, O. et al. *Vybrané psychologické aspekty terénní sociální práce*. s. 136.

¹⁷⁴ KOZLOVÁ, L. *Sociální služby*. s. 9.

¹⁷⁵ srov. MARKOVÁ, D. Rodovo citlivý přístup v práci s klientem a klientkou sociální práce. In SMUTEK, M.; KAPPL, M. et al. *Proměny klienta sociální práce*. s. 303.

ulicích anebo maximálně a azylových domech pro muže. Je to například vidět v nešťastné typologii, která naší cílové skupině neumožňuje pokračovat v domech na půli cesty nebo v chráněném bydlení. Navíc v návrhu prováděcí vyhlášky je ještě omezení, že uživatel může být v azylovém domě maximálně jeden rok.¹⁷⁶ Tento návrh vychází opravdu z maximální neznalosti, nechci říct až omezeného vidění cílové skupiny v azylových domech. Je také na místě sebekriticky přiznat, že ředitelé a další zaměstnanci azylových domů nedokázali vytvořit dostatečný tlak na zákonodárce. Možná chyběl dostatek času, možná chyběla týmová spolupráce a také chyběla možná patřičná drzost. A tak se stalo, že „v celé České republice nebyla dosud oblast sociálních služeb řešena koncepčně a komplexně, a to jak z hlediska financování, odborného vedení, vývoje metod práce s klienty tak zejména z hlediska potřeby deinstitucionalizace péče o klienty. V evropských a také ve Spojených státech je běžnou praxí časté provádění výzkumného hodnocení potřeb určitých cílových skupin obyvatelstva. Smyslem takového hodnocení je maximalizace efektivity existujících sociálních služeb či identifikace těch potřeb, které nejsou dané lokalitě pokryty. Hodnocení sociálních služeb v ČR je prováděno pod pojmem komunitní plánování sociálních služeb a je srovnatelný.“¹⁷⁷ Z výsledků vyplývající hypotéza, že klienti a klientky jsou nespokojeni s formami sociální práce poskytované v azylových domech, považují je za zbytečné a některé za nedostatečné, volá po hlubším a důkladnějším prozkoumáním.

Výsledky rozhovorů k problému potřebnosti péče o ženy a muže bez přístřeší jsou v souladu s názorem uvedeným již v teoretické části, že „genderové stereotypy jsou institucionalizovány, což znamená, že se stávají kulturní normou. Jsou předávány a reprodukovány prostřednictvím socializace. Promítají se do politiky i legislativy. Jsou jimi ovlivňovány i sociální pracovníci a pracovnice. Vzniklá iluze přirozenosti funkčnosti se může projevat v jejich každodenních intervencích.“¹⁷⁸ Je mi doposud zarážející, že přes množství různých teorií a spekulací o vlivu genderových stereotypů na sociální práci, se žádná literatura

¹⁷⁶ PLACHÝ, A. Nejsme připraveni na bezdomovectví celých rodin. In *Sociální práce*. s. 5.

¹⁷⁷ srov. KOZLOVÁ, L. *Sociální služby*. s 146-147.

¹⁷⁸ JANEBOVÁ, R. *Sociální problémy z aspektu gender*. s. 10.

nezaměřuje na vnímání těchto jevů z pohledu klientů. Obecně lze konstatovat, že „tématu bezdomovství a zvláště ženskému bezdomovství není v současné české společnosti věnována patřičná pozornost. Je to problematika hodně nejasná.“¹⁷⁹ Potvrzují se zde i slova autorky R. Janebové, která se zabývá sociálními problémy z aspektu genderu. Říká, že „přestože profesionální ideál sociální práce je postaven na procesech reflexe a sebereflexe všech aspektů situace, paradoxně panuje v oblasti genderové analýzy sociální práce převažující ticho, ať již v akademické či v praktické rovině. Marginalizace žen či mužů v oblasti sociální práce zůstává spíše na okraji pozornosti českých odbornic a odborníků jak na genderovou tematiku, tak na sociální práci, a to přesto že řada zahraničních studií ukazuje, že jak na systémové úrovni, tak v individuální rovině k marginalizaci klientek a klientů dochází.“¹⁸⁰ Výsledky rozhovorů uvedené v této práci tato slova potvrzují pomocí vyplývající hypotézy: sociální práce s klienty azylových domů je nedostatečně dostupná pro muže i pro ženy, je třeba zkvalitnění a zefektivnění sociálních služeb a přizpůsobení se soudobým podmínkám v mnoha aspektech, včetně aspektu gender. „V historii sociální práce se stalo mnoho chyb a následku se nesou až do dnešní doby. Kdysi vznikající státní systémy nepočítaly s tím, že by jich využívalo mnoho lidí; služby a dávky byly zprvu adresovány jen nejnuznějším, tj. jen těm, jejichž postavení bylo bez všech pochyb zcela zoufalé“¹⁸¹, což jistě neposkytuje osobám bez přístřeší jistotu a motivaci k hledání pomoci.

Výsledky rozhovorů k problému rozdílnosti péče o ženy a muže bez přístřeší potvrzují názor I. Hradeckého: „vidíme, že ženy jsou v každém případě nuceny čelit ve svém životě značně větším nesnázím a obtížím, předpojatým a ustáleným názorům, a konečně viditelnějším nevýhodám než muži. Kéž by skandalizování, pohoršování se a veřejné odsouzení postihlo raději podstatu a kořeny fenomenu bezdomovství než ty, které žebrají o naši pozornost a milosrdenství. Ano, mohly by požadovat práva, odmítnout milost, přecházející

¹⁷⁹ HAASOVÁ, J. *Jak žijí v Olomouci ženy bez domova*. s. 7.

¹⁸⁰ JANEBOVÁ, R.; ČERNÁ, L. *Konstrukce žen-klientek a mužů-klientů v praxi sociální práce*. [online].

¹⁸¹ MATOUŠEK, O. et. al. *Základy sociální práce*. s. 98.

přes ponížení. Prozatím jsou však osamocené, sdružují se pouze v malých skupinkách. Jsou slabší, neúspěšnější, považované za karikatury člověka, za méněcenné. Ale ženy i muži ve svém postavení bezdomovců stále bojují, hledají, přežívají a zkouší vzít svůj osud plně do svých rukou.“¹⁸² C. Renzetti ve svém velkém díle *Ženy, muži a společnost* uvádí, že „dokonce i ty nejběžnější aspekty denního života jsou pro ženy bez domova složitější než pro muže. To je hlavně důsledek praktické neexistence soukromí, kterou lidé bez domova trpí, a faktu, že v naší společnosti jsou ženy socializovány více než muži k tomu, aby si cenily soukromí, zejména co se týče vykonávání základních hygienických potřeb.“¹⁸³ S tímto názorem odpovědi klientů plně souhlasí. Hypotéza že existují rozdíly v péči o ženy a muže bez přístřeší, které mohou vést ke znevýhodnění či protekci jedné či druhé strany je tedy naplněna.

Výsledky rozhovorů k problému vnímání genderových rozdílů u sociálních pracovníků ze strany klientů slouží spíše jako podnět pro další zkoumání. Teoretické podklady zabývající se podobnou problematikou jsou zatím v nedohlednu. Přesto lze z výsledků vyvodit potenciální hypotézu, která předpokládá, že sociální pomoc poskytovaná od ženy či od muže může mít vliv na spolupráci mezi klientem a pomáhajícím. Domnívám se, že jsou tyto výsledky zcela nové, jejich originalita spočívá v novém, dosud neobjasněném pohledu klienta na poskytovatele sociálních služeb.

V průběhu teoretické části byl splněn cíl podrobného poznání problematiky klientů a klientek azylových domů, rozpoznání rozdílnosti příčin, důsledků a problémů mužů a žen bez přístřeší. Byly získány informace o současné azylové péči a spokojenosti klientů a klientek. Bez rozdělení a analýzy odpovědí s diferenciací muž/ženy by práce ve svém kontextu ztrácela význam. Cílem se nestala kritika stávajících sociálních služeb, ani vyřešení komplexu problémů jejich klientů, nicméně práce slouží jako jeden z úhlů pohledu, na zkvalitnění sociálních služeb a vyjádření potřeby přizpůsobit tyto služby skutečným potřebám klientů. Cílem se staly hypotézy, které z uvedených

¹⁸² HRADECKÁ, V.; HRADECKÝ, I. *Bezdomovství – extrémní vyloučení*. s. 55-56.

¹⁸³ RENZETTI, C. *Ženy, muži a společnost*. 297.

výpovědí lze vyvodit. Domnívám se, že vystihnout to, co osoba bez přístřeší skutečně potřebuje je základem etické a úspěšné sociální práce.

ZÁVĚR

Tato práce projevila snahu začlenit teoretické poznatky do praktické roviny řešení problematiky a z těchto poznatků vyčlenit nejdůležitější informace podstatných pro další zkoumání. Práce na sebe kladla vysoké etické nároky, ale z důvodu absence odborných zdrojů a rigidity v přístupu k řešení tyto nároky splněny nebyli. Tím, že se tato diplomová práce snaží začlenit genderové aspekty do praktického života, se dá označit za průkopnickou. Snaží se otevírat nové pohledy na problematiku.

Teoretická část této práce byla rozdělena na tři hlavní kapitoly. První kapitola se zabývá vysvětlením, co obnáší sociální práce s klienty azylových domů. První podkapitola této části tvoří výčet hlavních používaných termínů vztahujících se k osobám bez přístřeší. Z této kapitoly je zřejmé, že názory zasvěcených odborníků na tento pojem se velmi odlišuje, někdy si i protirečí. Další důležitou rozebíranou oblastí byla problematika azylových domů, jejich poslání a cílová skupina. Druhá část teoretické práce vysvětlila souvislost genderových stereotypů a problematiky bezdomovectví. Rozdíly v bezdomovectví žen a mužů včetně etických aspektů jsou popsány ve třetí teoretické části. Jako první informace, které by měly být obsaženy v rámci praktické části diplomové práce jsou cíle práce. Následuje vymezení dané problematiky. Důležitou součástí jsou metody a metodika práce. Dále je nezbytná charakteristika souboru, kde je popsána cílová populace. Výsledky jsou vyjádřeny v další kapitole, která obsahuje genderovou analýzu jednotlivých otázek a z nich vyplývajících informací. Prostor pro vyjádření vlastního názoru a posouzení s autory odborných publikací se otevřel v diskusi.

Pro shrnutí uvedu několik faktů důležitých pro závěrečné zhodnocení práce. Nejčastěji vyhledávanou službou azylových domů jsou služby zaměřené na materiální pomoc. U mužů i u žen se objevila tato odpověď v převážné většině. Ženy potřebují podle jejich mínění kromě materiálních i služby zaměřené na právní poradenství, zdravotní péči a psychologickou pomoc. Dotazovaní muži jako další využívají nejvíce psychologickou pomoc. Ostatní služby vnímají klienti

za absenční. Z těchto informací vyplynula hypotéza, že klienti a klientky jsou nespokojeni s formami sociální práce poskytované v azylových domech.

Východiska ženy vidí ve zvětšení kapacit azylových domů, dále v poradenství v oblasti sociálních dávek a v praktické pomoci při výchově dětí. Muži mimo větší kapacity azylových lůžek vidí řešení v rozšíření poradenství a informovanosti v oblasti trhu práce a zdravotní péče. Z těchto informací lze vyvodit hypotézu, že sociální práce s klienty azylových domů je nedostatečně dostupná pro muže i pro ženy, je třeba zkvalitnění a zefektivnění sociálních služeb a přizpůsobení se soudobým podmínkám v mnoha aspektech, včetně aspektu gender.

Osmdesát procent žen vidí diskriminační i protektivní faktory vyplývající z jejich genderové identity. U mužů je tento náhled spíše cizí, rozdíly v péči o muže a ženy vidí šedesát procent dotazovaných klientů azylových domů. Z těchto informací bylo snadné vyvodit hypotézu, že existují rozdíly v péči o ženy a muže bez přístřeší, které mohou vést ke znevýhodnění či protekci jedné či druhé strany.

Rozdílné názory se objevují i v otázce vnímání genderové identity sociálních pracovníků na klienty. Polovina dotazovaných žen má lepší pocit, když jim sociální služby poskytuje žena/sociální pracovnice. Polovina mužů zase tvrdí, že na pohlaví pomáhající osoby nezáleží. Sociální pomoc od muže by rádo přivítalo dvacet procent žen a třicet procent mužů.

Hlavní cíl práce bylo vyvození hlavní hypotézy, zní: klienti a klientky jsou nespokojeni s formami sociální práce poskytované v azylových domech, považují je za zbytečné a některé za nedostatečné. Tato hlavní hypotéza byla na základě uvedených teoretických poznatků a praktických polostandardizovaných rozhovorů naplněna. Dílčí hypotéza, že : sociální práce s klienty azylových domů je nedostatečně dostupná pro muže i pro ženy, je třeba zkvalitnění a zefektivnění sociálních služeb a přizpůsobení se soudobým podmínkám v mnoha aspektech, včetně aspektu gender se také potvrzuje. Další dílčí hypotéza dokazuje, že existují rozdíly v péči o ženy a muže bez přístřeší, které mohou vést ke znevýhodnění či protekci jedné či druhé strany a jasně vyplývá z kombinace teoretického

kompilátu a praktických odpovědí uvedených v polouzavřených rozhovorech. Poslední hypotéza vyplývající z této diplomové práce o tom, že sociální pomoc poskytovaná od ženy či od muže může mít vliv na spolupráci mezi klientem a pomáhajícím je také potvrzena, ale volá po dalším a důslednějším průzkumu.

Získané poznatky je dále možné využít v oblastech sociologie, psychologie, etiky a v genderových studiích., v čemž je vidět přínos diplomové práce. Tento přínos by mohl být dalekosáhlejší v případě odstranění problému tabuizace problémů lidí. Nicméně tyto poznatky jsou získávány v rámci sociální práce s přihlédnutím k etickým aspektům. Tyto poznatky mohou být důležité, protože mnoho důvodů nás vede k předpokladu, že růst bezdomovského fenomenu nejen u žen vzroste. I když zlé ekonomické a sociální podmínky bijí stejně tak muže i ženy, jsou to právě ženy, které jsou vydány mimořádnému riziku. Navzdory všem argumentům o rovnoprávnosti mužů žen, navzdory proklamovaným rovným příležitostem pro muže i ženy, navzdory všem hnutím za důstojnost, rovnoprávnost a emancipaci žen, sociální, ekonomické a politické postavení žen je stále problematické. [...] Čtvrtá světová konference (Peking 1995) přijala pětiletý akční plán k posílení postavení žen, ke zlepšení jejich zdraví, zvýšení jejich vzdělanosti a rozšíření manželských a sexuálních práv, zdůraznila nutnost poskytovat ženám účinnější právní ochranu. [...] Přesto jsme stále svědky všelike diskriminace a ponižování žen. Starověké historické a kulturní kořeny diskriminace a představ, že muž je člověkem v plném smyslu, žena pouze „slabším pohlavím“ přesahují až do naší doby. [...] I v nejrozvinutějších společnostech je život žen v mnohých situacích těžší, než život mužů. Stereotypní role mužů a žen ve společnosti ukazuje na nutnost vzájemného propojení tvůrčích schopností mužů i žen, na nutnost větší solidarity v pracovním i rodinném životě. V myslích mnoha z nás, kteří máme domov, se bezdomovectví pojí spíše s mýty než s fakty. Tady by bylo třeba vyvrátit jeden „mýtus, který se do společnosti dostává pravděpodobně z hromadných sdělovacích prostředků. Nejvíce se zabývají bezdomovci-muži a nejlépe z pražského hlavního nádraží. Bezdomovci nejsou jen muži, ale jsou to také ženy,

matky s dětmi, děti samotné a nový fenomén, který začíná narůstat a na který ještě nejsme připraveni, je bezdomovectví celých rodin.“¹⁸⁴

¹⁸⁴ PLACHÝ, A. Nejsme připraveni na bezdomovectví celých rodin. *Sociální práce*. s. 4.

SEZNAM POUŽITÝCH ZDROJŮ

1. ANZENBACHER, A. *Úvod do etiky*. 2. vyd. Praha : Academia, 2001. ISBN 80-200-0917-5.
2. ANZENBACHER, A. *Křesťanská sociální etika*. Centrum pro studium demokracie a kultury : Brno, 2004. ISBN 80-7325-030-6.
3. BAUMRUKOVÁ, P. et al. *Obce, města, regiony a sociální služby*. Praha : Socioklub, 1999. ISBN 80-902260-1-9.
4. BÁRTLOVÁ, S.; HNLIČOVÁ, H. *Vybrané metody a techniky výzkumu zjišťování spokojenosti pacientů*. Brno : 2000. ISBN 80-7013-311-2.
5. BUCKNER, J. C.; BASSUK, E. L.; WEINREB, L. F. Predictors of Academic Achievement among Homeless and Low – Income Housed Children. In: *Journal of School Psychology*, 2001. Vol. 39, No. 1. ISSN 0022-4405.
6. ČESKÝ STATISTICKÝ ÚŘAD [online]. © 2009. [cit. 2009-25-03]. Dostupné na: <<http://www.czso.cz/csu/redakce.nsf/i/home>>.
7. DOSOUDILOVÁ, K.; POLÁČKOVÁ, L. et al. Obyvatelé sociálně vyloučených lokalit. In PAVLISKOVÁ, K.; NEDĚLNÍKOVÁ, D.; GOJOVÁ, A.; ČERNÁ, D. et al. *Metodická příručka pro výkon terénní sociální práce*. Ostrava : Pitstopmedia, 2007. ISBN neuvedeno.
8. FILKA J. *Metodika tvorby diplomové práce*. Brno : Knihař, 2002. ISBN 80-86292-05-3.
9. FROMM, E. *Mít, nebo být?* Praha : Aurora, 2001. ISBN 80-7299-036-5.
10. GIRTNER, R. *Okrajové sociální kultury*. Brno : Masarykova univerzita, 2001. ISBN 80-210-2728-2.
11. HAASOVÁ, J. *Jak žijí v Olomouci ženy bez domova*. Olomouc : Univerzita Palackého, 2005. ISBN 80-244-1238-1.
12. HÁLA, J. *Psychosociální práce s maladjustovanými osobami*. České Budějovice : Jihočeská universita, 2005. ISBN 80-7040-815-4.
13. HECZKOVÁ, S. *Bezdomovci a my*. [online]. © 2001. [cit. 2009-24-03]. Dostupné na: <<http://www.getsemany.cz/node/292>>.

14. HORÁKOVÁ, M. *Současné podoby bezdomovství*. Praha : Výzkumný ústav práce a sociálních věcí, 1997. ISBN neuvedeno.
15. HRADECKÁ, V.; HRADECKÝ, I. *Bezdomovství – extrémní vyloučení*. Praha : Naděje o.s., 1996. ISBN 80-902292-0-4.
16. HRADECKÝ, I. *Národní zpráva bezdomovství v České republice* [online]. © 2006. [cit. 2009-17-03]. Dostupné na: <<http://www.nadeje.cz/vz/nzob2006p.pdf>>.
17. HRADECKÝ, I. Osoby bez přístřeší. In *Profesní dovednosti terénních sociálních pracovníků*. Ostrava : Ostravská univerzita, 2008. ISBN 978-80-7368-504-1.
18. HRADECKÝ, I. *Profily bezdomovství v České republice, Proč spí lidé venku a kdo jsou ti lidé* [online]. © 2005. [cit. 2009-17-03]. Dostupné na: <<http://www.bezdomovci.eu/sad.ayrton.cz/storage/File/Proc%20spi%20lide%20venku%20a%20kdo%20jsou.pdf>>.
19. HRUŠKOVÁ, M.; KOZLOVÁ, L. Rodina z hlediska uspořádání genderových vztahů a rolí. In ŠRAJER, J.; MUSIL, L. *Etické kontexty sociální práce s rodinou*. Brno : Albert, 2008. ISBN 987-80-145-0.
20. JABŮRKOVÁ, M.; MÁTL, O. et al. Projekt na podporu sociálních služeb. In *Sociální politika*, 2000. roč. 26, č. 2, s. 6-7. ISSN 0049-0961.
21. JANEBOVÁ, R. *Sociální problémy z aspektu gender*. Hradec Králové : Gaudeamus, 2006. ISBN 80-7041-512-6.
22. JANEBOVÁ, R.; ČERNÁ, L. *Konstrukce žen-klientek a mužů-klientů v praxi sociální práce*. [online]. © 2009. [cit. 2009-21-03]. Dostupné na: <<http://www.genderonline.cz/view.php?cislocclanku=2009012801>>.
23. JANKOVSKÝ, J. *Etika pro pomáhající profese*. Praha : Triton, 2003. ISBN 80-7254-329-6.
24. JARKOVSKÁ, L. Prohlédněme genderové stereotypy. In *ABC feminismu*. Brno : Nesehnutí, 2004. ISBN 80-903228-3-2.
25. KAHOUN, V.; KOZLOVÁ, L.; TÓHOVÁ, V. *Sociální práce*. Praha : Triton, 2003. ISBN 80-7254-138-2.

26. KAMP, P. Azylové domy pro ženy a matky s dětmi. In *Sborník vybraných přednášek z IX. konference Společnosti sociálních pracovníků*. Praha : Ministerstvo práce a sociálních věcí, 1999. ISBN 80-85529-56-4.
27. KOPŘIVOVÁ, J. Návrat ztracené důstojnosti. In *Sociální práce*. Brno : ASVSP, 2006, č. 4. ISSN 1213-6204.
28. KOSOVÁ, P.; OSMELKOVÁ L; SEDLÁČEK P. *Bezdomovectví v hlavním městě Praze*. Praha : Městské centrum sociálních služeb, 2004. ISBN neuvedeno.
29. KOTÝNKOVÁ, M. Trendy v prevenci bezdomovectví. In *Příklady nejlepší praxe v boji proti bezdomovectví*. Praha : AS, FEANTSA, S.A.D. a Naděje, 2003. ISBN 80-86451-05-4.
30. KOUKOLÍK, F.; DRTILOVÁ, J. *Vzpouora deprivantů*. Praha : Makropulos, 1996. ISBN 80-901776-8-9.
31. KOZLOVÁ, L. *Sociální služby*. Praha : Triton, 2005. ISBN 80-2754-7.
32. NAVRÁTIL, P. Sociální služby a jejich hodnocení. In *Sociální politika*. Praha : MPSV ČR, 2000. roč. 26, č. 10. ISSN 0049-0961.
33. MAREŠ, P. *Faktory sociálního vyloučení*. Praha : Výzkumný ústav práce a sociálních věcí, 2006. ISBN 80-87007-15-8.
34. MAREŠ, P. *Nezaměstnanost jako sociální problém*. Praha : Sociologické nakladatelství, 1994. ISBN 80-901424-9-4.
35. MAREŠ, P. *Sociologie nerovnosti a chudoby*. Praha : Sociologické nakladatelství, 1999. ISBN 80-85850-61-3.
36. MARKOVÁ, D. Rodovo citlivý přístup v práci s klientem a klientkou sociální práce. In SMUTEK, M.; KAPPL, M. et al. *Proměny klienta sociální práce*. Hradec Králové : Gaudeamus, 2006. ISBN 80-7041-716-1.
37. MATOUŠEK, O. et al. *Metody a řízení sociálních služeb*. Praha : Portál, 2003. ISBN 80-7178-548-2.
38. MATOUŠEK, O. et al. *Základy sociální práce*. Praha : Portál, 2007. ISBN 987-80-7367-331-4.
39. MATOUŠEK, O.; KOLÁČKOVÁ, J.; KODYMOVÁ, P. et al. *Sociální práce v praxi*. Praha : Portál, 2005. ISBN 80-7367-002-X.

40. MCKILLIP, J. Needs Analysis. In BICKMAN, L. et al. *Handbook of Applied Social Research Methods*. Thousand Oaks : Sage Publications. 1998. ISBN 076190672X.
41. MISÍKOVÁ, M. Sociální vyloučení. In JANOUŠKOVÁ, K.; NEDĚLNÍKOVÁ, D. *Profesní dovednosti terénních sociálních pracovníků*. Ostrava : Ostravská univerzita, 2008. ISBN 978-80-7368-504-1.
42. MUSIL, L. "Ráda bych Vám pomohla, ale ..." *Dilemata práce s klienty v organizacích*. Brno : Marek Zeman, 2004. ISBN 80-903070-1-9.
43. MUSIL, L.; ŠRAJER, J. Dimenze životní situace rodiny. In ŠRAJER, J.; MUSIL, L. *Etické kontexty sociální práce s rodinou*. Brno : Albert, 2008. ISBN 987-80-145-0.
44. OAKLEY, A. *Pohlaví, gender a společnost*. Praha : Portál, 2000. ISBN 80-7178-403-6.
45. OPATRNÝ, A. *Pastorační péče v méně obvyklých situacích*. Praha : Pastorační středisko sv. Vojtěcha, 1998. ISBN nevedeno.
46. PAVLISKOVÁ, K.; NEDĚLNÍKOVÁ, D.; GOJOVÁ, A.; ČERNÁ, D. et al. *Metodická příručka pro výkon terénní sociální práce*. Ostrava : Pitstopmedia, 2007. ISBN nevedeno.
47. PLACHÝ, A. Nejsme připraveni na bezdomovectví celých rodin. In *Sociální práce*, Brno : ASVSP, 2006, č. 4. ISSN 1213-6204.
48. PONĚŠICKÝ, J. *Fenomén ženství a mužství*. Praha : Triton, 2004. ISBN 80-7254-374-1.
49. PRŮDKOVÁ, T.; NOVOTNÝ, P. *Bezdomovství*. Praha : Triton, 2008. ISBN 978-80-7387-100-0.
50. PRŮŠA, L. *Obce, města, regiony a sociální služby*. Praha : Sociopress, 1997. ISBN 80-902260-1-9.
51. RENZETTI, C. *Ženy, muži a společnost*. Praha : Karolinum. 2005. ISBN 80-246-0525-2.
52. REVIERE, R. *Needs assessment: a creative and practical guide for social scientists*. London : Taylor & Francis, 1996. ISBN 1-56032-376-0.

53. ŘEZNÍČEK, I. *Metody sociální práce*. Praha : Sociologické nakladatelství, 1997. ISBN 80-85850-00-1.
54. SCHERER, G. Frau/Mann, In: *Lexikon der Bioethik*, Bd. 1: Gütersloher,1998. s. 790. ISBN neuvedeno.
55. SCHVARZOVÁ, G. Sociální práce s bezdomovci. In MATOUŠEK, O.; KOLÁČKOVÁ, J.; KODYMOVÁ, P. et al. *Sociální práce v praxi*. Praha : Portál, 2005, ISBN 80-7367-002-X.
56. SILVERMAN, D. *Ako robiť kvalitatívny výskum*. Bratislava : Ikar, 2005, ISBN 80-551-0904-4.
57. SZCZEPANIKOVÁ, A. „Zatím s nimi nejsou problémy“. Mediální obraz azylantů a jejich integrace do české společnosti. In KŘÍŽKOVÁ, M. et al. *Cizinci, naši a média*. Praha : Multikulturní centrum, 2007, ISBN 80-239-8475-6.
58. ŠIMEČKA, K. Osoby bez přístřeší. In PAVLISKOVÁ, K.; NEDĚLNÍKOVÁ, D.; GOJOVÁ, A.; ČERNÁ, D. et al. *Metodická příručka pro výkon terénní sociální práce*. Ostrava : Pitstopmedia, 2007. ISBN neuvedeno.
59. ŠRAJER, J. Etické dimenze (ne)rovnosti muže a ženy. In *Studia Theologica*. Olomouc : Studia theologica, 2002, č. 4. ISSN 1212-8570.
60. ŠRAJER, J: Lidská důstojnost a sociální práce. In *Sociální práce*. Brno : ASVSP, 2006, č. 2. ISSN 1213-6204.
61. ŠRAJER, J. *Lidská důstojnost*. s. 8. České Budějovice, 2006. Skripta. Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích. Teologická fakulta. Katedra teologické etiky, sociální etiky a etického vzdělávání.
62. TOMEŠ, I. *Sociální politika teorie a mezinárodní zkušenost*. Praha : Socioklub, 2006. ISBN 80-902260-0-0.
63. TUČEK, M. Stratifikace společnosti a hodnotové orientace : shody a rozdíly mezi muži a ženami v oblasti práce. In MAŘÍKOVÁ H. et al. *Proměny současné české rodiny*. Praha : Sociologické nakladatelství, 2000, ISBN 80-85850-93-1.

64. VACÍNOVÁ, T. Problematika bezdomovectví. In FLEISCHMANN, O. et al. *Vybrané psychologické aspekty terénní sociální práce*. Ústí nad Labem : Univerzita J.E. Turkyň, 2006, ISBN 80-7044-769-9.
65. VÁGNEROVÁ, M. *Psychopatologie pro pomáhající profese*. Praha : Portál, 1999, ISBN 80-7178-678-0.
66. VALDROVÁ, J. *Gender a společnost*. Ústí nad Labem : Univerzita J. E. Purkyně, 2006. ISBN 80-7044-808-3.
67. *Život z víry. Překlad 2. dílu katolického katechismu pro dospělé*. Teologická fakulta Jihočeské univerzity : České Budějovice. 2005. ISBN 80-7040-809-X.

ABSTRAKT

PRÁŠILOVÁ, K. *Sociální práce s klienty azylových domů z aspektu gender*. České Budějovice 2009. Diplomová práce. Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích. Teologická fakulta. Katedra praktické teologie. Vedoucí práce Mgr. M. Svobodová, PhD.

Klíčová slova: bezdomovectví, důstojnost člověka, etické dilema, gender, genderové stereotypy, osoba bez přístřeší, sociální práce, sociální vyloučení.

Tato práce se zabývá tématem bezdomovectví z pohledu klientů azylových domů na problematiku gender. Teoretická část vymezuje poznatky dané problematiky v oblasti sociální práce s klienty azylových domů z aspektu gender.

Praktická část představuje kvalitativní zkoumání zaměřené na polostandardizované rozhovory s klienty azylových domů. Výsledky těchto rozhovorů poskytují bližší pohled do problematiky sociální práce s klienty azylových domů. Kvalita poskytovaných služeb nesouvisí jen se schopností sociálních pracovníků pomáhat, ale spočívá také v názorech a životních postojích klientů, které se v této práci zjišťují.

ABSTRACT

PRÁŠILOVÁ, K. *Social work with asylum shelters' clients from the point of view of gender*. České Budějovice 2009. Dissertation. University of South Bohemia. Theological faculty. Department of practical theology. Dissertation consultant Mgr. M. Svobodová, PhD.

Key words: homelessness, human dignity, ethical dilemma, gender, gender stereotypes, homeless person, social work, social exclusion.

The dissertation deals with homelessness from the point of view of asylum shelters' clients on gender issue. Theoretical part specifies knowledge of the given issue in the area of social work with asylum shelters' clients from the point of view of gender.

Practical part presents qualitative research focused on semi-standardized interviews with asylum shelters' clients. The results of these interviews provide a closer look into the issue of social work with asylum shelters' clients. Quality of services provided is not related only to the social workers' ability to help but rests also in opinions and mental attitudes of clients which are determined in this paper.

PŘÍLOHA

Popis vybraných polostandardizovaných rozhovorů

Rozhovory byly vybrány na základě jejich věcných a srozumitelných odpovědí, které jsou pro tuto práci nejdůležitější. Aby ale byla zachována objektivita, uvedu ke každé otázce pět odpovědí žen a pět odpovědí mužů, což odpovídá přesné polovině respondentů. Neuvedené rozhovory mají charakter opakujících se odpovědí nebo z důvodu rigidity názorů některých klientů. Odpovědi jednotlivých klientů jsem označila u mužů a u žen zvlášť jako R1 až R5.

Otázka č. 1. :

V rámci azylového domu Vám jsou nabízeny služby zaměřené na materiální pomoc, psychologickou pomoc, zdravotní péči, právní poradenství. Jste se všemi těmito druhy pomoci spokojen/a?

Muži

R1 – *Občas si zajdu do šatníku pro nové hadry, jinak mi tu nic zadarmo nedají. Však ani nemají co dát. Prachy se nerozdávají jen tak, tak co bych měl chtít. A co zdejší psychoterapeut, chodíte na jeho setkání? Jo, to je dobrý, pěkný jsou setkání s psychoterapeutem, to mám rád, tam se člověk může vykecat. Co říkáte na zdravotní péči? Ále, s doktory je to pořád stejný a jiný to nebude. Jsem bez karty toho pojištěnce a dalších dokladů, tak je to blbý. Zkoušel jste si zařídit nové doklady? Zatím ne, musím počat, až seženu nějaké prachy na fotky. Ale sociální pracovníci mi radí jak na to, tak to snad půjde.*

R2 – *Materiální pomoc já nepotřebuju, co potřebuju, to si nějak seženu. Tady vám zadarmo stejně nikdo nic nedá. Ani toho doktora. Potřebuju jen, aby mi dali invalidní důchod. Jsem mrzák a práci si neseženu. Občas si o tom poklábosím tady terapeutem, ale ten mi stejně nempůže.*

R3 – *S doktorama to je zlý, tady v tom státě se člověk pomoci nedočká a ještě za to chtějí platit. A když tam přijdete po pár douškách piva, tak vás vyhodí. Ale prý*

se tady na azyláku objevuje nějaký zdravotník, ale naštěstí jsem ještě nikde nic nechytil a doktora nepotřeboval. A jestli je tu na azyláku nějaký právní si budu muset brzy zjistit. Potřebuju něco dořešit s bejvalým zaměstnavatelem, který mě nedal výplatu a nevím jak na něj. Nedal mi ani papíry abych si mohl hledat další práci. Ale práci stejně hledám, tady na azyláku mi s tím pomáhaj.

R4 – Tady využívám ten šatník, čas od času se tam najde něco slušného. Jinak bych byl snad nahý. Jednou mi ukradli boty, tak mi tady dali nové. Ale měl jsem z toho omrzlé nohy, které se snažím doléčit, ale bez peněz je to blbý. Asi zažádám o invalidní důchod, snad mis tím někdo pomůže. Chodíte si povídat na skupiny (myšleno psychoterapie)? Ne, já psychologa nepotřebuju, to je zbytečný, a co z toho?

R 5 – Je tu dobrý, že si člověk může koupit za levno aspoň rohlík a v zimě si udělat čaj. Sem tam si vyprosím i něco na sebe. Jednou mi tady taky půjčili pár kaček, které jsem vrátil. Ale to se stává jen málo. Chodí sem taky jednou týdně nějaký doktor, ale nás je moc a on má málo času. Naštěstí mi skoro nic není, jen se potřebuju dát dohromady a najít si práci. Tady mám na to hledání internet a jsou tu vyvěšené nabídky, to je fajn, ale sejně nikde nechtěj přijímat.

Ženy

R1 – Zadarmo je akorát asi oblečení. To ale taky není marný, aspoň něco. Nejlepší je, že se tu ženská může umejt a vzít si čisté oblečení. Je to asi lepší než prát. A hlavně levnější. Musím koukat na každou korunu, protože nemám kde peníze shánět. Už dlouho nepracuju a kvůli nějakým právům a paragrafům trčím tady a nemam šanci se z toho jakkoliv vyhrabat. A ani si nemá s kým o tom pokecat, protože každý má svých starostí dost, i ty pracovnice tady. Ani doktora nemůžu pořádně sehnat a pojišťovnu už vůbec ne. Než abych šla k doktorovy tak si radši koupím krabicáka a bolest přejde. Jinak bych potřebovala mluvit s někým, kdo se vyzná v právu, aby se dořešili věci okolo rozvodu.

R2 – Z materiální pomoci vítám charitativní šatník, který mě a mému synovi poskytuje oblečení. To je pro nás fajn. Psychologická terapie by taky bodla, ale

myslím, že není šance tady. K lékaři chodíme oba, naštěstí máme pojištění. Jinak by taky bodlo nějaké právní poradenství, které by mi řeklo kde a jak žádat o které dávky, dneska je to na mě moc složitý.

R3 – Hygienické pomůcky a oblečení, to tu funguje, ale nestačí to. Jinak si tu člověk připadá jako zvíře v kleci a je nechán napospas. Co si kdo neudělá a nezařídí, to nemá a to myslím i ve zdravotní péči.

R4 – Tady v domově námi pomohli, dali nám ubytování a ošacení a už to je dost. Musíme se postavit na vlastní nohy, když už nás osud takhle stíhá. Teď se rozvádím, chlap nás opustil a dcerka za chvíli jde do školy. Já stále hledám práci, ale moc to nevychází, proto bych potřebovala pomoc s tímhle. Psycholog tu není, ale když už potřebuju podpořit, zajdu za sociálníma pracovnícema a promluvíme si.

R5 – Potřebuju doklady, ale kde je sehnat, když máte tolik starostí a žádné peníze. Bez dokladů nemůžu sehnat práci ani doktora. Z minulého zaměstnání mi ještě dluží, ale kdo ví, kde ty prachy jsou. Kdyby se to vyřešilo, hned by šlo všechno líp.

Otázka č. 2. :

a) Jsou podle Vašeho názoru tyto služby pro Vás dostačující?

Muži

R1 – No jak se to vezme...Ale spíše jo, když si vezmu, že sem člověk přijde a nemá nic, tak ta pomoc může být dostatečná. Stačí spáchat nějakou tu hygienu, zahřát se hlavně v zimě.a nějak přečkat zimu. V létě je fajnovějš, to nemusím být azyláku vůbec.

R2 – Absolutně nejsou, je málo místa v azyláku.

R3 – To ani náhodou, je toho hodně potřeba, ale není jak nám pomoci. Hlavně tu práci potřebujem.

R4 – Myslím si že ne, vidím, že je malá kapacita, je málo azyláků. Taky ty služby leckdy nepomůžou.

R5 – Tak některý služby dobrý jsou, ale je jich málo.

Ženy

R1 – *Bohužel musím říct, že nejsou. Nejen že je málo místa, ale člověk tam ani nemá příležitost se uchytit. Tady je málo místa a ženských na ulici víc a víc.*

R2 – *Sice nám tady pomáhají, to jo, ale chtělo by to další služby. Některé služby tady jsou třeba zbytečné a některé úplně chybí.*

R3 – *No nejsou, říkám. Je to tu malý a přečpaný a copak se tu dá dělat za služby. By se z toho člověk musel zbláznit.*

R4 – *Když se tak zamyslím, tak asi jsou dostačující. Pomáhají tu lidem v nouzi, aspoň trochu a to se cení. Člověk ale musí s tou pomocí umět dobře zacházet, vážit si jí a snažit se.*

R5 – *S doklady mi nikdo nepomůže a práci neseženou, akorát radí co už vím...*

Následující otázka je určena již jen respondentům, kteří odpověděli NE :

Pokud jsou podle Vás tyto služby nedostačující, jakou pomoc by jste v azylovém domě přivítal/a?

Muži

R2 – *Je málo místa, rozšíření počtu klientů pomohlo uvolnit atmosféru stísněných prostředí. A mohlo by se pomáhat s invalidním důchodem. Spousta lidí neví jak na to. Hodil by se sem taky nějaký doktor častěji, protože je hodně třeba.*

R3 – *Potřebuju práci, ale s tím mi tady asi nikdo nepomůže. Kdyby to šlo, bylo by to fajn. A taky nějaké levné bydlení. Dneska je bydlení děsně drahý, ale kde takový levný bejvák sehnat. Když už člověk vydělá nějakou korunu, tak by měl vědět jak s tím naložit, ale lidi jako já to neumíme. Někaké dobré rady by byly užitečný.*

R4 – *Nejlepší by bylo, kdyby nám sehnali nějakou práci. Taky to chce těch azyláků víc aby se lidi měli kde odpíchnout. Bydlení dnes stojí moc peněz a taky se najdou podvodníci, kteří dělají s byty podvody a člověk spadne na ulici ještě víc*

zadlužený. To nikomu na zdraví nepřidá. V nemocnici by se taky dalo na chvíli odpočinout, ale je to čím dál tím horší.

R5 – Chtělo by to pomoc sehnat nějaký peníze na doklady a pak práci.

Ženy

R1 – Žádám aby zlevnili azylové služby, je to tu moc drahý a malý. Nejlepší by bylo někde sehnat byt, ale za ty prachy... S mým učňákem nikdy nevydělám tolik a hlavně není kde vydělávat.

R2 – Chtělo by to možná nějakou změnu, ale nevím jakou. Třeba by bylo dobrý nám poradit jak získat některý sociální dávky. V tomhle já se vůbec nevyznám. Protože jsem sama a motám se okolo dítěte. Je to moje první dítě a nejsem tolik zkušená matka a nevyznám se hlavně ve zdravotních věcech a tak. Občas mi tu poradí, ale ve většině případů to musím zvládat úplně sama. Teda občas za mnou přijde přítel, ten je taky na ulici. Chtěl by se o nás starat, ale nemáme peníze na byt a azyláky pro rodinu tady nikde není.

R3 – Kdyby nám tak sehnali nějaké bydlení. Tady je to přecpaný. A taky práci.

R5 – Potřebovala bych lepší hygienické podmínky, je tu málo sprch a hodně ženských. Za ty peníze co se tu platí to není žádný luxus.

Jistě jste se někdy setkal/a s osobami opačného pohlaví, které také vyhledali pomoc azylových domů. Domníváte se, že existuje rozdíl v péči o muže a ženy bez přístřeší?

Muži

R1 – Jo, ženský to mají fakt horší. Já si to nedokážu představit. Hlavně ta hygiena je těžká když je ženská na ulici. Taky to berou daleko hůř než my chlapi ale na druhou stranu ženský spíš lidi pomůžou, na nás chlapi lidi kašlou.

R2 – Ne, rozdíl v tom není, jestli je to ženská nebo chlap, je to jedno. Stejně to nestačí.

R3 – Jakýsi rozdíl tady určitě bude. Ženský obecně špatně shánějí práci a mají děti které musí žít. Mají taky menší azyláky a tím pádem míň výhod.

R4 – *Na azylákách je ta péče stejná, ale lidi mají víc soucitu se ženskou než s chlapem.*

R5 – *Rozhodně to mají ženský horší. Nejen kvůli hygieně a tak, ale taky kvůli dětem. Potřebovaly by asi azyláky aby tam mohly být se svýma chlapama.*

Ženy

R1 – *Určitě, ženy to mají horší s hygienou, je to velký problém. Pro ženy je obecně málo služeb které by mohly využívat.*

R2 – *Ano, rozdíl rozhodně v tom je. Žena často není sama, má dítě nebo děti, o které se jejich otec nestará. To samo o sobě je těžká věc, a když jsou přitom ještě na ulici, je to neštěstí. Chlapi to tolik neřeší, že mají dítě.*

R3 – *Ne, je to jedno. Chlap nebo žena, s nikým se nikdo nepáře.*

R4 – *Chlapi mají daleko víc výhod. Mají větší azyláky a taky lepší šanci sehnat práci. Pro ženský je azyláků hrozně málo.*

R5 – *Tak ženská to má těžší, to je jasný. Může kdykoliv otěhotnět a špatně se brání. Je to pro nás tvrdý, ale chlapi to taky nemají jednoduché.*

Otázka č. 4. :

Někteří lidé vnímají pomoc od muže a pomoc od ženy trochu jinak. Jaký je Váš názor?

Muži

R1 – *Mě je lhostejné zda je to žena či muž, hlavně aby to byl dobrý člověk.*

R2 – *Možná by byl lepší chlap, ženský jsou někdy vypočítavý i když jsou pěkný.*

R3 – *Ženy jako sociální pracovnice mi připadají samy o osobě milejší, vlídnější a spolehlivější než chlap. Mají to pomáhání v krvi a umí naslouchat.*

R4 – *To je jedno, lepší hodný chlap než zlá ženská. A naopak.*

R5 – *Pohlaví nerozhoduje, ale se ženou i s chlapem se jedná jinak. Ale neznamená to že líp nebo hůř.*

Ženy

R1 – *Já mám teda lepší vztah k ženským. Chlapům moc nevěřím, oni neumí ženskou pochopit. Jejich ego je tak vysoké, že by nedokázali pomáhat ženským.*

R2 – *Tak na tom opravdu nezáleží, důležitější je spíš jaký ten člověk je a ne jaký má pohlaví*

R3 – *Mě je to fuk, to záleží na povaze toho člověka.*

R4 – *Žena má asi více pochopení a umí lépe komunikovat, asi bych byla radši u sociální pracovnice než u pracovníka. Asi by mě to trochu ponižovalo.*